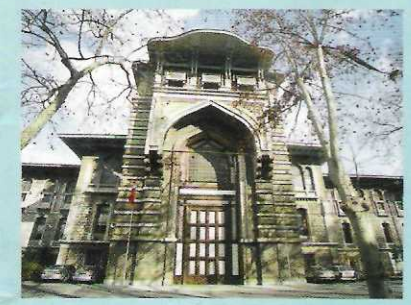
popüler
tarih
populer.tarih@dunya.com Şubat 2005 Sayı 54 4 YTL / 4.000.000 TL

ROMA'NIN DOĞUŞU EFSANESİ

17 Şubat 1959: Menderes nasıl ölümden döndü?

60'lı yıllar: Teyple müzik dinlemek...

İstanbul Erkek Lisesi'nin tarihçesi

Türk futbolunda şiddet sahada başladı

Doğu'da Haçlı terörü

18. Yüzyıl Polonya'sı 'Türk modası' peşindeydi

Sonunda sinema konuştu!

ISSN 1302-6577 212323 05/02
9 771302 657001

Sinema, tarihi alevlendirir

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Ayın kapak konusu, beyazperdenin tarihine ilişkin; 'sinema' demiyorum, özellikle 'beyazperde' diyorum, çünkü Türkçe açısından böyle bir ayırımın bulunduğunu düşünüyorum: 'Sinema tarihi', beyazperdede izlediğimiz filmlerin, sinema dünyası sanatçılarının tarihini, bir başka deyişle, '7. Sanat'ın tarihini kapsar. Oysa 'beyazperdenin tarihi' işlerin daha çok, 'zanaat' yanını, sinemanın teknolojik gelişimini, sinema endüstrisini ilgilendirmeli, diye algılıyorum...

İşte biz de bu çerçevede, "Sonunda, sinema konuştu!" dedik; yani sessiz filmler döneminden sesli filmlere geçiş yıllarını, o dönemin dünyasındaki sanat ve sinema alanındaki gelişmelerle birlikte, iki Dünya Savaşı arası dönemin havası içinde aktarmak istedik. Güzel ve özgün bir çalışma yaptığımıza inanıyoruz...

Söz sinemadan, filmlerden açılmışken, yılın başında bulunduğumuz bu Şubat ayında, geçen seneye dönüp 'sinema ve tarih' ilişkisi adına neler yaptığımıza bakalım istedim.

Çünkü biliyoruz ki, son beş yıldır, Hollywood'da yeniden canlandığı gözlenen tarihî serüven türü filmler, birçok ünlü yönetmene çekici geliyor. Şimdilerde, tarihî ve epik filmler iyiden iyiye 'moda'... Bütün dünyadaki popüler açılımlı tarih dergileri gibi, 'Popüler Tarih' de bu rüzgârı değerlendiriyor.

İşte, 2004 Ocak'tan bu yana bir bilanço yaparsak, görüyoruz ki; 'Son Samuray' ile başlayıp Mayıs'ta 'Troy'u, Ekim'de 'Kral Arthur'u ve Aralık'ta da 'Alexander'ı [Büyük İskender] dergide, en azından ikişer yazıyla, birer dosya çerçevesinde ele almışız... Hem filmleri hem de 'tarihçi' perspektifiyle, 'insanı' ve 'olayı' aktarmışız.

Biz bir tarih dergisi olarak bunu yaparken, tarihî filmler furyasının etkisiyle, ilgi alanlarına pek 'tarih bulaştırmayan' dergilerin de ya da popüler olmayı 'snobe eden' ve kendisini 'uzmanlık alanı dergisi' sayan yayınların da, sinema alanında bizi takip etmelerinden sevinç duyduk!

Çünkü bizim hedefimiz, sinema, tiyatro ya da roman olsun; gündeme gelen her yeni yapıtın içinden -ve tabii ki sanat yapıtlarının dışında, dünya gündeminin olaylarından- tarih bağlantısını ortaya çıkarmak; insanlara 'tarih konuşturmak', tarihe ilgiyi artırmak, tarih bilincini yükseltmek...

> Bizim hedefimiz; sinema, tiyatro ya da roman olsun, gündeme gelen her yeni yapıtın içinden, tarih bağlantısını ortaya çıkarmak.

Zaten işimiz bu değil mi?.. Bir de şunu ekleyelim ki, paradoksal gibi gözükse de, bir filmin 'tarihî gerçeklere' uygunluğu tartışmaları da bizi hiç ilgilendirmiyor; çünkü biliyoruz ki, bir 'tarih çalışması' ile değil, bir sanat yapıtıyla, son derece şahsî bir yaratıcılıkla karşı karşıyayız...

Zaten bu yüzden değil mi ki, bir filmi sayfalarımıza taşıdığımızda, onu daima iki ayrı yazı ile sunmayı, bir sinema bakışının yanı sıra bir de 'tarih bakışı' vermeyi ilke edindik.

Nice sayılarda, her ay buluşmak dileğiyle. ■

İçindekiler

Şubat 2005

KAPAK

KAPAK FOTOĞRAFI: YÖNETMEN EISENSTEIN 1926'DA

36 Beyazperdenin tarihi: Sonunda sinema konuştu!
Sinemada sesli filmlere geçişin yaşandığı 1920'lerin sonunda ve 30'lu yıllarda, Amerikan film sanayiinin Avrupalı teknisyenlerden ve sinema sanatçılarından çok şey öğrenmesi gerekmiştir...
Mine Haksal

4 Editörden

6 Ayın Tarihi

10 Basında Bu Ay

12 Roma'nın doğuşu
Serhat Yalamanoğlu

18 İstanbul nasıl başkent oldu?
Birsel Küçüksipahioğlu

24 Haçlıların Doğu'daki terörü
Ebru Altan

30 On Soruda: Osmanlı'da şehzadelik
Erhan Afyoncu

42 Polonya'daki 'Türk modası'
Orhan Koloğlu

48 Yıldönümü: Menderes ölümden döndü
Ertan Ünal

62 Rudolf Hess'in İngiltere macerası
M. Tanju Akad

69 İnternet
Taner Güdükoğlu

70 60'ların popüler teypleriyle nasıl müzik dinlerdik?
Erdener Koyutürk

74 Türk futbolunda şiddet...
Vâlâ Somalı

80 Teknoloji: Metalurji ve mitoloji
Fatih Toptan

84 Bilim Tarihi: Ansiklopedi, nasıl ortaya çıktı?
Fatih Toptan

90 Arkeoloji: Bir 'Atlantis' daha!..
Ali Dizdar

92 Kırk Ambar: Yeni Cami
Feza Kürkçüoğlu

94 Dergilerden: Garson kadınlar
Lale Uçan

96 Kitap
Lütfü Tınç

98 Ajanda
Devrim Çakır

102 Televizyon
Olkan Özyurt

104 Bulmaca
Sedat Yaşayan

106 Ayın Fotoğrafı

MEKÂNLAR VE İNSANLAR

54 İstanbul Erkek Lisesi
Bugün Cağaloğlu'nda bulunan ve 1982'den bu yana 'İstanbul Lisesi' adını taşıyan İstanbul Erkek Lisesi, serüvenine 1884'te, Vefa'da, bir konakta başlar. Daha sonra okulun çekirdeğini oluşturan 'Şemsü'l Maarif' kurulur.
Lale Uçan

popüler tarih

Yıl: 5 Sayı: 2005/54 Şubat 2005

Kurucusu
NEZİH DEMİRKENT

İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT

Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT

Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ

Editör
DEVRİM ÇAKIR

Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ

Reklam Sorumlusu
GÜLNUR GÜZEL

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
ÜMİT BAYAZOĞLU • YÜCEL DEMİREL
IŞIN DEMİRKENT • EDHEM ELDEM
VAHDETTİN ENGİN • ALPAY KABACALI
HAYDAR KAZGAN • ÖMER KOÇ
ORHAN KOLOĞLU • MURAT KORALTÜRK
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
ORHAN KOLOĞLU, MİRHAN BİLİR

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN

Yayın Türü
YAYGIN SÜRELİ
Her ayın başında yayınlanır

DÜNYA Yayıncılık

Ofset Hazırlık ve Baskı
DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.
"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Yazı İşleri: 0.212. 440 22 77 - 78
Santral Tel: 0.212. 440 24 24
Reklam: 0.212. 440 20 64
Abone: 0.212. 440 21 47 - 48 - 49
Fax: 0.212. 440 23 69
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

Dağıtım
DOĞAN DAĞITIM A.Ş.
DÜNYA SÜPER DAĞITIM A.Ş.

1 ŞUBAT

1895

Lumiere Kardeşler, 'sinematograf'ı icat ettiler.

1919

'İnci' adlı aylık kadın dergisi İstanbul'da yayımlanmaya başladı.

1935

Ayasofya Kilisesi, müze olarak halkın ziyaretine açıldı.

2 ŞUBAT

1958

Ünlü soprano Maria Callas, Roma'da Bellini'nin Norma operasının galasında, hastalığını ileri sürerek konser bitmeden sahneyi terk etti.

1959

Hindistan'da Kongre Partisi liderliğine İndira Gandhi seçildi.

3 ŞUBAT

1919

Milletler Cemiyeti Paris'te ilk kez toplandı.

1966

Sovyet uzay aracı Luna-9 Ay'a indi, televizyon görüntüleri yolladı.

'TÜRKİYE TAYYARE CEMİYETİ' KURULDU

Türk Hava Kurumu, 'Türkiye Tayyare Cemiyeti' adıyla, 16 Şubat 1925'te, Ankara'da kuruldu. Derneğin başlıca amacı, sivil havacılığı geliştirmek ve Türk gençliğine havacılık alanında rehberlik etmekti. Mustafa Kemal Paşa'nın desteğiyle, kısa zamanda önemli gelir kaynaklarına kavuşturulan dernek, yurt çapında örgütlenme imkânı buldu.

4 ŞUBAT

1942

Beyoğlu Halkevi, dörtten fazla çocuğu olan aileleri 20'şer lira ile ödüllendireceğini açıkladı.

1945

Churchill, Roosevelt ve Stalin'in katıldığı Yalta Konferansı başladı.

1954

İstanbul'da yakacak, et, ekmek ve çeşitli gıda maddeleri sıkıntısı bir türlü önlenemiyor.

1964

20-21 Mayıs olayları sanıklarından Talat Aydemir, Fethi Gürcan, Osman Deniz ve Erol Dinçer'in ölüm cezaları TBMM'de onaylandı.

5 ŞUBAT

1924

Nezihe Muhittin'in başkanlığında Türk Kadınlar Birliği kuruldu.

1937

Anayasa'nın 2. Maddesi'nde yapılan değişiklikle, CHP'nin 6 Ok'u anayasa hükmü oldu.

1939

Uludağ'da ilk kez kayak yarışmaları yapıldı.

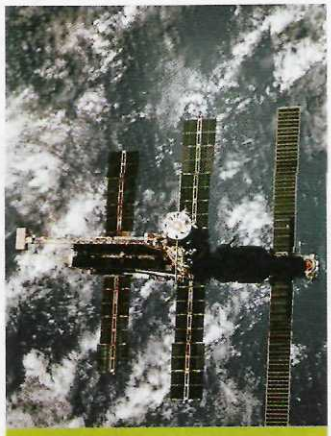
6 ŞUBAT

1958

Münih Havaalanı'nda uçak kazası: Manchester United takımından 7 futbolcu ve 8 gazeteci öldü.

1959

Elektronik mühendisi Jack Kilby, modern elektronik sektörünün temelini oluşturan 'mikroçip'in patentini aldı.

7 Şubat 1995: Discovery, uzay istasyonu 'Mir' ile buluştu.

7 ŞUBAT

1929

'Hilaliahmer' (Kızılay) günü Türkiye'de ilk defa kutlandı.

1992

Avrupa Topluluğu üyesi ülkeler arasında Maastricht Antlaşması imzalandı.

1995

Uzay mekiği Discovery, Rus uzay istasyonu 'Mir' ile tarihî buluşmasını gerçekleştirdi.

8 ŞUBAT

1870

Kız öğretmen okulu Dar-ül Muallimat açıldı. Sınavla 32 kız öğrenci alındı.

1904

Rus-Japonya Savaşı başladı.

1963

Irak'ta, Abdüsselam Arif'in önderliğindeki 'Baas'çı subaylar yönetimi ele geçirdi; Başbakan Kasım öldürüldü.

1973

Eski Milli Birlik Komitesi üyesi emekli Korgeneral Cemal Madanoğlu ve 31 arkadaşının yargılanmasına başlandı.

9 ŞUBAT

1871

Osmanlı'da ilk kez Karl

10 Şubat 1962: ABD'li pilot Gary Powers ülkesine verildi.

11 Şubat 1945: İkinci Dünya Savaşı'nın ardından toplanan Yalta Konferansı sona erdi.

13 Şubat 1975: Kıbrıs Türk Federe Devleti Cumhurbaşkanı, Denktaş...

Marx'ın bir makalesi Hakayik-ul Vakayi gazetesinde yayımlandı.

1968

Türkiye'de ilk kadın trafik polisi göreve başladı.

1993

10 yıl önce yakılan Kemal Tahir'in 'Yorgun Savaşçı' adlı eserinden uyarlanan TV filminin MİT'te bulunan tek kopyası TV'de gösterime girdi.

10 ŞUBAT

1953

Türkiye'nin ilk soyut resim sergisi Ankara'da açıldı.

1962

Doğu - Batı arasında casus değiş tokuşu yapıldı; Sovyetler Birliği'nde hapis cezası alan Amerikalı pilot Gary Powers ülkesine verildi.

1969

ABD 6. Filosu'na bağlı gemilerin İstanbul'a gelişi, üniversite öğrencileri tarafından protesto edildi.

11 ŞUBAT

1925

Doğuda, Genç (Bilgöl) ilinin Piran köyünde 'Şeyh Sait İsyanı' başladı.

1945

Yalta Konferansı sona erdi.

1990

Güney Afrika'da ırkçı rejime karşı savaşan Afrika Ulusal Kongresi'nin (ANC) lideri Nelson Mandela özgürlüğüne kavuştu.

12 ŞUBAT

1929

Stalin tarafından sürgün edilen eski savaş komiseri Troçki, 'İliç' adlı bir şileple İstanbul'a geldi.

1931

Claude Farrere, bir konferans vermek için Türkiye'ye geldi.

1961

Türkiye İşçi Partisi kuruldu.

13 ŞUBAT

1926

Savurganlıkla mücadele amacıyla 'Men-i İsrafat Kanunu' kabul edildi.

1975

Kıbrıs Türk Federe Devleti ilan edildi; Cumhurbaşkanlığına Rauf Denktaş getirildi.

'KUĞU GÖLÜ' SAHNEDE...

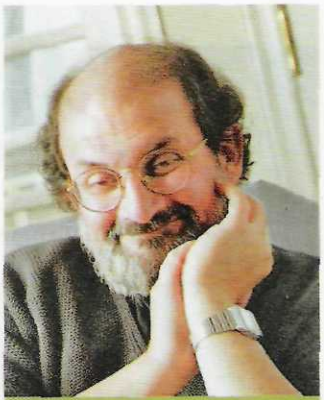
Dünya prömiyeri 1877'de yapılan Tchaikovsky'nin 'Kuğu Gölü' balesi, 8 Şubat 1895'te, Marius Petipa ve Lev Ivanov'un koreografisiyle, St. Petersburg'daki Maryinsky Tiyatrosu'nda sahnelendi. Böylece asıl kimliğine kavuşan ve bugünkü özelliğini yakalayan eserin prodüksiyon tarihçesinde, muhtelif koreograflarca gerçekleştirilen 150 kadar farklı sahneye koyma şekli bulunuyor.

16 Şubat 1959: Fidel Castro, Küba Devlet Başkanı olarak yemin etti.

17 Şubat 1926: Toplum yaşamına köklü bir değişim getiren 'Medeni Kanun' kabul edildi.

14 Şubat 1989: S. Rushdie'nin kitabı tepki topladı.

14 ŞUBAT

1876

ABD'li bilim adamı Alexander Graham Bell, telefonu icat etti.

1951

'Harika Çocuk' İdil Biret'in Paris'teki ilk piyano resitali büyük beğeni topladı.

1989

Hint asıllı İngiliz yazar Salman Rushdie'nin "Şeytan Ayetleri" adlı kitabı, İslami liderlerin büyük tepkisine yol açtı.

15 ŞUBAT

1983

Renkli TV yayını haftada dört saate çıktı.

1989

Sovyetlerin Afganistan'da 9 yıl süren askerî varlığı son Sovyet birliklerinin çekilmesiyle sona erdi.

16 ŞUBAT

1925

Türkiye'de sivil ve askerî havacılığı desteklemek amacıyla "Türk Tayyare Cemiyeti" adıyla bir dernek kuruldu.

1959

Fidel Castro, Küba Devlet Başkanı olarak yemin etti.

17 ŞUBAT

1864

'H. L. Hunley' denizaltısı tarafından, ilk denizaltı saldırısı gerçekleştirildi.

1925

'Aşar Vergisi' kaldırıldı.

1926

Medeni Kanun kabul edildi.

İNÖNÜ STADI'NDAKİ EFSANE MAÇ

Avrupa'nın 'sambacıları' olarak anılan Macarlar, 19 Şubat 1956'da özel bir maç için Türkiye'ye geldiler. Maç öncesinde, yerli ve yabancı otoriteler, Macarları tartışmasız favori olarak gösteriyordu. Fakat Türk Milli Takımı, Fenerbahçeli Lefer'in iki golüyle bir anda 2-0'ı buldu. Ardından, Metin Oktay'ın şık bir volesi, durumu 3-0'a getirdi. Macarların ünlü yıldızı Puşkaş ise Dolmabahçe'deki futbol gecesinin skorunu belirledi: 3-1.

18 ŞUBAT

1952

Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrasında, Kuzey Atlantik Paktı'na (NATO) resmen katıldı.

1988

İstanbul'daki Spor ve Sergi Sarayı'nın adı, 'Lütfi Kırdar' olarak değiştirildi.

19 ŞUBAT

1915

İtilaf devletlerinin Çanakkale'ye denizden yaptıkları hücum püskürtüldü.

1928

'Himaye-i Etfal Kadın Yardım Cemiyeti' kuruldu.

1932

'Halkevleri' açıldı.

20 ŞUBAT

1961

İlk koalisyon kabinesi İsmet İnönü başkanlığında kuruldu.

1970

Dünyanın 4. büyük köprüsü Boğaz Köprüsü'nün temeli atıldı. Temel atma törenini Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve Başbakan Süleyman Demirel açtı.

21 ŞUBAT

1952

Türkiye Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı'nın (NATO) bir üyesi oldu; Lizbon'da yapılan toplantıya ilk defa katıldı.

25 Şubat 1991: Doğu Bloku ülkelerini bir araya getiren Varşova Paktı feshedildi.

28 Şubat 1986: Olof Palme öldürüldü.

22 Şubat 1991: Kuveyt petrolleri ateşe verildi.

1958
Cemal Abdül Nâsır, Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) başkanı seçildi.
1965
Siyah Müslüman lider Malcolm X öldürüldü.

22 ŞUBAT

1945
Elli yıllık evliler için Fatih Halkevi'nde jübile yapıldı.
1991
Irak kuvvetleri, Kuveyt'teki petrol bölgelerini ateşe verdi.

23 ŞUBAT

1919
İtalya'da Benito Mussolini Faşist Parti'yi kurdu.
1997
İskoçya'daki Roslin Enstitüsü bilim insanları, ilk kez bir koyunun kopyasını yaptılar.

24 ŞUBAT

1942
Almanya Büyükelçisi Franz Von Papen'e Ankara'da suikast girişiminde bulunuldu.
1955
Türkiye'nin ilk özel dedektiflik bürosu, İstanbul'da, Avukat Fethi İnder tarafından kuruldu.

25 ŞUBAT

1980
Bedelli askerlik kabul edildi.
1991
Varşova Paktı feshedildi.

26 ŞUBAT

1848
Fransa'da 'İkinci Cumhuriyet' ilan edildi.
1934
İstanbul Belediyesi, evlerin bazılarında görülen 'kafes'lerin kaldırılmasına karar verdi.
1967
ABD, 25 bin askerle Vietnam Kurtuluş Cephesi'ne karşı saldırıya geçti.

27 ŞUBAT

1964
Coca-Cola'nın dünya üzerindeki 1109. fabrikası İstanbul'da açıldı.

28 ŞUBAT

1942
İstanbul, Vezneciler'deki Zeynep Hanım Konağı (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi binası) tamamen yandı.
1986
İsveç Başbakanı Olof Palme, Stockholm'de kimliği bilinmeyen bir kişi tarafından vurularak öldürüldü.
1994
NATO, tarihinin ilk saldırısını Sırplara karşı gerçekleştirdi.

29 ŞUBAT

1924
İstanbul'da Halife Abdülmecid Efendi, son selamlık törenine çıktı.
1939
'Rüzgar Gibi Geçti' filmi 8 dalda Oskar ödülü kazandı.
1976
Ajda Pekkan, Fransız televizyonunda Enrico Macias ile birlikte şarkı söyledi.

'RENKLİ TELEVİZYON' DÖNEMİ BAŞLADI

1925'te, bir kuklanın başının iyi görüntü verecek biçimde yayınını gerçekleştiren İskoç mucit John Logie Baird, 8 Şubat 1928'de de, klasik üç renk ilkesinden yararlanarak tasarladığı 'renkli televizyon' projesini tanıttı. İlk renkli televizyon sistemlerinde görüntü, mekanik yollarla, üç temel renkte sıra ile taranıyordu. Daha sonra bu mekanik yöntem yerini, katot ışınlı tüplere bıraktı.

100 YIL ÖNCE

ŞEKER KAMIŞI VE PANCAR

Şeker kamışı Suriye'de yetiştiğinden, daha soğuk olan Avrupa arazisinde üretilememiş, ancak Güney İtalya'da birkaç adet şeker kamışı üretilebilmiştir. 1784'te bir Alman kimyager pancarda şeker olduğunu keşfetmiştir. O tarihten beri bugün kullanılan şekerin büyük kısmı pancardan elde edilmektedir. Osmanlı ülkesinde de, şeker üretimi için lazım gelen teşebbüslerde bulunulursa fevkalade iyi neticeler alınacağı muhakkaktır.
(Sabah, Şubat 1905)

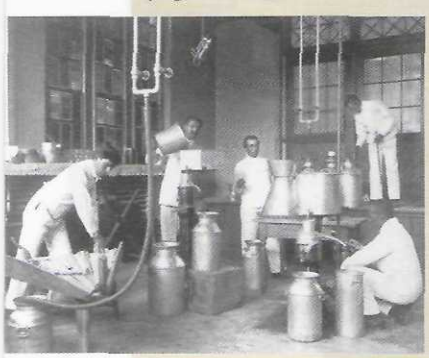
OTOMOBİL SERGİSİ

Ocak ayının 9. gününe tesadüf eden cuma günü, Paris'te şayan-ı dikkat bir sergi açılmıştır ki, bu sergide bir takım otomobil arabaları teşhir edilmiştir. Yirmi sene evvel henüz *ortada olmayan bir* sanatın yirmi sene zarfında ne keder terakki etmiş olduğunu gösteren sergi, bu cihetiyle de nazar-ı dikkatleri çekmiştir.
(Sabah, 9 Şubat 1905)

ECNEBİ TEREYAĞLARI

Esasen bir ziraat memleketi olan ülkemizde sütün bol, mesai ücretlerinin ehven olmasına rağmen, ecnebi tereyağlarının bizimkilerden daha ucuz olduğu ve daha çok satıldığı görülüyor. *Bunun sebebi, ecnebi tereyağlarının en son fenni* gelişmelere göre imal edilmesi ve yabancıların mallarının sürümünü temin etmede maharet sahibi olmalarıdır. Bu konulara bizim de ehemmiyet vermemiz gerekmektedir.
(Sabah, 17 Şubat 1905)

75 YIL ÖNCE

KRALİÇE MERİ

Romanya kraliçesi Meri hazretleri ile kerimesi Prenses Elena, dün saat 16.30'da Dalça vapuru ile Köstence'den şehrimize gelmiştir. Vapur rıhtıma yanaşınca vali vekili Fazlı ve polis müdürü Şerif Beyler vapura girip kraliçeyi hükümet namına karşılamışlardır. Kraliçe, *bilmukabele teşekkür etmiştir.* Kraliçe ve kerimesine müteaddit buketler takdim edilmiştir.
(Cumhuriyet, 22 Şubat 1930)

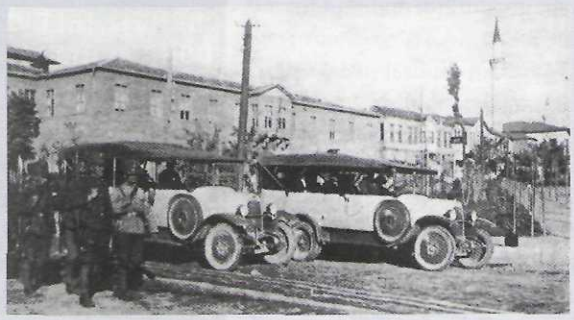
YERLİ MALLAR TOPLANTISI

Halkı, tasarrufa ve yerli mallarımızı kullanmaya alıştırmak için Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından tertip edilen toplantıların üçüncüsü, dün Galatasaray Lisesi konferans salonunda yapılmıştır. Bu arada Sanayi ve Maadin *Bankası'na mensup fabrikalarımızın malları ile diğer* fabrikalarımızın trikotaj ve sair eşyası teşhir edilmiştir.
(Cumhuriyet, 8 Şubat 1930)

OTOMOBİLLER YAVAŞ GİDECEK

Otomobillerin caddelerde 20, kamyonların ise 15 kilometreden fazla süratle gitmeleri dün yasaklanmıştı. 20 kilometrenin kesinleşmesi üzerine, Otomobiller Cemiyeti reisi Nihat Bey, şunları söylemiştir: "Bu karar Amerikan otomobilleri için uygulanabilirse de, Avrupa otomobillerinde, küçük vitesle gitme mecburiyeti olduğu için, uygulanması zordur. Ayrıca yavaş gitme yüzünden trafik sıkışıklığı da meydana gelecektir. Mamafih emri sükunetle karşılayan esnafımız karara uyacaktır".
(Cumhuriyet, 13 Şubat 1930)

50 YIL ÖNCE

'Arazi Vergisi' tasarısı

Arazi vergisini 9 misli artıran kanun tasarısı Meclis'te tartışmalara neden oldu. Tasarı üzerinde konuşan Başbakan Adnan Menderes, "Nüfusumuzun yüzde 82'si çiftçidir. Komisyon raporunda sefalet edebiyatı yapıldı. Biz Rize'den alınan 49 kuruşu artırmayalım, ama Manisa'nın 6 kuruşunu 20 kuruşa çıkaralım" dedi. Oylama sonucunda, tasarı komisyona iade edildi.

(27 Şubat 1955)

Bağdat Paktı'na onay

Türkiye ile Irak arasında imzalanan Bağdat Paktı, Meclis'te alkışlar arasında onaylandı. Pakt, tarafların güvenlik ve savunmaları için işbirliği yapmayı öngörüyor. Türkiye ve Irak tarafından tanınmış olmak koşuluyla, bölge barışıyla ilgili tüm devletlere açık olan pakta, İngiltere ve bazı Ortadoğu ülkelerinin katılması bekleniyor *(Bağdat Paktı'nı oluşturan ülkelerin başbakanları)*.

(26 Şubat 1955)

Baruthane'de bir mahalle kuruluyor

İstanbul Belediyesi Şehir Meclisi tarafından, Bakırköy'deki tarihî Baruthane'ye ait arazinin parsellenerek satışa çıkarılması ve bu kesimde yeni bir mahalle kurulması kararlaştırıldı. Arsaların metrekare fiyatı, 20-100 lira arasında olacak.

(24 Şubat 1955)

CHP'den sert çıkış

CHP Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin, DP'nin antidemokratik kanunların birkaç ay içinde kaldırılacağı yönündeki vaadine rağmen, tam tersine, yeni antidemokratik kanunlar çıkardığını ileri sürdü. Yektin ayrıca, Türk lirasının dış piyasalardaki düşüşüne de dikkat çekti.

(18 Şubat 1955)

25 YIL ÖNCE

Tariş'te çatışma

İzmir Tariş'te, kuruma bağlı ünitelerde arama yapmak isteyen güvenlik güçlerine, otomatik silahlı militanlarca ateş açıldı. Güvenlik güçleri, Tariş'teki olayları bastırmakta güçlük çekti. Kurumda 500'e yakın gösterici gözaltına alındı. Aynı gün 6 ayrı ilde meydana gelen çeşitli anarşik olaylarda 9 kişi hayatını kaybetti.

(10 Şubat 1980)

"Kan dökmek istemiyoruz"

Erzurum'da geleneksel kış tatbikatına katılan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, dış düşmanla değil iç düşmanla uğraşmakta olduklarını söyledi. Evren, "Diyeceksiniz ki sıkıyönetime rağmen niye bunların hakkından gelemiyorsunuz? Şundan dolayı gelemiyoruz. Kan dökmek istemiyoruz. Yoksa meseleyi bir ayda hallederiz" dedi.

(14 Şubat 1980)

Kepenk kapattırma eylemi

Başta İstanbul olmak üzere bazı büyük şehirlerde anarşistlerin esnafa zorla kepenk indirtmesi üzerine, esnaf dernekleri harekete geçit. Yaptıkları açıklamada gerektiği an esnafın devletin yanında yer alacağını belirten dernek başkanları, 'bayrağını as, dükkânını aç' kampanyası başlattı.

(21 Şubat 1980)

Doğan Türkmen'e saldırı

Türkiye'nin Bern Büyükelçisi Doğan Türkmen uğradığı silahlı saldırı sonucu yaralandı. Nezaket ziyaretinde bulunmak amacıyla İngiliz Büyükelçiliği'ne giden Türkmen'e, Türk Büyükelçiliği'ne dönmekte olduğu sırada, makam otomobiline 6 el ateş edildi; Türkmen şans eseri saldırıdan hafif sıyrıklarla kurtuldu.

(6 Şubat 1980)

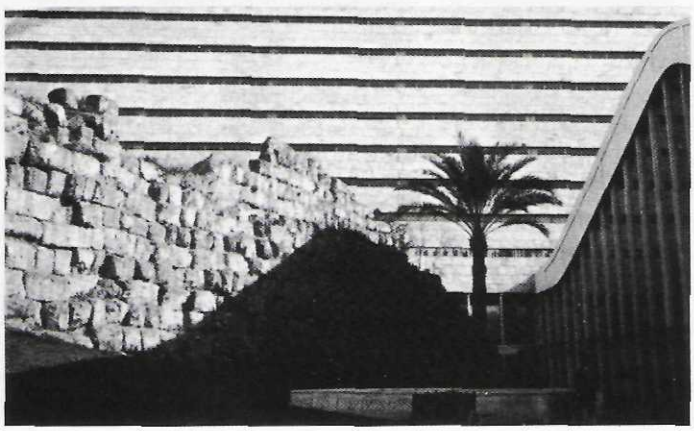
Roma'nın doğuşu: Efsane gerçek oldu

Son yılların arkeolojik bulguları ve M.Ö. 730 yılına tarihlenen bir Roma duvarının ortaya çıkarılışı, şehrin kuruluşunun, Antik Çağ geleneğinde anlatıldığı gibi olduğunu düşündürüyor.

SERHAT YALAMANOĞLU

Sanılanın tersine, arkeoloji bilimiyle astronomi, ilişkisiz değildirler. Astronomi için de, en eski olan, gözlemle en az ulaşılabilendir. Ama buna rağmen, bir çelişki gibi gözükse de, en eski çağlara ilişkin oluşumları, zaman ilerledikçe daha yakından öğreniyoruz...

Tıpkı Roma'da, günün birinde Akdeniz'in tamamını fethedecek bu site-devletin kökeninde olduğu gibi: Tiber Nehri'nin iki yanındaki yamaçlarda doğmuş olan Roma'nın, uzun ve karmaşık bir doğum süreci vardır. Ve bugün, biz bu süreci, bundan 30 yıl öncesine göre, daha ayrıntılı bir biçimde öğrenebiliyoruz.

Capitolium'daki heykelin dişi kurdu, antik çağdan kalma, bebekler ise bir 16. Yüzyıl heykeltıraşı tarafından eklemedir (üstte). M.Ö. 4. Yüzyıl'da yapılmış olan Servius Tullius duvarı, çağdaş Roma'nın göbeğinde yer alır (sağda).

Aslında modern zamanların Roma'sında, özellikle 1960'lı yıllardan başlayarak şehir yerleşim alanının hızla büyümesi, arkeolojik alanların ortaya çıkışını artırdı ve yaklaşık 15 yıldan beri, en ilgi çekici bulgular şehrin tam orta yerinde gün ışığına kavuşuyor.

Bu son bulgular, Roma hakkında bildiklerimizi altüst etti. Eskiden emin olunan pek çok konu, yeni araştırmaların katkısıyla çürütüldü. Hatta eskiden inanılan bazı konuların, artık sonsuza dek yok sayılması gerekiyor...

Bu iki yönlü evrim, özellikle de kentin ilk doğuşuyla

Dişi kurdun çocukları efsanesi ve arkeologların ortaya çıkardığı duvar

Roma'nın kuruluşu Eneid'in öyküsüne dayanarak anlatılır. Alevler içinde yanan Troya'dan kaçan kahraman, Latium kıyılarına sığınır ve burada kral Latinus'un kızı Lavinia ile evlenerek Lavinium kentini kurar. Oğlu Ascagne Alba'yı kurar. Uzun bir saltanat döneminin son kralı Numitor, kardeşi Amulius tarafından tahttan indirilir. Amulius, Numitor'un kızı Rhea Silvia'dan 'vesta' (kutsal ateşin koruyucusu) olmasını ister. Bu durumda, bâkire olarak kalacak; çocukları olmayacaktır. Rhea Silvia buna rağmen Romus ve Romulus adlı ikizleri dünyaya getirir ve babalarının Mars olduğunu ilan eder. Amulius çocukların Tiber Nehri'nde boğdurulmasını emreder; ancak anneleri onları bir beşiğe koyarak nehre bırakır. Beşik, Palatium'un eteklerine ulaşır. Burada dişi bir kurdun emzirdiği çocuklar, bir çoban tarafından yetiştirilir; doğumlarıyla ilgili sırrı öğrenince de, Amulius'u öldürüp büyükbabaları Numitor'u Alba tahtına oturturlar. Sonra da Faustulus'un kendilerini bulduğu yerde kendi şehirlerini kurmaya karar verirler. Ancak hangisi kral olacaktır?.. Romulus kendi adını taşıyacak şehrin sınırlarını çizer. Şehir artık kurulmuştur: İşte arkeologların ortaya çıkardığı, bu izler üzerinde inşa edilmiş duvardır.

Roma'nın kralı kim olacak?

Tiber Nehri'nin çevresindeki iki tepede Romulus (solda) ve Romus (sağda) kimin kral olacağı yolunda tanrıların kararını öğrenmek üzere, kuşların uçuşunu inceliyorlar.

Roma'nın sınırları çiziliyor

Romulus, kendi adını taşıyacak şehrin sınırlarını çizer. Alaycı davranan Romus bu sınırı geçince kardeşi tarafından öldürülür. Bu sınır elbette ki, askerî değil, kutsal ve dinî bir anlama sahipti.

ilgili olarak, kendisini daha belirgin hissettiriyor. Çok yakın bir geçmişe kadar uzmanlar, 7. Yüzyıl'ın ortalarından önceki dönemler için, Roma'dan bir kent olarak bahsedilemeyeceğine inanıyorlardı.

Forum alanı üzerinde 1900'lü yıllarda yapılan kazılar, bu döneme ait 'Comitium' adı verilen halka açık bir meydanı ve Ateş Tanrıçası Vesta'ya ait bir sunağı ortaya çıkartmamış mıydı?..

Bunların kentin doğuşuna işaret eden iki gösterge olduğu düşünülüyordu. Bu şartlar altında neredeyse hiçbir araştırmacı, oldukça iyi bilinen Romulus efsanesine değer vermeye cesaret edemiyordu...

Palatium çevresinde 750'lere doğru, bir duvarla vücut bulan kutsal bir sınırın çizildiğine inanan geleneğin, hiçbir tarihsel gerçekliği olmayan bir öykü olduğu düşünülüyordu. Oysa 1988 yılından itibaren, İtalyan arkeolog Andrea Carandini ve ekibi, Palatium Tepesi'nin eteklerinde, Titus Kemeri yakınında yaptığı kazılarda, en eskisi M.Ö. 730'lu yıllarda olmak üzere, farklı zaman dilimlerinde inşa edilmiş bir duvar kalıntısının ortaya çıktığını gördüler.

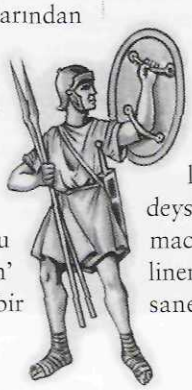
Bu keşif, 2000 yılında yayımlandığında, uluslararası arkeoloji ve tarih çevrelerinde bir bomba etkisi yarattı: O günlere dek geçerli sayılan "Romus ve Romulus efsanesinin antik bir 'edebî gelenek' çerçevesinde yayıla geldiği" inancı, bir anda yıkılıverdi.

Roma gerçekten de "tıpkı efsanede anlatıldığı gibi" M.Ö. 8. Yüzyıl'da kuruldu ve bulunan duvar da bu olayın bir kanıtı olarak kaldı. Bu duvar, mekânda olduğu kadar, zamanda da kesin bir sınır çizgisi oluşturur.

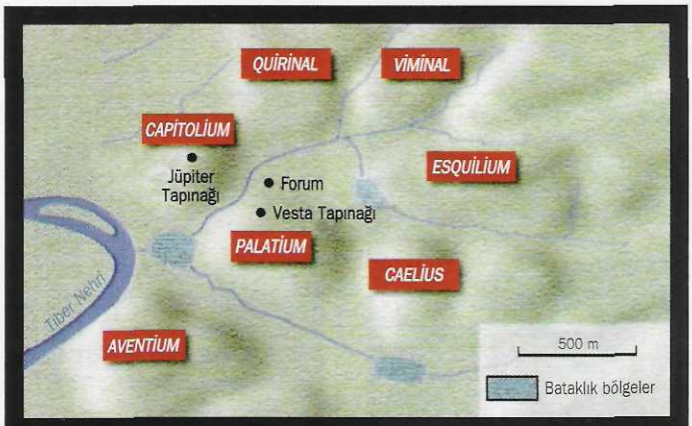
Çünkü bu duvar, sıradan bir yapı değildir: Savunduğu veya sınırladığı o yöreye ait, tarihlenmiş ve kelimenin tam anlamıyla 'siyasî' bir kalıntıdır; çünkü bir topluluğun ürünüdür.

Böylece İtalyan arkeolog Andrea Carandini buradaki kesin zamana ve kuruluşla ilgili Romulus ef-

Romulus ve Romus'u emziren dişi kurdu tasvir eden bir Roma parası (sağ üstte). Romalı askerler (sağda).

Kentleşme öncesi Roma

M.Ö. 9 ve 8. Yüzyıl'da kentleşme sürecindeki Roma'da ilk topluluklar, yukarıda adları verilen 7 tepe üzerine kurulmuş. birbirinden bağımsız çiftliklerde oturuyorlardı.

sanesine ait izleri tanıdı. Zaten Roma'ya ait bölüm, o dönemdeki Latium'u çok iyi karakterize eden savunma yapıları olgusunun tamamen içinde yer alır.

Böylece ne Comitium ne de Vesta Sunağı, kentin doğuşu için ön koşul teşkil etmiyordu. Sunak yalnızca Roma kenti üzerinde uzun zamandır rol oynayan Yunan etkisinin ürünü olabilirdi; yeni kentin ilk toplantı yeri Comitium, daha çok Palatium Tepesi'nin eteklerinde yerleşmiş eski kabilelere (curiae veteres) ait olabilirdi. Forum'un düzenlenişine gelince, bu da, şehrin doğuşuna değil olgunluğa erişmesine ilişkin bir işaretti...

ARKEOLOJİYİ YORUMLAMAK

O halde, Roma yerleşim alanında bulunan, sayıları giderek artan ve daha eski dönemlere tarihlenen arkeolojik kalıntıları nasıl yorumlamak gerekiyordu?

Yakın dönemdeki araştırmalar, bu konudaki geleneksel tabloyu hatırı sayılır biçimde değiştirdi. Bu araştırmalar öncelikle Tiber Nehri kıyılarında, tarih öncesi çağlarda, paleolitik dönemden neolitik döneme kadar, henüz göçebe toplumların görüldüğü ve yörede daha sonra M.Ö. 7. Yüzyıl'dan itibaren kalıcı bir biçimde oturulmaya başlandığını gösterdi.

Gelecekteki Roma yerleşim alanının gerçek tarihinin başlangıcına işaret eden dönem, tutarlı yani nesnelere ait kırık dökük parçalardan çok, örneğin mezarlar gibi, arkeolojik kalıntılar bırakaran Latium kültürünün ilk dönemleridir. Roma o çağda, bir dizi ağaçlıklı tepe ile güçlü bir nehrin buluşma noktasında, dağ ile deniz arasında yer alıyordu.

Bu tepelerin ortasında, büyük oranda bataklık olmak üzere, geniş bir çukurluk uzanıyordu. Bu durumda bir kent nasıl oluyor da, böyle bir alanda doğmakla kalmayıp sonunda diğerlerini gölgede bırakıyordu?..

KENT ÖNCESİ DURUM...

Arkeoloji bilimi, tarih ve kültürü ilgilendiren bu büyük sorunun bir bölümüne yanıt verme şanısını tanıyor. Arkeolojik bulgular, önce tepeler ve yamaçlarında oturulmaya başlandığını, belki de, henüz daha Forum haline gelmemiş vadide bazı yapıların kurulduğunu gösteriyor.

Bulunan ender sayıdaki

Roma'da hasat: M.S. 2. Yüzyıl'a tarihlenen Trajanus Sütunu'ndan bir kabartma (altta).

Capitolium'daki Jüpiter Tapınağı

Capitolium bölgesinde yapılan son kazılarda, M.Ö. 6. Yüzyıl'da inşa edilmiş bir Jüpiter Tapınağı'nın kalıntılarına rastlandı. Zaten M.Ö. 7. Yüzyıl'da da bu bölgeye yeni bir düzen getirildiği biliniyordu.

Atina agorasında bulunmuş mermer heykelin canlandırdığı zırhın üzerinde, Roma'nın dişi kurdu da yer alıyor (sağda). Roma'da Vatikan Müzesi'nde yer alan bir taş kabartma levhada Romalı demirciler (en sağda).

kalıntılar (çok az sayıdaki mezar ile birkaç kulübeye ait izler) geniş bir alana yayılan ve birbirlerine yollarla bağlanmış mezralara ait resmi tamamlıyor.

Bu mezralardan biri Trajanus Pazarı yakınında bulunmuştur. Sonra kulübeler çoğaldı ve Yunanistan'dan gelen etki kendisini hissettirmeye başladı.

Bugün, İtalyan arkeolog Andrea Carandini'nin bakış açısıyla, araştırmalar için sorulması gereken soru şu: Kent-öncesi durumdan ilkel şehire ne zaman ve nasıl geçildi?.. Ya da başka deyişle, belirli bir alanda, bir grup bütünlüğünün bulunmadığı bir durumdan, konutların yoğunluğuyla kendisini hissetiren başka bir duruma nasıl geçildi?..

İlk dönemlerin Romalı karı-kocası (altta; bir mezar kabartmasında). Capitolium Tepesi'nden Romulus'un kentinin, Forum ve Palatium'un görüntüsü (sağda).

İLK KENTİN KURULUŞU

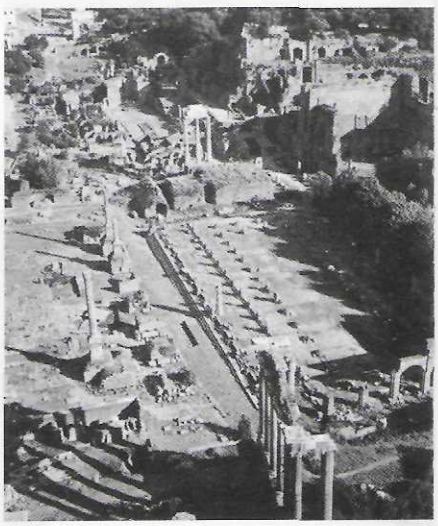
Roma'daki bu geçiş, 1970'li yıllardan beri, M.Ö. 9. Yüzyıl'a tarihlenmişti. Antonin ve Faustine tapınaklarının dibinde Forum alanında 1900 yılında ortaya çıkarılan (yaklaşık 40 kadar mezarın bulunduğu) nekropol alanı, 875 ile 850 yılları arasında terk edilerek yerini tarihî şehrin ana mezarlığı olan Esquilin'e bırakmışa benziyor.

Bu yer değiştirmede yeni bir "kent öncesi" yerleşkenin doğuşuna işaret etmesi ve değişik tepeler arasındaki merkez olan Forum'un oturulan bir yer haline gelmesi ilgi çekici.

Gözönünde bulundurulup değerlendirilmesi gereken tek sorun, Forum alanının 9. Yüzyıl'da devamlı sular altında kalan bir yer olmasıydı. Üstelik burada bulunan kulübe kalıntıları dışarıdan getirilmiş dolgu topraklarıyla da taşınmış olabilirdi.

Amerikalı Albert Ammermann, Forum'un meydana getirilişinin, çanak biçimindeki arazinin doldurularak zemininin yükseltilmesiyle sonuçlanan devasa taraçalama çalışmalarından sonra başladığını ispatladı.

Oysa bu dönüşüm M.Ö.

7. Yüzyıl öncesine ait değildi. Alanın 'kentsel' bir çerçeveye oturmasına imkân tanıyan şart, tepeler üzerinde nüfusun giderek yoğunlaşması sonucu, Palatium Tepesi çevresinde, siyasî birliğin sağlanmasıydı.

'Forum' sözcüğünün Romalılar tarafından kullanılan anlamını tam olarak kazanması, böylece gerçekleşir. Bu nedenle, oluşum ve kuruluş birbirinden ayrı ele alınamaz. İlki, gerekli alanı sabitleyip yeni gelişmelere imkân hazırlayarak ikincisinin önünü açmıştır.

Söz konusu gelişmeler, yapılan kazılara ait raporların yakın geçmişte yayımlanmasıyla aydınlandı. Görüldüğü kadarıyla, M.Ö. 7. ve 6. Yüzyıl'da Capitolium ve Palatium bölgesine bir düzen getirildi ve üzerinde kutsal alanlarla evlerin sayısının giderek arttığı tepelerin düzleştirilmesini ve yamaçların güçlendirilmesini hedef alan dev çalışmalarla, bölge yeni bir biçim kazandı.

Yeni bir 'ilk Roma' kronolojisi

Roma doğduğu ve ağırlığını hissettirdiği dönemde arkeologların 'latial' adını verdikleri bir kültürün parçasıydı, zira Latium'un hemen her yerinde bununla ilgili işaretlere rastlanır. Bunlar tam olarak, içine ölü külleriyle silah, çanak ve süs eşyası gibi nesnelerin minyatürlerinin konulduğu kulübe biçiminde kavanozlardır *(altta)*. Yakın zamanda, özellikle dendrokronoloji tekniği (ağaç kütüklerine bakılarak tarih saptanması) ve 'Karbon 14' testleriyle yapılan araştırmalar, yeni bir kronolojiyi ortaya çıkardı.

İlk dönem: M.Ö. yaklaşık 9. Yüzyıl. Bu dönemde ölüler yakılırdı. Yerleşim küçük dağınık köylerden oluşurdu ve en hareketli alan, Alba tepeleriydi.

İkinci dönem: M.Ö. 10 ve 9. Yüzyıl'lar. Köyler büyümeye başlayıp sayısı arttı. 9. Yüzyıl'da ölüleri yakmanın yerini gömme aldı. En iyi araştırılmış sit olan Osterria dell'Osa nekropolünün, güneyden gelen etkilere açık olduğu saptandı.

Üçüncü dönem: 8. Yüzyıl. Mübadelenin artışıyla güçlü ve zengin bir elit sınıf ortaya çıktı. Konutların etrafında dev koruyucu duvarlar yükselmeye başladı.

Dördüncü dönem: 7. Yüzyıl. Tüm yapılarda tahta ve kerpiçin yerini tuğla ve briket aldı. Şarap ve yağ üretiminin artmasıyla çömlekçilik de yayılmaya başladı.

EFSANE İLE TARİH İLİŞKİSİ

Son arkeolojik bulguların öğrettiği en büyük ders de burada yatar: Eski düşünce tarzına göre, tarihe yön veren, bölgenin coğrafyası idi... Oysa bugünün bakış açısına göre, bunun tam tersi geçerli: Krallık dönemi Roma'sının, doğal görüntüyü değiştirerek üstlenme hevesinde olduğu role ulaşmak için, her türlü imkânı seferber ettiği anlaşılıyor.

Elbette ki, Roma'nın ilk kralı hakkında, geleneksel efsaneyi yok saymak söz konusu değil! Ancak Romulus efsanesi aynı zamanda Roma'ya ait bir zaman ve mekâna yayılan bir efsanedir. Efsaneyi tamamen gerçek olarak kabullenmek de, arkeolojik bulguları yok saymak anlamına gelir.

Aslında gerçeğin efsaneye dönüştürülmesi, arkaik Roma gibi ilkel toplumlarda temel bir özelliktir. Oysa tarihten efsaneye olan bu geçiş, çoğu kez sanıldığı gibi, olaylardan sonra gerçekleşen bir süreç değildir. Etnoloji kadar atropoloji de bu fazlaca basit şemayı geçersiz kılar... Unutmamak gerekir ki, 'ilk Roma', Batı kültürünün gözünde, adeta 'dünyanın yaratılışı' değerine sahip bir şehrin kuruluşuyla eşdeğerdedir: Efsane, tarihi müjdeleyip onu hazırlamıştır. ■

Roma vatandaşlarının askere alınışlarını temsil eden bir taş kabartma (solda; Louvre Müzesi'nden).

İstanbul nasıl başkent oldu?

'İmparatorluk Başkenti' olma özelliğini giderek yitiren Roma şehri yerine, yeni bir başkent gerekliydi: Hem Tuna hem de Fırat boylarından gelecek saldırılara karşı, bu iki cepheye hâkim bir yer bulunmalıydı...

BİRSEL KÜÇÜKSİPAHİOĞLU

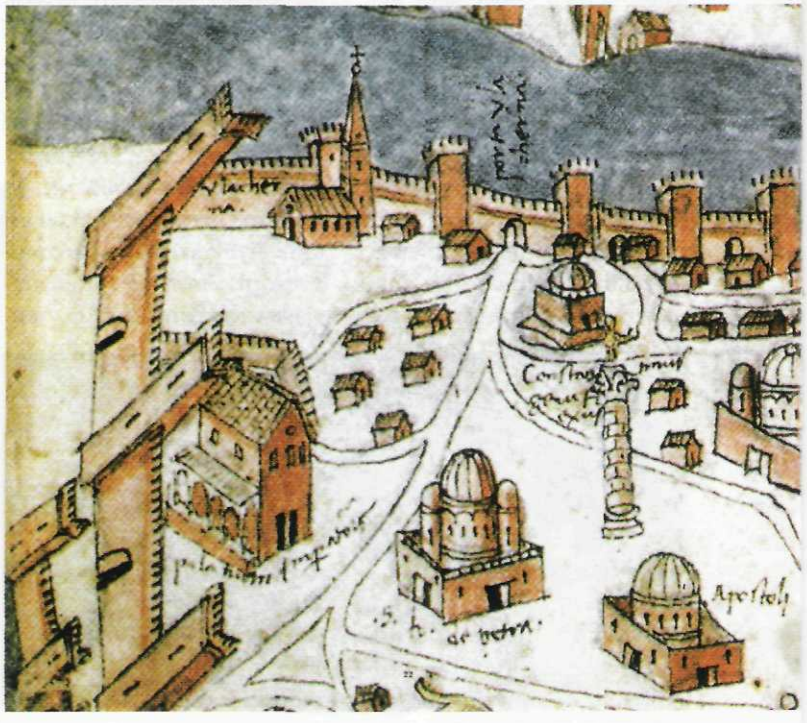
Roma İmparatorluğu'na 'ikinci başkent' olarak 'Byzantion'u seçen imparator I. Konstantinos'tur. Tarihe 'Büyük' unvanı ile geçmiş olan Konstantinos, 'Batı Augustus'u olan Konstantios Khloros'un oğluydu ve babasının ölümünden sonra onun yerine 'Batı Augustus'u olmuştu.

Rakipleriyle yoğun bir mücadele ortamında, onları tek tek ortadan kaldırarak, ancak M.S. 324 yılından itibaren Roma İmparatorluğu'nu tek başına idare etmeye başlayan Konstantinos'un, 337'ye kadar süren 14 yıllık iktidarı döneminde başardığı en önemli işlerden biri, hiç şüphesiz Byzantion'u başkent olarak imparatorluğun merkezi yapması oldu.

Çünkü Roma, iç savaşlar, dış saldırılar ve iktidar kavgaları yüzünden, başkent olma özelliğini çoktan yitirmişti! İmparatorluğa yönelik dış saldırılar, genelde Tuna ve Fırat boylarından geldiğinden, Konstantinos'un bu iki cepheye hâkim olabileceği bir yerde ve özellikle de Doğu'da bir başkent düşünmeye başlamasının belirli bir anlamı vardı.

Konstantinos'un düşüncesine göre, bu yer, öyle bir başkent olmalıydı ki, hem devletinin geleceğini ve güvenliğini

Başkent olmadan önce, Byzantion şehrini cezalandıran sonra da imar eden İmparator Septimus Severus (sağda). Christoforo Buendelmonti'nin 1428 tarihli 'İstanbul Manzarası' çiziminden detay (en sağda): Sağda Ayasofya, onun solunda Iustinianos Sütunu ve daha solda Konstantinos Sütunu. Yukarıda, Haliç ve onun ucunda da, sağda, Kızkulesi.

sağlamalı hem de kendi adını ölümsüzleştirmeliydi...

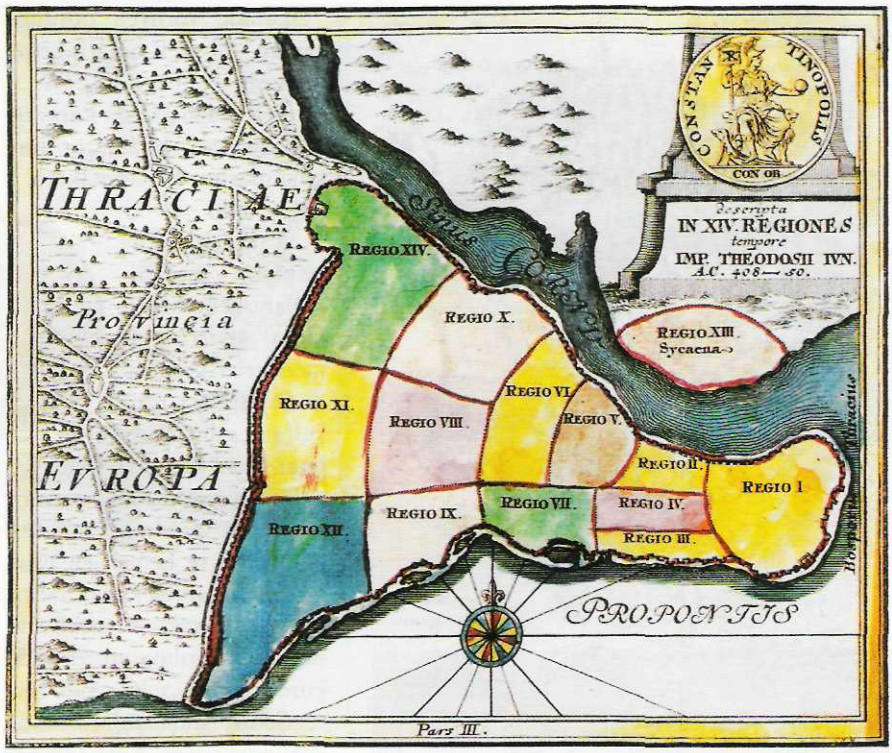
İmparator birçok şehri aklından geçirdi. Kendisinden önceki imparatorlardan Diokletianos (M.S. 284-305) gibi, İzmit'i (Nikomedia) seçebilirdi ama bunu uygun görmedi.

Çünkü ona göre İzmit, Körfez'in sonundaydı ve ana yoldan oldukça da uzaktı. Devletin geleceğini ilgilendiren herhangi bir saldırı karşısında, buradan müdahale edilmesi zor olabilirdi. Bu yüzden İzmit'ten vazgeçen Konstantinos, doğduğu şehir olan Niş'i (Naissos), ardından Sofya'yı (Sardike) ve daha sonra da Çanakkale'yi (Ilion) düşündü.

İlk başlarda Çanakkale, Konstantinos'un aklına iyiden iyiye yattı ve hatta imparator, yeni başkentin inşasına burada başlanılması emrini verdi.

Christoph Weigel'in 1720 tarihli "İstanbul'un 14 bölgesini (region) gösteren Haritası" İmparator Theodosius dönemine tekabül eder (üstte).

Ancak gördüğü bir rüya imparatoru başka bir yer aramaya sevk etti ve siyasî, askerî ticarî yönlerden önemli bir konuma sahip; Asya ile Avrupa'nın birleştiği noktada yer alan Byzantion'u seçti.

Aslında Byzantion, yüzyıllarca önce M.Ö. 660 / 659 yılında Megaralılar tarafından, Kadıköy'ün (Khalkedon) karşısında kurulmuş; M.S. 1. Yüzyıl'da da, İmparator Vespasianus (69-79) zamanında, Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetine geçmişti...

Ancak daha sonra İmparator S. Severus'a rakip olan Niger'i destekleyen şehir, Niger'in mağlup olmasıyla Severus tarafından cezalandırılmak suretiyle yağma edilmişti. Bununla birlikte, Severus şehri yeniden imar ettirmiş ve Byzantion, Konstantinos'a kadar varlığını bu şekilde sürdürmüştü.

İmparator Konstantinos aslında rakiplerinden Licinios ile mücadele ederken Byzantion'un farkına varmıştı... Şehrin ılıman denilebilecek iklimi, verimli toprağı, limanı ve her şeyden önemlisi, Karadeniz ile

Christoforo Buendelmonti'nin 1428 tarihli çiziminin orijinal versiyonunda, İstanbul ve Ceneviz kenti Pera: Birçok versiyonu bulunan bu çizim, Osmanlı öncesine ait tek görüntüdür (üstte).
İmparator Konstantinos'un parası (sağda en üstte).
Bir 15. Yüzyıl elyazmasında, İmparator Konstantinos'u ve annesi Helena'yı, İstanbul'da gösteren temsilî bir minyatür (sağda, ortada).
Büyük Konstantinos ve ailesi (sağda): Helena, Konstantinos, oğlu II. Konstantinos, Fausta ve Khrispos.

Akdeniz'i birleştiren İstanbul Boğazı'na sahip olması, imparatorun dikkatini çekmeye yetmişti!

Konstantinos'un başkent olarak düşündüğü bu şehir o zamanlarda, büyük bir ihtimalle, köy görünümündeydi ve yerleşim yeri de Topkapı Sarayı'nın bulunduğu mevkide idi...

Şehrin inşasına 324 yılında başlandı. Alanı o günkü halinden 4 kat daha fazla genişletildi. Hıristiyan inanışına göre, imparator şehrin sınırını tespit ederken bazı güçler tarafından yönlendirilmişti.

Bu inanışa göre, Konstantinos elinde mızrak olduğu halde, arkasında maiyyetiyle birlikte yürürken, sanki önü sıra kendisine yol gösteren biri varmış gibi hareket etmekteydi.

Etrafındakiler, bu kadar geniş bir alanın seçilmesi karşısında, şaşkınlığa düşmüşlerdi ve imparatora, "Efendim, ne zaman duracaksınız" diye sormuşlardı. İmparator ise, "Önümde yürüyen durduğu zaman" diyerek onlara cevap vermişti.

Belirlediği alanda kuracağı başkent için, imparator tüm imkânlarını kullanmaktan kaçınmadı:

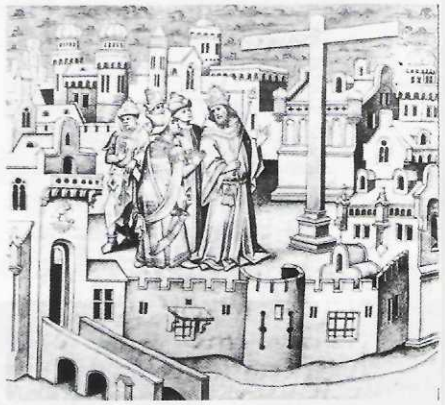

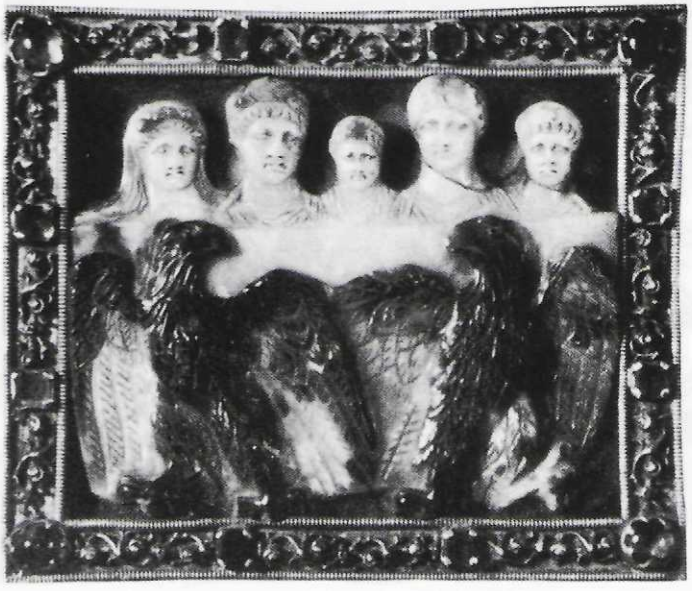
Karadeniz kıyılarından kereste sağlanırken, Marmara Adası'ndan mermerler getirtildi. Sayısız işçi, usta, kalfa ve mimar şehrin imarı için çalıştı. Öyle anlar oluyordu ki, imparator mimarları yeterince kabiliyetli bulmuyor ve hemen en uzak eyaletlere varana kadar haberler göndererek, yetenekli mimarlar getirilmesini emrediyordu.

Şehir, düşmanlara karşı korunmak için, kara tarafında Marmara'dan Haliç'e kadar uzanan bir surla çevrildi. Bu surlar, Samatya'dan (Rabdos) başlamakta, Çukurbostan'dan (Makios) Bayrampaşa Deresi'ne (Lykos) inerek Cibali yakınında son bulmaktaydı.

Yeni başkentte görkemli bir saray, senato binası, hipodrom ve bir forum inşa edildi (Konstantinos Forumu). 'Palatium Magnum' veya 'Büyük Saray' olarak bilinen bu muhteşem saray, bugünkü Sultanahmet Cami'nin bulunduğu yerden başlamakta ve Marmara kıyılarına kadar inerek aşağı yukarı 100 bin metrekarelik bir alanı içine almaktaydı. Duvarlarla çevrili Büyük Saray'ın etrafında, çok çeşitli binalar bulunduğundan burası ayrı bir şehir görünümü sergilemekteydi.

İmparator bu alanın içine 'Daphne', 'Magnaura' ve 'Khalke' adlı sarayları yaptırdı. Bu yapılar 532 yılındaki Nika İsyanı sırasında yandı;

fakat dönemin imparatoru Büyük Iustinianos (527-565) tarafından yeniden inşa ettirildi.

11. Yüzyıl'a kadar Bizans imparatorları tarafından kullanılan saray, bu yüzyıldan sonra önemini yitirmeye başladı.

Büyük Konstantinos tarafından yaptırılan ve uzunluğu 500, genişliği 117 metre olan Hipodrom ise, sosyal hayatın simgesi olmuştu. Genelde atlı araba yarışlarının yapıldığı bu Hipodrom'da, her tür eğlence ve oyunlar tertip edilir ve bunlar zaman zaman İmparator tarafından da seyredilirdi.

Hipodrom, dünyanın dört bir yanından gelen heykeller ve sanat eserleriyle süslendi. Şehirde Konstantinos Forumu adıyla yapılan meydanda ise, üzerinde Konstantinos'un Güneş Tanrısı'nı sembolize eden tunçtan bir heykeli bulunan sütun yükselmekteydi.

İşte bu yapıt, bugün bizim bildiğimiz 'Çemberlitaş' sütunudur.

İmparator, sütun üzerinde yer alan bu heykelde, sağ elinde bir asâ, sol elinde dünya ve başının üzerinde de bir ışık tacı hâlesiyle, doğan güneşe doğru bakmaktaydı.

'Büyük Konstantinos' yeni başkentine bunlardan başka, Kader Tanrıçası için de bir tapınak yaptırdı. Şehir çeşitli yerlerden getirilen heykellerle donatıldı.

Konstantinos, o zamanlar bir Doğu dini olan Hıristiyanlığı himaye altına alarak bütün imparatorluğa hâkim duruma getirdiğinden, kiliseler yaptırmayı da ihmal etmedi. Bunlardan günümüze kadar gelen iki en eski kilise, ünlü Ayasofya ile, Aya İrini'dir.

Başkentteki 'Augustaion Meydanı' (Ayasofya Meydanı) ise, Konstantinos'tan önce yapılmış bir tören alanı idi. Fakat imparator burasını annesi Helena'ya ithaf etmek için, tekrar inşa ettirdi.

Augustaion Meydanı, 6. Yüzyıl'da imparatorluğun en gözde mekânlarından biri haline geldi. I. Theodosius (379-395) döneminde Hipodrom'a dikilen 'Obelisk'in de (Dikilitaş), aslında Büyük Konstantinos tarafından Mısır'daki Karnak'tan getirildiği, fakat o zamanki teknik imkânsızlıklar sebebiyle dikilemediği söylenir...

324 yılında başlanan inşa faaliyeti 6 yıllık yoğun bir çalışma döneminin nihayetinde tamamlandı ve 11 Mayıs 330'da, günlerce süren eğlencelerle şehrin resmî açılışı gerçekleştirildi.

Başkent, 'Yeni Roma' (Nea Roma), 'İkinci Roma' (Secunda Roma) veya kurucusuna atfen, 'Konstantinopolis' (Konstantin'in Şehri) olarak

17. Yüzyıl'dan kalma bir Fransız halısında, Konstantinos'un İstanbul'u kuruşunu temsil eden desen (solda). Bir Kapadokya freskinde İmparator Konstantinos, annesi Helena ve 'gerçek haç' ile birlikte (sol altta). Bütün rakiplerini tek tek yenen İmparator Konstantinos'un Giraudon'daki Latran Müzesi'nde yer alan bir mermer heykeli (altta).

Sarayburnu kıyılarındaki Büyük Saray'ın bulunduğu alanda, 1935'ten itibaren yapılan kazılarda ortaya çıkarılan mozaiklerden biri (sağda). Büyük Saray'daki taş kabartma figürlerden biri (altta, ortada).

adlandırıldı.

İmparator şehri Roma'ya benzetmek için çok çaba sarf etti.

Konstantinopolis veya şimdiki adı ile İstanbul, Roma belediye teşkilatına göre düzenlendi ve ikisi sur dışında olmak üzere, 14 bölgeye (region) ayrıldı. Blachernae (Ayvansaray) ve Galata bölgeleri sur dışında bırakıldı. Az olan nüfusu artırmak için, İmparator Konstantinos elinden gelen her şeyi yaptı ve kısa sürede şehrin dışında yeni mahalleler oluştu.

Gustave Schlumberger'in 1890'larda yayımlanan kitabındaki 'Billy' imzalı Çemberlitaş gravürü (altta). Bugün 'Çemberlitaş' diye anılan Konstantinos Sütunu'nun 1574'te, elçi David Ungnad'ın maiyetindeki bir ressam tarafından yapılmış resmi (altta, en sağda).

Aradan fazla zaman geçmeden, Konstantinopolis zenginlik ve nüfus bakımından Roma ile yarışır hale geldi. Üstelik, eyaletlerden alınan vergilerden muaf tutularak gelişmesi sağlandı. Halka bedava ekmek dağıtıldığı gibi, birçok imtiyazlar tanınarak senatör aileleri yeni başkente yerleştirildi.

4. Yüzyıl'ın sonunda, şehrin nüfusunun 200 bine kadar çıktığı rivayet edilmekteydi.

Konstantinopolis'in yönetim biçimi de Roma'ya benzetildi. Şehir aynen Roma'da olduğu gibi, 'praefectus' (vali) tarafından idare edildi. Bu valiler yani Konstantinopolis ve Roma valileri, imparatorluk valileri olan 'praefectus praetorio'lardan sonra tüm devlet memurları içindeki en yüksek dereceli görevlilerdi. Vali aynı zamanda Senato'nun en yüksek temsilcisi kabul edilirdi.

Askerî kıyafet giymeyen sıradan bir Roma vatandaşı gibi, toga giyen vali, bu haliyle toga taşıyan tek devlet memuru olma özelliğine sahipti.

Yeni başkentin valisi sadece ilk dönemlerde değil, sonraları da eparkhos adını alarak şehrin hayatında önemli bir rol oynayacaktı.

Konstantinopolis'in adalet mekanizması ona teslim edilmiş; asayişin temini de onun emrine verilmişti. Ayrıca şehre ait ekonomik ve ticarî hayat da valinin kontrolü altında bulunuyordu.

Konstantinos döneminde oluşturulan Senato ise, bir danışma meclisi idi. Her ne ka-

dar burada etki alanı daraltılmış olsa da, kanun koyucu özelliğini kaybetmedi. Senato ayrıca imparatorun emriyle yüksek mahkeme görevini de üstlendi.

İstanbul Senatosu'na üyelik, genelde babadan oğula geçen bir uygulama idi. Fakat senatörlerin arasında, belki az sayıda da olsa, üst düzey imparatorluk memurları bulunmaktaydı.

Başkentin kuruluşu sırasında İmparator Konstantinos şehir halkının su ihtiyacını karşılamak için, Istranca Dağları'ndan, Vize'den Byzantion'a kadar uzanan, takriben 250 kilometrelik bir su kemeri yaptırmaya başlamıştı.

Ancak bu su kemerinin tamamlanışı onun ölümünden aşağı yukarı 30 yıl sonra, İmparator Valens döneminde (364-378) gerçekleşti.

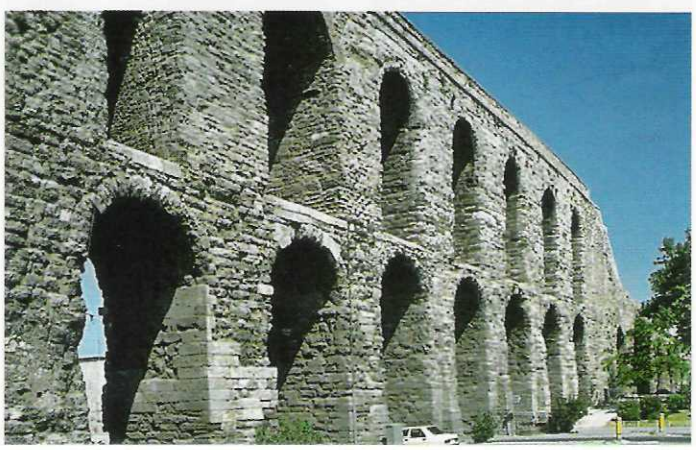
Bizim bugün 'Bozdoğan Kemeri' olarak bildiğimiz bu su kemeri, o dönemde 'Valens Kemeri' (Valens Aqueduct) olarak adlandırılmıştı.

Rivayetlere göre, bu su kemerinin yapılışı sırasında, İmparator Konstantinos çok miktarda para harcamıştı...

Başkentin önemle ihtiyacı olan bu suyun çok uzaklardan nasıl getirildiği konusundaki ayrıntıları, su mühendisliği dalındaki kapsamlı araştırmalarından tanıdığımız Prof. Dr. Kâzım Çeçen'in yapıtlarından öğreniyoruz...

Byzantion'un Roma İmparatorluğu'nun başkenti olarak seçilmesi, aslında İmparator Konstantinos'un ne kadar ileri görüşlü olduğunun bir işaretidir.

Her ne kadar Roma İmparatorluğu sonraki yüzyıllarda Batı'daki arazisinin büyük bir kısmını kaybetmiş olsa da, Ortaçağ tarihi boyunca 'Şehirlerin Kraliçesi' olarak adlandırılan Konstantinopolis, bin yılı aşkın bir süre 'Roma İmparatorluğu'nun Başkenti' olarak varlığını devam ettirecektir... ■

Bugün, Bozdoğan Kemeri diye adlandırılan 'Valens Kemeri' (solda).

Ayasofya kronolojisi

Ayasofya'nın yapımına her ne kadar 'Büyük Konstantinos' *(solda)* zamanında başlanmış olsa da, kilisenin bitirilmesi, onun oğlu Konstantios'un hükümdarlığına (337-361) denk gelir... Daha sonraları, 404'te çıkan bir ayaklanmada yanan Ayasofya, İmparator II. Theodosios döneminde *(sağda; 408-450 yılları arasında)*, yeniden inşa edildi... Ancak I. Iustinianos *(sol altta)* dönemindeki Nika İsyanı sırasında Ayasofya, Ocak 532'nin 13. gününü 14. gününe bağlayan gece boyunca tekrar yandı... Bununla birlikte, 23 Şubat'ta Iustinianos tarafından tekrar inşaasına girişilen Ayasofya, 537 yılında hizmete açıldı... Ta ki, 1453'te Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u fethedip Ayasofya'yı cami yaptırana kadar... Bilindiği gibi, 1934'te de Atatürk'ün emriyle, Ayasofya bir müze olarak kapılarını dünyaya açtı. Ayasofya inşa edildiği dönemde yaşamış yazarların dediklerine bakılırsa, bu anıtın kubbesi "gökyüzüne altın bir zincirle asılmış" gibiydi.

Farklı kesitlerle Haçlıların

Haçlı seferleri, Doğu-Batı çekişmesinin, bu alandaki çatışma noktalarının en uzun süreli ve geniş kapsamlı devresini oluşturur. Haçlı Seferleri döneminde, Batılıların Doğu'da estirdikleri terörle ilgili örnekler de, kısa bir dergi yazısı kapsamında, burada anlatılabilecek gibi değildir... Ancak biz bu yazımızda, 200 yıllık Haçlı seferleri döneminden bazı kesitler içinde, Haçlı kuvvetlerinin Ortadoğu halklarına uyguladıkları terörden çarpıcı örnekler sunmak istedik.

Ebru Altan

Haçlılar, kendi ülkelerindeki Musevileri katlederek işe başladılar

Birinci Haçlı Seferi döneminin Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un kızı ve tarih yazarı Anna Komnene'nin ifadesiyle, "Batı'nın bütün Barbar kavimlerinin", Doğu'daki "din kardeşlerine yardım etmek" kisvesi altında harekete geçmeleriyle birlikte, hem Hıristiyan hem de Müslüman halka karşı, bölgede büyük bir yağma, talan ve katliam hareketi de başlar...

Gerçekten de, daha yola çıkmadan, ülkelerindeki Musevileri katlederek işe başlayan Haçlılar, Roma'nın imparatorluk sınırlarını aşar aşmaz, kendi mezheplerine ters gördükleri Ortodoks Hıristiyanlara saldırırlar. Çevrelerini yakıp yıkarak ilerleyen Haçlılar, hayvan sürülerini gasp ederler; kiliseleri bile kundaklarlar.

Haçlılar, İstanbul surları dışında konakladıkları zaman

içinde, başkentin varoşlarına saldırıp, İstanbul'dan sonra Ağustos 1096'da İzmit Körfezi'ni dolaşarak Yalova'ya gittikleri yol boyunca da, köyleri basarak savunmasız halka pek çok kötülük ettiler.

Doğu'daki terörü

Anna Komnene'ye göre, İznik civarını yağmalayan ve zalimliğin olabilecek en sivri örneklerini çevrede sergileyen Haçlılar, zulmü, kundak bebeklerine kadar yaydılar: Bu bebekleri ya sakat bıraktılar ya da mızraklara geçirip ateşte kızarttılar; büyüklere ise, farklı işkenceler uygulandı. Haçlı lideri Pierre l'Ermite ise, bu vahşi kalabalığı kontrol altına alamadı...

Antakya'daki Haçlı vahşetini, dönemin tarihçileri tek tek anlattılar

Anadolu'yu geçip, Ekim 1097'de Antakya surları önünde karargâh kuran Birinci Haçlı Seferi ordularının, uzun süren kuşatmadan sonra, 3 Haziran 1098'de ihanet yoluyla Antakya'ya girişiyle beraber ortaya çıkan tablo ise korkunçtur:

Haçlı askerleri elde kılıç, sokaklarda delicesine koşup rastgele etrafa saldırırlar. Şehrin dört bir yanından yükselen acı çığlıklar meydanlarda yankılanır ve etraf kıyamet gününe döner.

Antakya halkı dehşet içinde, canını kurtarmak için sağa sola kaçışırken gözlerini kan bürümüş ve ganimet hırsıyla çılgına dönmüş Haçlı askerleri, evvelce kendileri için ulaşılmaz olan bu yörelerde, şimdi istedikleri gibi cirit atıp, kaçabilenler dışında, kadın-erkek, çoluk-çocuk ayırımı yapmadan, yakaladıkları herkesi kılıçtan geçirdiler.

Sonra, şehir halkının evlerini basıp etrafı tahrip ederek ev ahalisini, hasta-yaşlı demeden katletmeyi de ihmal etmediler! Bu arada, şehrin önde gelen kişilerinin ve en zenginlerinin yaşadığı bölgeleri tespit edip, gruplar halinde buralara saldırdılar; katliamdan sonra bu evlerde buldukları altın, gümüş ve kıymetli eşyaları kendi aralarında paylaştılar.

Dönemin tarih yazarlarından Willermus eserinde, o gün Antakya'da on binden fazla kişinin öldürüldüğü rivayetini aktarır. Bu rakamın doğruluğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, görgü tanığı ve Haçlı seferleri tarihi yazarı Raimundus, o gün ele geçirilen ganimetin büyüklüğünün ve öldürülen insanların sayısının tahmin bile edilemeyeceğini yazar.

'Gesta Francorum' adlı

Antakya'yı ele geçiren Haçlılar, Müslümanları katlediyor (solda; Batı kaynaklı bir Ortaçağ minyatüründe). **Batı'da, Latin *Katoliklerin* Yahudilere yaptıkları zulmü temsil eden bir 15. Yüzyıl minyatüründen detay** (sol sayfada, altta). **Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos** (solda). **Haçlı lideri Pierre l'Ermite** (altta).

Bir 15. Yüzyıl Fransızca elyazmasında, Haçlıların Antakya saldırısını ve şehri ele geçirdikten sonra, ev ev dolaşarak, Müslümanları katledişlerini minyatürlerle temsil eden sayfa (sağda). Haçlı kumandanı Bohemund, Antakya prinkepsi seçildikten sonra adına bastırılan paranın iki yüzü (en sağda).

eserin anonim yazarının ve dönemin diğer tarihçilerinin belirttiğine göre, şehrin bütün sokakları cesetlerle doludur; yaz sıcağında çabucak çürüyen bu cesetlerden etrafa yayılan kokuya dayanmak mümkün değildir!..

Böylece o günün akşamında, şehirde tek bir canlı Müslüman kalmamış, bu arada yerli Hıristiyan halktan da pek çok kişi öldürülmüş, evleri ve malları yağmalanmıştır...

Müslümanları öldürmekle kalmadılar etlerini de yediler

Daha sonra, Haçlılar Kudüs'e doğru ilerlerken yolları üzerinde bulunan ve halkı Müslüman olan Maarratü'n-Numan şehrine saldırıp Aralık ayında şehri ele geçirdiler ve Antakya'da olduğu gibi, burada da terör estirdiler.

Haçlı kumandanı Bohemund, surun ana kapısı yakınındaki binaya sığınanlara af tanıyacağını ilan etti. Ancak verdiği sözü tutmayan Bohemund, burada da kendisine yakıştırılan 'kalleş' sıfatını doğruladı:

Bohemund'un vaadine inanıp teslim olan herkes, ertesi gün onun emriyle, adamları tarafından öldürüldü. Arkadan şehre dalan Haçlılar da geride kalan halkın üzerine saldırıp hepsini katlettiler ve şehri yağmalayarak çayır cayır yaktılar.

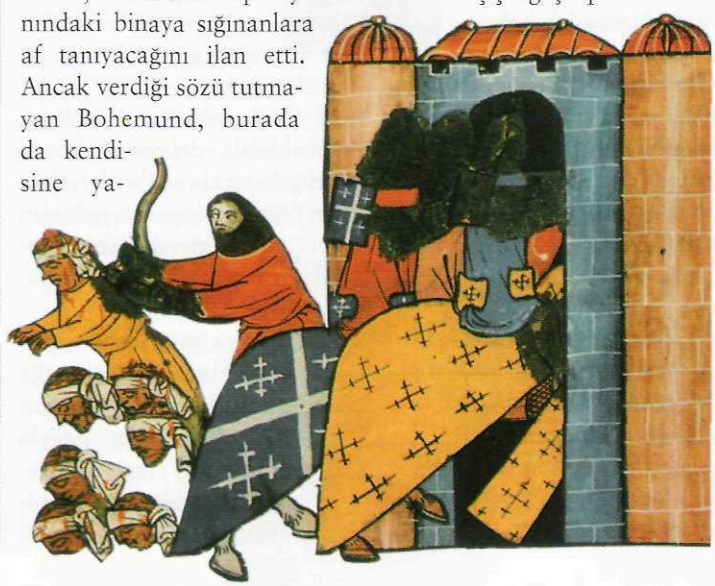
İbnü'l-Esîr ve İbnü'l-Adîm gibi 12 ve 13. Yüzyıl İslâm tarihçilerinin kayıtlarına göre, bu katliam sırasında, en az yirmi bin kişi öldürülmüştü; bu rakamın yüz bini aştığı da rivayetler arasındadır.

Öte yandan, Haçlı ordusu daha Antakya surları önündeyken başlayan yiyecek sıkıntısı bu noktada had safhaya ulaşınca, Raimundus tarafından belirtildiğine göre, Haçlılar yamyamlık yapmayı mubah gördüler!

Tarihçi Radulfus Cadomensis de, "Askerlerimiz yetişkin Müslümanları yemek kazanlarında pişirdiler, çocukları şişe geçirip ız-

Kudüs katliamı sırasında öldürülen Müslümanların şehir dışına atılışlarını tasvir eden Batı kaynaklı bir minyatür (sağda).

gara yaparak yediler" diye yazarak bu korkunç olayı dile getirir!

Şövalyeler, elde kılıç, şehirde dolaşıp canlı kimse bırakmadılar

Haçlılar, 15 Temmuz 1099'da Kudüs'ü zapt ettikten sonra ise, asırlar boyunca unutulmayacak bir katliama imza attılar. Halbuki, İslâmın ikinci halifesi Hz. Ömer, 638 yılında Kudüs'ü fethettiği zaman, buradaki Hıristiyanlara can ve mal güvenliğiyle inanç hürriyeti konusunda garanti vermişti.

Üstelik Kudüs fatihi Hz. Ömer, Hıristiyanlığın kutsal mekânlarından Kutsal Mezar Kilisesi'ni gezdiği sırada, namaz vakti geldiğinden burada kendisine uzatılan seccadede namaz kılmayı reddetmişti. Çünkü kendisinin ibadet ettiği bir yeri Müslümanların hemen sahiplenebileceğinden çekinmişti...

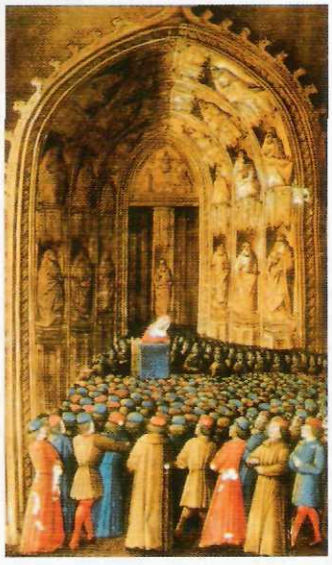
İşte bu olaydan 461 yıl sonra, Kudüs'ü ele geçiren Haçlıların Müslümanlara karşı tutumu ise korkunç oldu. Birinci Haçlı Seferi'ne katılmış olan tarihçi Fulcherius, "Bizim şövalyelerimiz ve yayalar, Arapların canlıyken iğrenç boğazlarından yuttukları altınları bağırsaklarından çıkarmak için bunları öldürür öldürmez karınlarını deştiler. Adamlarımız ellerinde kılıç şehirde dolaşıp kimseyi canlı bırakmadı. Merhamet dileyenleri bile öldürdü. Halkın evlerine girip ne buldularsa aldılar. Zengin veya fakir olsun, girdiği eve sahip olacak ve binanın içinde buldukları da kendisine ait olacaktı. Bu şekilde, birçok fakir zengin oldu" diye yazar.

Mescidülaksâ'nın bugünkü iç görüntüsünü yansıtan fotoğraf (üstte) ve Batı kaynaklı bir çizimde, Haçlıların Mescidülaksâ'ya sığınan Müslümanları öldürerek mekânı tahrip edişleri (solda).

Böylece Haçlılar, önlerine çıkan herkesi, Mescidülaksâ'ya sığınmış olanları bile, kılıçtan geçirdiler. Görgü tanığı tarihçi Raimundus, mabetlerin bulunduğu bölgeye giderken, yolların cesetlerle kaplanmış olduğunu ve dizlerine kadar yükselen kan birikintileri içinden geçmek zorunda kaldığını eserinde kaydeder.

Kudüs valisi İftiharüddevle ve adamları dışında, Ku-

15. Yüzyıl kaynaklı bir minyatürde Kudüs'teki Kutsal Mezar Kilisesi (solda). Aynı dönemin bir minyatüründe, Haçlı askeri (en solda).

Akkâ Kuşatması sırasında esir alınan Müslümanların, antlaşmaya göre serbest bırakılmaları gerekirken, İngiltere kralı Richard tarafından öldürtülmeleri (üstte). Bir minyatür detayında, Renaud de Chatillon (sağda). Bir 19. Yüzyıl tablosunda Haçlı şövalyelerinin Müslümanlara saldırısı (en sağda).

düs'den canlı çıkan olmamıştır. Bu sırada Kudüs'de bulunan Yahudiler de bu katliamdan kurtulamadılar. Haçlılar, Müslümanlara yardım etmekle suçladıkları Yahudilerin sığınmış oldukları sinagogu ateşe verip içeride bulunan herkesi yakarak öldürdüler. Böylece şehirde bulunan bütün Müslüman ve Yahudiler yok edildi.

Haçlılar, Ermenilerle birlikte, Kıbrıs'ta büyük bir kıyım yaptılar

1156 yılında ise, Haçlıların Ermenilerle birlikte Kıbrıs'a yaptıkları korkunç saldırı, adanın tarihinde derin izler bırakacaktır. Gerçekten de, İkinci Haçlı Seferi ile Doğu'ya gelmiş olan ve 1153 yılında Antakya naibesi Constance ile evlenerek Haçlı devletinin başına geçen Renaud de Chatillon'un Kıbrıs'da sergilediği vahşet örneği, unutulmayacak türdendir.

Renaud'nun 1156 ilkbaharında Kilikya Ermeni hâkimi Thoros ile birlikte adaya saldırması, aslında Kıbrıslıların hiç beklemedikleri bir şeydi; çünkü Bizans İmparatorluğu'na bağlı olan ve imparatorun yeğeni Isaakios Komnenos tarafından idare edilen Kıbrıs, Haçlı Seferleri'nin başından beri Haçlılara destek vermiş, dostça davranmıştı. Haçlılar ise, şimdi Kıbrıs halkına böyle bir teşekkürü reva görüyorlardı!..

Ellerinde haç taşıyan Haçlılar ve Ermeniler, beraberce üç hafta boyunca adada terör estirdiler; saldırıya uğramadık hiçbir yer kalmadı. Kıbrıs'ta ne kadar ev, kilise, manastır varsa, hepsini yağmalayıp etrafı ateşe verdiler; papazların burunlarını ve kulaklarını kestiler; büyük-küçük demeden, herkesi öldürdüler; kadınlara tecavüz ettiler.

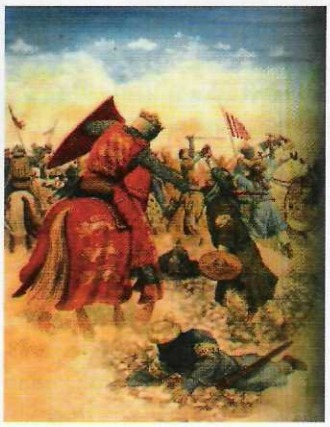
Nihayet bir Bizans filosunun Kıbrıs'a gelmekte olduğunu duyan Renaud ve adamları ganimetlerle dolu gemilerine binip geri döndüler. Haçlıların ele geçirdiği ganimet muazzamdı...

Akkâ'nın 1191'de ele geçirilmesinden sonra, 3 bin Müslüman katledildi

Üçüncü Haçlı Seferi'ne katılan İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard'ın Akkâ'nın ele geçirilmesinden sonra Müslüman esirlere reva gördüğü insafsızca muamele de bir başka vahşet örneğidir:

Sultan Salâhaddin'in Akkâ'yı savunan garnizonu, Ağustos 1189'dan beri Haçlıların kuşatması altındadır.

Çaresizlik içinde kıvranan

garnizon nihayet şehri, Temmuz 1191'de Haçlılara teslim etmeye mecbur kalır ve antlaşma mucibince karşılıklı olarak esirlerin serbest bırakılması kabul edilir.

Sultan bin 500 Hristiyan esiri serbest bırakmasına rağmen, İngiltere Kralı Richard sözünde durmaz ve bir an evvel Kudüs'e ilerlemek istediği için Akkâ garnizonuna mensup 3 bin müslüman esiri hanımları ve çocuklarıyla birlikte tiyatrovâri bir gösteriymiş gibi herkesin gözü önünde birer birer öldürtür.

Bu katliamdan sonra, bazı Haçlıların "Tanrı'ya şükür" duaları etmeleri de, kayıtlara geçmiş ve şaşırtıcı olduğu kadar, acınacak bir vahşet anlayışı sergilemektedir.

İstanbul'da Haçlılar, imparatorluk halkına karşı, kin ve nefret duyguları içindeydiler

Haçlı seferleri döneminde, yüz yüze geldikleri Türklere ve bütün İslâm dünyasına karşı yaptıkları mezalimin yanı sıra Batılıların, kendi mezhep ve durumlarına uymayan Doğulu Hıristiyanlara karşı gösterdikleri insanlık dışı hareketler de çok dikkat çekicidir...

Kudüs'ü Müslümanların elinden almak üzere düzenlenen 4. Haçlı Seferi'nin doğrudan Bizans İmparatorluğu'nu hedef alması ve tarihte görülmedik derecedeki kin ve nefret duygularıyla Haçlıların imparatorluk halkına saldırmaları, şehri yağmalamaları insanı dehşete düşürmektedir:

1203'ün 24 Haziran günü İstanbul önüne ulaşan Haçlı donanması, 13 Nisan 1204'de şehri zapt ettikten sonra, tabir caizse, taş üstünde taş bırakmamıştır.

Sadece Bizanslı tarihçiler değil, görgü tanığı olan Batılı tarih yazarları da, kaleme aldıkları eserlerinde bu yağmanın ibret verici hikayesini nakletmişlerdir:

Üç gün boyunca yağmalanan şehirdeki bütün kütüphaneler, kiliseler, manastırlar talan edilir. Venedikliler, İstanbul'daki pek çok kültür ve sanat eserini toplayıp ülkelerine götürürken, Fransız ve Flamanlar taşıyıp götüremedikleri eşyaları tahrip etmeyi tercih ederler. Tarihçi Geoffroi de Villehardouin, "Dünya kurulduğundan beri hiçbir şehirden bu kadar çok ganimet elde edilmemiştir" diye yazar.

Üç günün sonunda, harabeye dönen İstanbul'un eski ihtişamından geriye eser kalmaz. Haçlıların kasten çıkardıkları yangınlar yüzünden de 'Şehirler Kraliçesi' İstanbul'un bütün güzelliği, zenginliği yok olup gider. Bütün bunlar yetmezmiş gibi, merhamet dilenen savunmasız halka da acınmadı; Haçlılar, şehir halkından önlerine çıkanı zalimce öldürdüler; rahibeler dahil bütün kadınlar, Haçlı askerlerinin tecavüzüne uğradı. ■

Haçlı Seferleri döneminde, Frank şövalyelerinin "Tanrı adına" Doğu'nun Hristiyanlarını da katletmeleri, *sık sık rastlanan* bir vahşetti: Tıpkı 1249'da Dimyat'ta olduğu gibi (üstte). İstanbul'daki Haçlı vahşetini kitabında ayrıntılı *bir biçimde* anlatan tarihçi Geoffroi de Villehardouin (solda).

İstanbul'un Latinler tarafından zaptından sonraki yağma ve katliamı temsil eden Batı kaynaklı çağdaş bir tablo (solda).

Osmanlı'da şehzadelik

Osmanlı İmparatorluğu'nda 'şehzadelik', belirli bir kurumlaşma gösteremeden, 18. Yüzyıl'ın sonlarına kadar, kendine has bir oluşum içinde, farklı dönemlerden geçer.

ERHAN AFYONCU

1. Şehzadeler nasıl tahta çıkarlardı?
2. Osmanlı şehzadeleri nasıl yetiştirilirdi?
3. Sancağa gönderilme ne zaman sona erdi?
4. Sancak işi, kâğıt üzerinde nasıl yürüdü?
5. Şehzade sancakları hangileriydi?
6. Şehzade lalalarının görevleri nelerdi?
7. Şehzadeler sarayda nereye hapsedildiler?
8. Sarayda hapsedilme ne tür sonuçlar verdi?
9. En son, ne zaman bir şehzade öldürüldü?
10. Şehzadelerin çocukları ne olurdu?

Batı kaynaklı bir gravürde valide sultan ile şehzade (sağda). **Batı kaynaklı bir gravürde bir içoğlan ağası** (en sağda).

1 Şehzadeler nasıl tahta çıkarlardı?

Türklerin millet olarak tarih sahnesine çıkıp, devlet yapılarını oluşturmaları Mete Han (Oğuz Han) yönetimindeki Büyük Hun İmparatorluğu zamanında gerçekleşti.

Bu yüzden daha sonraki dönemlerdeki birçok uygulama, 'Oğuz töresi' olarak adlandırılmıştır. Oğuz töresine göre, devletin hanedanın ortak malı olduğu söylenir. Ancak bu yanlıştır. Ortak olan devlet değil, yönetimdir. Türk devlet geleneğine göre devlet, hanedan üyeleri tarafından ortak olarak idare edilirdi.

Türk devlet başkanı seçiminde, bir sistem yoktu. Hanedanın her üyesinin devlet başkanı olma hakkı vardı. Devletin merkezine ilk gelip ordu ve hazineyi kontrol altına alan şehzade, devlet başkanı olurdu. Veraset sisteminin olmaması, tarih boyunca devamlı olarak kaosa yol açmıştır.

2 Osmanlı şehzadeleri nasıl yetiştirilirdi?

Osmanlı şehzadeleri eğitimlerinin teorik kısmını sarayda almaya başlarlardı. Dönemin önde gelen bilginleri, şehzadelere hoca olarak tutulurdu.

Hocalar, iki ihtiyar ve siyah elbiseler giymiş kadınla beraber, Harem kadınlarına görünmeden saraya gelirlerdi. Şehzadeler eğitimleri sırasında özellikle Arapça ve Farsça'yı da öğrenirlerdi.

Şehzadeler sarayın üçüncü avlusunda, içoğlanlarla birlikte ata binmeyi ve dövüşmeyi de öğrenirlerdi. Osmanlı şehzadeleri eğitimlerinin pratik kısmını da, yöneticilik yaptıkları sancaklarda öğrenirlerdi.

Levnî'nin çizgileriyle Sultan III. Ahmed ve şehzadesi (solda). III. Mehmed'in bir portresi (en solda).

3 Sancağa gönderilme ne zaman sona erdi?

Kanunî döneminde, Şehzade Bayezid'in isyan etmesinden sonra, sancaklara sadece 'veliaht şehzade' olan padişahın en büyük oğlu gönderildi. II. Selim'in oğlu III. Murad ve III. Murad'ın oğlu olan III. Mehmed, Manisa'da sancakbeyi olarak görev yaptılar.

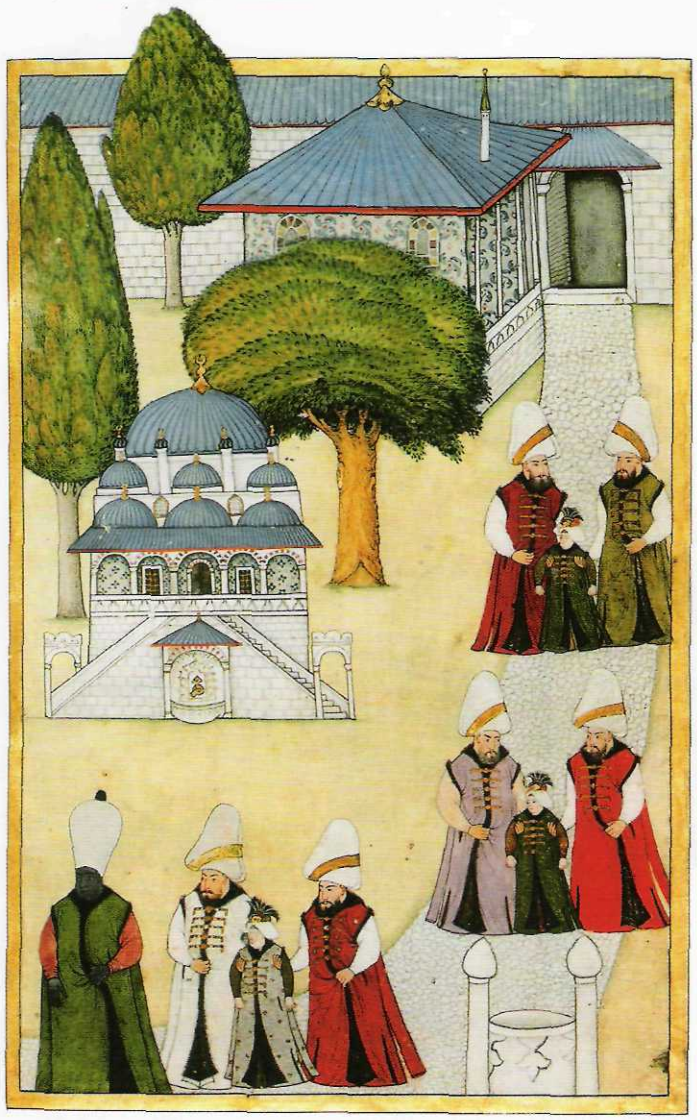
Ağabeyleri sancak valiliği yaparken, diğer şehzadeler Topkapı Sarayı'nda denetim altında yaşarlardı. Tahta çıkan şehzade, kardeşlerini öldürtürdü. 1595'te tahta oturan III. Mehmed döneminde, en büyük şehzade de sancağa gönderilmedi; bütün şehzadeler Topkapı Sarayı'nda yaşamaya başladılar.

I. Ahmed 1603'te tahta çıktığında, çocuğu olmadığı için kardeşi Şehzade Mustafa'yı öldürtmedi. Oğulları olduktan sonra da devlet adamları, padişahın kardeşini öldürmesine izin vermediler. Bu tarihten sonra, Osmanlı hanedanının bütün üyeleri Topkapı Sarayı'nda denetim altında yaşadılar.

Oğuz Han'ı temsil eden bir minyatür (solda, en altta). Münif Fehim'in bir çiziminde; Kanunî, oğlu Şehzade Bayezid'in eşyasını inceliyor (altta). I. Ahmed'in portresi (solda).

Topkapı Sarayı'da, şehzadelerin gündelik yaşantısı, üçüncü avluda geçerdi (sağda; Surnâme-i Vehbî'den bir minyatürde).

4 Sancak işi, kâğıt üzerinde nasıl yürüdü?

III. Mehmed döneminde şehzadelerin sancağa gönderilmeleri geleneği sona ermişti; ama veliaht şehzadeye sancak tevcih edilmeye de devam ediliyordu.

Hanedanın en büyük şehzadesi, kâğıt üzerinde de olsa, bir sancak yöneticiliğine tayin edilirdi. Ancak sancağa şehzadenin yerine, vekili olarak bir devlet adamı, 'mütesellim' adıyla gönderilirdi.

Sultan İbrahim'in oğlu Şehzade Mehmed'e, dört yaşındayken Manisa sancağı tevcih edilmiştir. IV. Mehmed'den itibaren de, kâğıt üzerinde de olsa, şehzadelere sancak tevcihi uygulaması sona erer.

5 Şehzade sancakları hangileriydi?

Osmanlı İmparatorluğu'nda şehzadeler, babalarının padişahlığı döneminde, yanlarında 'lala' adı verilen tecrübeli bir devlet adamıyla birlikte sancaklara vali olarak gönderilirlerdi.

Sancak valiliği sayesinde, şehzadeler devlet idaresini öğrenirlerdi. Manisa, Kütahya ve Amasya gibi şehirler 'şehzade sancağı' olarak tanınırdı. Ancak şehzadelerin yöneticilik yaptığı sancaklar, bunlarla sınırlı değildi. Haldun Eroğlu'nun araştırmasına göre, Osmanlı tarihi boyunca, şehzadeler şu şehirlerde görev yapmışlardır:

Bursa, İnönü, Sultanhisar, Kütahya, Amasya, Manisa, Trabzon, Şebinkarahisar, Bolu, Kefe, Konya, Akşehir, İzmit, Balıkesir, Akyazı, Mudurnu, Hamidili, Kastamonu, Menteşe (Muğla), Teke (Antalya), Çorum, Niğde, Osmancık, Sinop, Çankırı.

Sancağa gönderilen son şehzadeler, Manisa'da görev yapmışlardır. Daha önce tahta çıkan şehzadeler Amasya'da görev yapmışlarken, sonrakilerin Manisa'ya gönderilmesinin nedeni, şehzadelerin İstanbul'a daha yakın olan Manisa'da kontrollerinin daha kolay bir biçimde yapılabilir olmasıdır.

6 Şehzade lalalarının görevleri nelerdir?

İmparatorluk döneminden önce, şehzadelerin yanına 'atabey' adı verilen görevliler verilirdi. Aynı sistem Os-

Sadrazam 'Lala' Mustafa Paşa Macar Kralı Boçkay'a taç giydiriyor (sağda; Münif Fehim'in çizgileriyle).

manlı'da da geliştirilerek kullanılmaya devam edildi ve şehzadelerin yanındaki görevlilere 'lala' denildi.

Osmanlı şehzadeleri bir sancağa gittiklerinde, yanlarında bulunan lala, bölgenin idaresinden ve şehzadenin eğitiminden sorumlu olurdu. Merkezden yazılan yazılarda, şehzade değil lala muhatap alınırdı.

Şehzadelerin davranışlarından lalalar sorumlu tutulurdu. Lala aynı zamanda şehzadenin, padişah otoritesine karşı herhangi bir faaliyete girmesini engellemekle de yükümlüydü.

Şehzadelerin sancağa çıkma uygulaması sona erdikten sonra, lala tayini yine devam etmiş; ama bu kez lalalar saray görevlileri arasından seçilmişlerdir.

Şehzadeler sarayda nereye hapsedildiler?

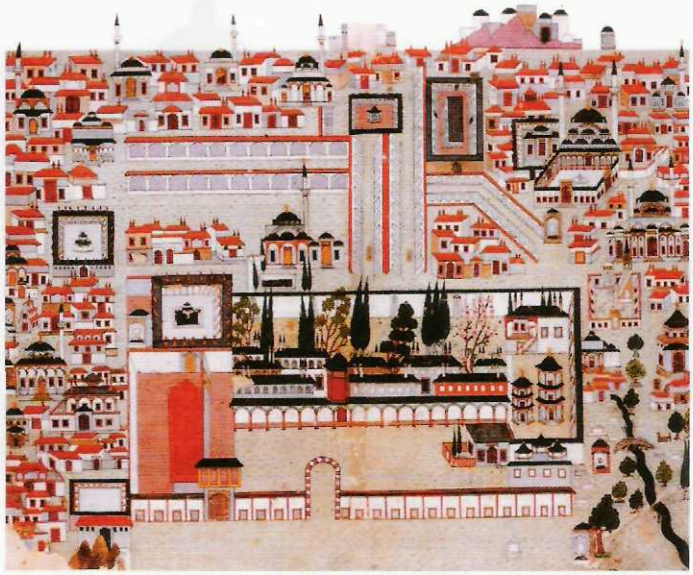
IV. Mehmed döneminde, 1653'te hanedanın diğer erkek üyeleri Topkapı Sarayı'nda, Harem'e bitişik 'şimşirlik' denilen yerde hapsedildiler.

Sultanın kardeşleri Şehzade Süleyman, Şehzade Ahmed ve Şehzade Selim şimşirliğin ilk misafiriydiler. Bir adı da 'kafes' olan bina, 12 odadan meydana geliyordu. Binada Şehzadeler için hamamlar vardı. Yüksek duvarlarla ve şimşir ağaçlarıyla çevriliydi. 'Şehzadegân Dairesi' olarak yaptırılan bina, adını çevresindeki ağaçlardan almıştı. Binanın çift taraflı demirlerle kilitlenen iki kapısı vardı. Kapıların hem önünde hem de arkasında zenci hadım ağalar nöbet tutarlardı.

Şimşirlik binasını 1756'da gören Fransız tüccar Jean Claude Flachat, binanın sağlam bir kaleye benzediğini ve kasvetli bir görüntüsünün olduğunu söyler.

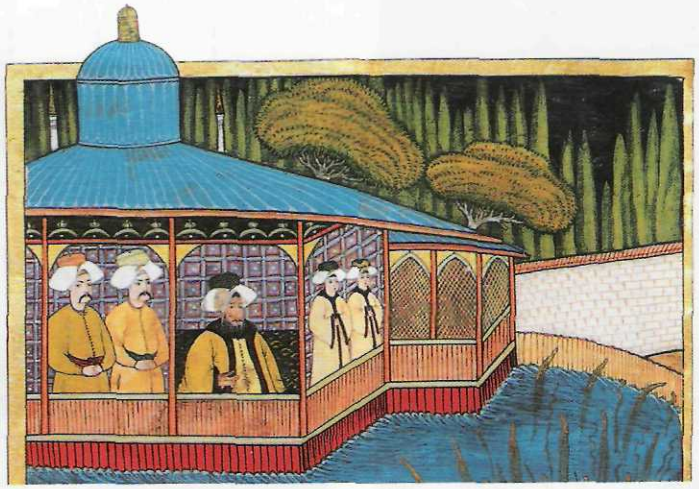
Bir minyatürde Manisa (solda). Şehzade Mustafa'nın, Kanunî'nin emriyle boğdurulması (altta; Münif Fehim'in çizgileriyle).

Şimşirlikte tutulan şehzadeler tam bir hapis hayatı yaşarlardı. Kimseyle haberleşmelerine izin verilmezdi. Hastalandıklarında bile, padişahtan izin alınmadan hekimler şimşirliğe gidemezlerdi.

Şimşirlikte yaşayan şehzadeler birbirleriyle de fazla görüştürülemezlerdi. Dönemin padişahı müsaade ederse, Eski Saray'da bulunan anneleri şimşirliğe gelerek oğullarını görebilirdi.

18. Yüzyıl'ın ortalarından itibaren, şehzadelerin şimşirlikte hayatları biraz rahatladı. 1753 ile 1757 yılları arasında tahtta bulunan III. Osman döneminde, şimşirlik bi-

'Avcı' lakaplı IV. Mehmed (solda, en üstte) ve öldürmek istediği kardeşi II. Ahmed'in (sol üstte) portreleri. Bir 19. Yüzyıl kartpostalında, Bursa Sarayı ve Tophane civarının görüntüsü (solda).

III. Ahmed, şehzadeleriyle birlikte, Aynalıkavak Sarayı'nda (sağda; Levnî'den bir detay).
III. Mustafa ve Şehzadesi (sağ sayfada, üstte).
Topkapı Sarayı'nın Harem bölümünde, Altınyol ve Haremağaları Koğuşu (sağ altta).

nasının şekli değişti. Duvarlar alçaltılarak, binada pencereler açıldı.

Padişah, Beşiktaş'takine ya da diğer saraylara gittiği zamanlarda, yanında şehzadeleri de götürmeye başladı.

8 Sarayda hapsedilme ne tür sonuçlar verdi?

Padişahlar bayram törenleri haricinde, şimşirlikte yaşayan şehzadelerle görüşmezdi. Hapis hayatı yaşayan şehzadelere eğitim de verilmez; ancak bunlar, cariyelerden bir parça okuma yazma öğrenirlerdi.

Şimşirlik, Osmanlı padişahlarının kardeş ve yeğenlerini toplu olarak öldürtmesini önledi. Fakat saraydaki şehzadeler, tahttaki padişaha karşı, zaman zaman bir tehdit unsuru olarak kullanıldılar.

Şimşirlikteki hayat, Osmanlı tahtına çıkan padişahların silik kalmasına yol açtı. Özellikle 17. Yüzyıl'ın ikinci yarısında tahta çıkan şehzadelerin çoğu, doğru düzgün eğitim almadıklarından ve dünyadan haberdar olmadıklarından, tahta çıktıklarında ne yapacaklarını bilmiyorlardı.

Kardeş katli, özellikle de küçük yaştaki şehzadelerin öldürülmesi, bugün bize vahşet gibi geliyor. Ancak her şeyi döneminin şartları içerisinde değerlendirmek gerekir. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan kardeş katli bütün Türk tarihinin meselesidir. Bunun temelinde de devlet başkanının seçiminde bir sistemin olmayışı, 'veliahtlık' kurumunun oluşturulmayışı yatar.

Kardeş katlini ortadan kaldırmak için veraset sisteminin oluşturulması gerekliydi. Bu uzun süre yapılamamış, ancak 17. Yüzyıl'ın başlarından itibaren ekberiyyet, yani hanedanın en büyüğünün tahta geçmesi sağlanabilmiştir.

Kardeş katlinin meşrulaştırılıp, isyan etmeyen şehzadelerin de öldürülmesi, Osmanlı'yı Türk tarihi içinde, farklı bir konuma taşımıştır. Bu sayede önceki Türk devletlerinde olduğu gibi, Osmanlı'da da bölünme yaşanmamıştır.

Türk tarihi incelendiğinde, devletlerin taht kavgaları sonucunda birçok parçaya ayrıldığı görülür. Birliğini sağlayıp, tek hükümdar otoritesini kuran Osmanlı, bu sayede de Avrupa'da üstünlük elde eder.

Olumsuz bir durum, yani kardeş katli, 600 yıl devam edecek büyük bir imparatorluğun gerçekleşmesindeki en önemli köşe taşlarından biridir.

III. Mustafa'nın bir portresi (altta).
Bir Harem ağası (sağ altta).
Levnî'nin çizgileriyle 'Genç Osman' diye de anılan II. Osman (sağ sayfada, altta).
IV. Murad (sağ sayfada, ortada).

9 En son, ne zaman bir şehzade öldürüldü?

Osmanlı hanedanında ilk olarak I. Ahmed, kardeşi Mustafa'yı öldürtmemişti. Ancak kardeş katli hemen kalkmadı. Sonraki padişahlar tahtlarını güvence altına almak için, fırsat buldukça kardeşlerini öldürdüler.

I. Ahmed'in oğlu II. Osman, kendisinden birkaç ay küçük kardeşi Şehzade Mehmed'i hükümdarlığı sırasında öldürttü. Daha sonra tahta çıkan IV. Murad da fırsatını bulduğunda, özellikle İran'a karşı başarı kazandıkça, zaferlerini kullanarak kardeşlerini öldürttü. Bu yüzden, öldüğünde hayatta kalan tek kardeşi İbrahim'in de psikolojisi bozulmuştu.

IV. Mehmed, kardeşlerini öldürmeye çalışmışsa da başta valide sultan olmak üzere, devlet ileri gelenleri buna engel oldular. Hatta sultanın bu teşebbüsünü duyan halkın gösteri yaptığı söylenir... IV. Mehmed'in teşebbüslerinin başarılı olmamasıyla, kardeş katli dönemi, bir istisna dışında, sona ermiştir.

IV. Murad'ın 1638'de kardeşi Kasım'ı öldürtmesinden 116 yıl sonra, 1756'da bir şehzade daha öldürüldü. 1754 ile 1757 yılları arasında Osmanlı tahtında bulunan III. Osman, kendisine rakip olarak gördüğü amcaoğlu Şehzade Mehmed'i öldürtmeye kalktığında, dönemin sadrazamı Hekimoğlu Ali Paşa padişaha karşı çıktı.

III. Osman emrine karşı çıkan sadrazamına 'hain' deyince, Hekimoğlu Ali Paşa "Hainliği katilliğe tercih ederim" cevabını verdi. Bunun üzerine III. Osman sadrazamını 19 Mayıs 1755'te azletti.

Aradan bir buçuk yıl geçtikten sonra, Aralık 1756'da dönemin sadrazamı Bahir Mustafa Paşa'nın yardımıyla kardeşini zehirletti. Fakat dedikodular başlayınca sadrazamını azletti.

O dönemde şimşirlikte hapis bulunan III. Mustafa'nın ağabeyinin akibetine uğramamak için ilaç kullandığı rivayet edilir. III. Mustafa tahta çıkınca Bahir Mustafa Paşa'yı idam ettirmiştir.

10 Şehzadelerin çocukları ne olurdu?

Şehzadelerin hizmetinde cariyeler ve hadım ağalar vardı. Fakat bu hadımağalar, yanlarında biri olmadan, şehzadelerle görüşemezlerdi.

Hadım ağalar şimşirlik binasının alt katında bulunan odalarda kalırlardı.

Şehzadelerin her türlü ihtiyacı şimşirlik binasındaki dairelerde karşılanırdı. Şehzadeler cariyelerle cinsel ilişkiye girebilirlerdi; ama çocuk sahibi olamazlardı. Gebe kalan cariyelerin çocukları düşürülürdü.

Şehzadelerin sakal bırakmaları yasaktı. Sakal, padişahlığın sembolü olarak görüldüğünden, ancak tahta çıkan şehzade 'irsal-i lihye' adı verilen bir törenle sakal bırakırdı.

Osmanlı tarihinde nadir olarak, bazı şehzadelerin tahta geçmeden çocuklarının gizlice doğumu sağlanıp, sarayın dışında büyütüldüğü de olmuştur. ■

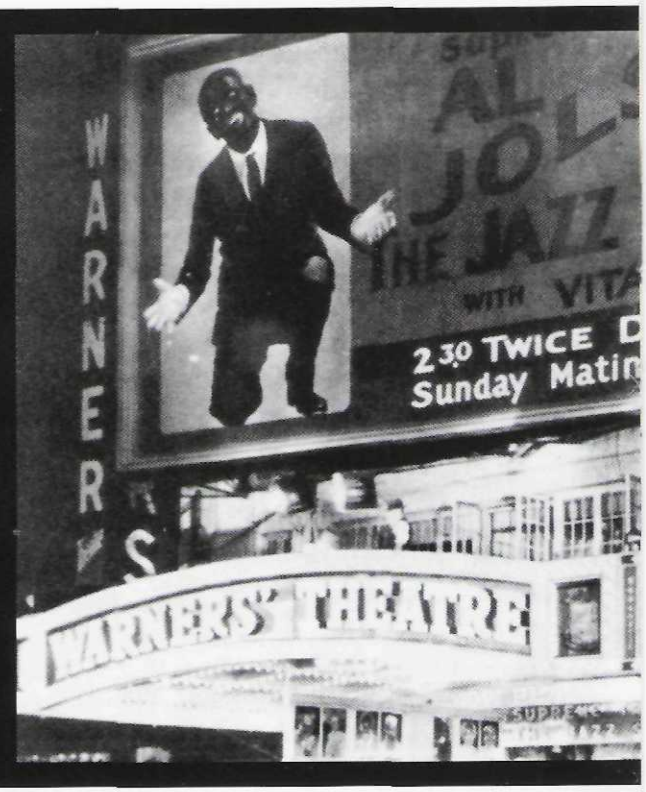

BİBLİYOGRAFYA

- Mehmet Akman, Osmanlı Hukukunda Kardeş Katli Meselesi, İstanbul 1995
- Feridun Emecen, XVI. Yüzyılda Manisa Sancağı, Ankara 1989
- Haldun Eroğlu, Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu, İstanbul 2004
- Haldun Eroğlu, "Klasik Dönemde Şehzadelik kurumuna Dair Bazı Görüşler", Türkler, IX, Ankara 2002, s. 855-859
- Halil İnalcık, "Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usûlü ve Türk Hakimiyet Telâkkisiyle İlgisi", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, XIV/1 (Ankara 1959)
- Leislie L. Pierce, Harem-i Hümâyun, çev. Ayşe Berktay, İstanbul 1998
- Kenan Ziya Taş, Osmanlılarda Lalalık Müessesesi, Isparta 1999
- N. M. Penzer, Harem, çev. Doğan Şahin, İstanbul 2000
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", Belleten, sayı: 156 (Ankara 1975), s. 659-696

Sonunda sinema konuştu!

Sinemada sesli filmlere geçişin yaşandığı 1920'lerin sonunda ve 30'lu yıllarda, Amerikan film sanayiinin Avrupalı teknisyenlerden ve sinema sanatçılarından çok şey öğrenmesi gerekmiştir.

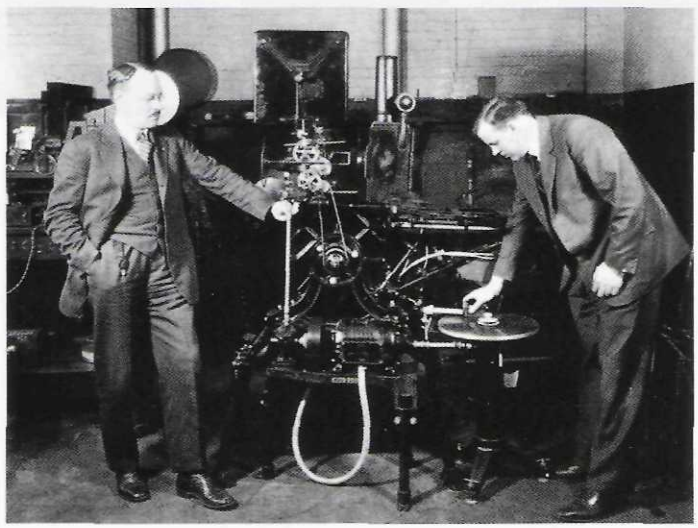

MİNE HAKSAL

Sinema en büyük atılımlarından birini 1914 ile 1928 yılları arasında yaşar. Hemen bütün ülkelerde film çevrilmekte ve çevrilen filmler serbestçe ülkeden ülkeye dolaşmaktadır... Çünkü bir filmin sekanslar arasındaki ara başlıklarını bir dilden öbürüne tercüme ettiniz mi sorun kalmaz; her milletten insan o filmi ilgiyle izleyebilir!

İşte bu evrensel ilgiden en fazla nasibini alan da ABD olacaktır. I. Dünya Savaşı, Amerikan filmcilerinin Avrupalı rakiplerini iyice geride bırakmasına olanak tanımıştır.

Sinemayı da 'bir sanayi dalı' olarak gören ABD'nin California'da kurduğu stüdyolar, birer fabrika gibi çalışır. Buralarda herkesin hoşuna gidebilecek standart ürünler imal edilir ve oluşturulan ticarî altyapı sayesinde, bunlar dünyanın dört bir yanına dağılır. Bu filmler 'Amerikan yaşam tarzı'nın üstünlüğünü özellikle vurgulayan bir propaganda aracı işlevi de görmektedirler...

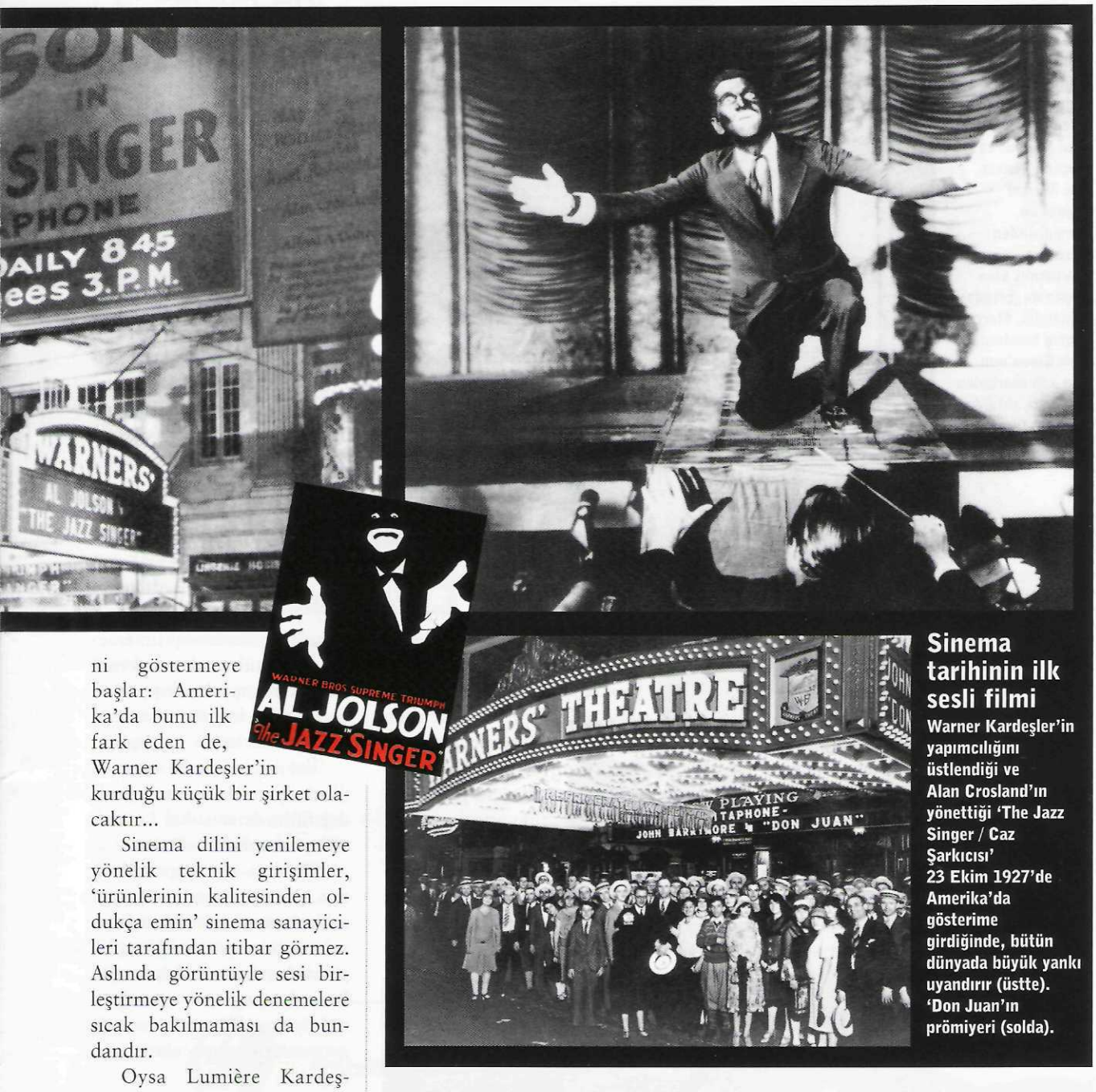

Samuel Warner, Western Electric'in geliştirdiği bir ses kayıt sistemi olan 'Vitaphon'un patentini satın alır. Amaç, filmleri müzikli olarak gösterime çıkarmaktır. Warner Kardeşler bu dönemdeki denemelerden birinde (sağda).

Ne var ki, Amerikan sinemasında gittikçe artan tekelleşme ve 1929'da patlayacak olan Büyük Bunalım'ın ayak sesleri, yapımcı şirketleri yeni risklere girmekten alıkoyar: Sinemanın kendini yenilemeye mecbur bir sanat olduğu görmezden gelinir.

SİNEMA TEKNOLOJİSİ GELİŞİYOR AMA...

Gerçi 1920'lerin başlarındaki gibi, haftada yaklaşık 40 milyon Amerikalı sinema salonlarını doldurmaya devam etmektedir; ama 1926'dan itibaren 'bir şevksizlik' kendi-

Sinema tarihinin ilk sesli filmi

Warner Kardeşler'in yapımcılığını üstlendiği ve Alan Crosland'ın yönettiği 'The Jazz Singer / Caz Şarkıcısı' 23 Ekim 1927'de Amerika'da gösterime girdiğinde, bütün dünyada büyük yankı uyandırır (üstte). 'Don Juan'ın prömiyeri (solda).

ni göstermeye başlar: Amerika'da bunu ilk fark eden de, Warner Kardeşler'in kurduğu küçük bir şirket olacaktır...

Sinema dilini yenilemeye yönelik teknik girişimler, 'ürünlerinin kalitesinden oldukça emin' sinema sanayicileri tarafından itibar görmez. Aslında görüntüyle sesi birleştirmeye yönelik denemelere sıcak bakılmaması da bundandır.

Oysa Lumière Kardeşler'in sinematografı icadından önce de, sonra da kafaları meşgul eden ve çözülmesine çalışılan bir sorundur bu...

1919'da ABD'li mucit Lee De Forest sesi optik olarak film üzerine kaydeden bir aygıt geliştirir ve 'fonofilm' adıyla patentini aldığı bu aygıtla, 1923-27 arasında, özel olarak hazırlanmış salonlarda bir dizi sesli film gösterisi yapar. Ama büyük yapım şirketleri, pahalı olduğu gerekçesiyle bu yeniliğe ilgi göstermezler.

Samuel Warner, Western Electric'in geliştirdiği bir ses kayıt sistemi olan 'Vitaphon'un patentini satın alır. Amaç, filmleri müzikli olarak gösterime çıkarmaktır. Uzun denemelerden sonra Alan Crosland'ın yönettiği ve dönemin bir numaralı yıldızı John Barrymore'un oynadığı 'Don Juan' filmi New York Filarmoni Orkestrası'nın icra ettiği Mozart müziği eşliğinde, 6 Ağustos 1926'da gösterime girer.

Bu filmin gördüğü ilgi, diğer yapımcıları da harekete geçirecektir. Warner Kardeşler'in bundan bir sonra yaptıkları, yine Alan Crosland'ın

Sesli sinemanın ilk yıllarından üç Fransız aktör: Raimu, Marcel Pagnol'ün ünlü üçlemesinin ilk filmi 'Marius'ta (sağda); Jouvet, yine Marcel Pagnol'ün komedisinden sinemaya uyarlanmış olan 'Topaz'da (ortada); Fernandel, Marcel Pagnol tarafından Jean Giono'nun aynı adlı eserinden sinemaya aktarılan 'Regain' filminde (en sağda).

yönettiği ve bir müzikhol şarkıcısının oynadığı 'The Jazz Singer / Caz Şarkıcısı' 23 Ekim 1927'de gösterime girdiğinde büyük yankı uyandırır.

Orkestra müziğinin yanı sıra, popüler şarkıların ve konuşmaların da yer aldığı bu film, dünya sinema tarihine "ilk sesli film" olarak geçecektir. 1928'de bunu "yüzde yüz konuşan" ilk film 'Lights of New York' izler.

İZLEYİCİ ARTIYOR AMA...

"Konuşan filmler" izleyici sayısını önemli ölçüde artırınca, 1927-29 arasında, 15 ay içinde, Amerikan sinema sanayii sesli filmlere geçer. Ama sesli filmler, sinemada bir dizi teknik ve estetik sorunu da beraberinde getirir.

Gerek stüdyoların, gerekse binlerce salonun teknik donanımını değiştirmek, büyük yatırım işidir; işletmecileri getirisi henüz belirsiz pahalı malzemeler satın almaya ikna etmek gerekir.

Ayrıca izlenen yöntemler mükemmellikten uzaktır; yıllar boyu filmlerin ancak yüzde 25'i, yüzde 50 ya da 75'i sesli çekilebilecektir. Üstelik geleneksel tarza alışık pek çok oyuncu, metin ezberlemekte ve yeni çalışma koşullarına ayak uydurmakta zorlanır!

Laurel-Hardy filmlerinin ünü, 1927'den itibaren bütün dünyayı sarar (sağ üstte). Fransız sinemasında, 'şiirsel gerçekçiliğin' önemli filmlerinden 'Sisler Rıhtımı'nın afişi (üstte, ortada). Marlene Dietrich' 1930'da 'Mavi Melek' filminde (sağda).

SİNEMA NEREYE GİDİYOR?

Sesin sinema dilinde yol açtığı değişiklikler kimilerini kaygılandıracaktır: Sinema görüntülere dayalı kendi dilini bir yana bırakıp, sözle donanarak bir tür tiyatroya mı dönüşecektir?..

Yeni tekniklerle çevrilen ilk iki filmden birinin opera, diğerinin de müzikal komedi olması tesadüf müdür?..

İlk sesli film yapımcılarının tiyatro repertuvarlarına saldırması, ateşli sinema taraftarlarının gösterdiği tepkiyi haklı çıkarır mahiyettedir. Buna karşın, oyun yazarlarına, tiyatro deneyimi olan yönetmenlerle oyunculara gün doğar.

30'LARIN ZORLUKLARI VE DUBLAJ SORUNU

Sözün devreye girmesiyle birlikte, o dönemin 'sinema dili' de, bir anlamda evrenselliğini yitirir. Dublajın ve altyazı uygulamasının olmadığı bir dönemde, filmlerin ülke sınırlarını aşmaya devam etmesi için, birtakım çözümler bulmak gerekir...

30'lu yıllar filmlerin birden fazla versiyonla gösterime sunulduğu yıllardır. Hollywood'a Fransız, Alman vb. yönetmenler getirtilir; onlardan Amerikalı yönetmenlerin Amerikalı oyuncularla çekip bitirdiği sahneleri kendi dillerini konuşan oyuncularla birlikte yeniden çekmeleri istenir...

Paramount, Fransa'da Joinville'de kurduğu stüdyolarda Fransızca, İspanyolca ya da İtalyanca konuşmalı kopyalar çıkartır... Filmlerin çekimden sonra seslendirilmesine dayanan dublaj uygulamasıyla, sesli sinemanın getirdiği teknik kısıtlamalar büyük ölçüde ortadan kalkacaktır. ABD'li yönetmen King Vidor'ın 'Hallelujah!' (1929) adlı filmi, siyahî oyuncularla çekilen ilk Hollywood filmi olmanın yanı sıra, "dublajın ilk kez uygulandığı film" unvanını da taşır.

'Paris Damları Altında' (1930) filminden bir sahne. "Yüzde yüz Fransızca sözlü ve şarkılı" olarak sunulan bu filmde René Clair, sesi "yardımcı bir unsur olarak" ancak gerektiği yerlere yerleştirir (solda). Belçika asıllı Fransız sinema adamı Jacques Feyder'in savaşa son vermenin bir yolu olarak şiddeti reddetmeyi konu alan 'Kahramanlar Panayırı' (1935) adlı filminden bir sahne (solda).

SES VE GÖRÜNTÜ DENGESİNDE USTALIK

Amerikalı Edwin Hopkins ile Alman Jakob Karol'un 1931'de geliştirdikleri sistemle birlikte, dublaj uygulaması yaygınlaşır. 1933'e gelindiğinde, sesli çekimin birçok sorunu çözülmüştür.

Sesli sinema döneminde, uluslararası alandaki en parlak gelişmeyi Fransız sineması gösterir: 'Konuşan filmin' bu yeni sanatı öldürmediğini, tam tersine sınırlarını genişlettiğini gösteren ilk iki Fransız filminden biri, René Clair'in yüksek kaliteli Alman kayıt cihazlarıyla Epinay stüdyosunda çektiği 'Paris Çatıları Altında' filmidir.

Önceleri sesli filme şiddetle karşı çıkan René Clair bu filmiyle büyük başarı kazanır. Tekniğin yeni olanaklarından yararlanarak oluşturduğu anlatım tarzı, ses ve görüntü arasındaki dengeyi gözeten akışkan ve rahat üslubu sinemaya önemli katkılarda bulunacaktır.

Fransız sinemasının 1930'larda yaşadığı 'Altın Çağ'ın simgesi haline gelmiş bir diğer yönetmen de, Jean Renoir'dır. Daha ikinci sesli filmi 'La Chienne / Dişi Köpek'de (1931) kendini kanıtlayıp, benzersiz stiliyle dikkati çeker.

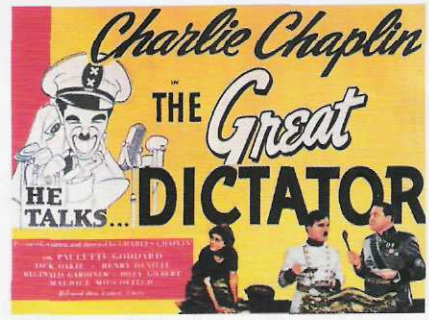
Jean Renoir, izlenimcilikle gerçekçilik arasında, köklü toplumsal eleştirilerini son de-

Fransız yönetmen Julien Duvivier'nin 'Pépé le Moko' (1937; 'Cezayir Batakhaneleri') adlı filmi öylesine büyük bir uluslararası başarı kazanır ki, Amerikalılar da bu filmin, birinde Charles Boyer'in de rol aldığı, iki yeni versiyonunu çevirirler (solda).

Miki Mouse, Ub Iwerks'in hayal gücünün ürünü olarak 1928'de doğar. Walt Disney onu büyük bir yıldız yapacaktır: Döneme ait bir karikatürde, günün tanınmış sanatçıları, onu endişeyle izlerken, Miki onları pek ciddiye almıyor (sağda). İlk uzun metrajlı filmi 'Pamuk Prenses'le (1937) Disney'in başarısı tescillenir (sağ üstte). Charlie Chaplin'in 'Diktatör'ü (sağda, ortada). 1930'ların 'star' sisteminin son büyük yıldızlarından Joan Harlow (sağda, altta).

rece ince işlenmiş bir anlatımla beyazperdeye yansıtır

Çok genç yaşta ölen Jean Vigo da bugün sinema klasikleri arasında yer alan 'Hal ve Gidiş Sıfır' (1933) ve tek uzun metrajlı filmi "L'Atalante" (1934) ile bu döneme damgasını vuran yönetmenlerdendir.

ALMANYA VE DİĞERLERİ

Almanya'da, sessiz filmler döneminin başarılı yönetmenleri, 30'ların başlarında sesi ustaca kullandıkları filmler çekerler. Ama Hitler'in iktidara gelmesiyle çalışma olanaklarını kaybeden bu yönetmenler birer birer ülkeyi terk eder...

Avusturya asıllı Fritz Lang da onlar arasındadır; değişik sesleri, melodileri ve dili, bir gerilimi yükselme aracı olarak başarıyla kullandığı ilk sesli filmi 'M'yi (1931) çektikten sonra Almanya'dan ayrılır.

Almanların Amerika'dan getirdikleri Avusturya asıllı yönetmen Joseph von Sternberg, "Marlene Dietrich'i keşfeden adam" olarak sinema tarihine geçmesine yol açan 'Mavi Melek' (1930) filmiyle uluslararası üne kavuşur; ama bu filmden sonra, o da keşfiyle birlikte ABD'ye geri dönecektir!

Bu dönemde Alman sinemasına propaganda filmleri damga vurur. Aynı şekilde İtalyan sineması da pek parlak durumda değildir; genellikle siyasal amaçlı filmler üretilir.

Sovyetler Birliği'nde 1936 yılında hâlâ sessiz film çekilmektedir; salon ve stüdyoların teknik donanımı son derece yavaş yenilenir. Sesli sinemaya geçişin yarattığı sorunların en iyi üstesinden gelen yönetmen Mark Donskoy, Maksim Gorki'nin otobiyografisinden uyarladığı üçlemeyle (1938-40) uluslararası üne kavuşacaktır...

Başka ülkelere baktığımızda da uluslararası çapta ses getiren pek fazla film olmadığı görülür. Bunun kökeninde, daha o günden tüm

1930'larda, Alman asıllı Amerikalı oyuncu Marx Kardeşler, özgün güldürü anlayışlarıyla, çocuklar kadar yetişkinlerin de gönlünü fethettiler (altta).

dünyada at oynatan Amerikan sinemasının diğer ulusal sinemalara karşı yürüttüğü rekabetin önemli payı vardır. Dillerinin ortaklığı nedeniyle, bu rekabetten en fazla etkilenen de İngiliz sineması olur.

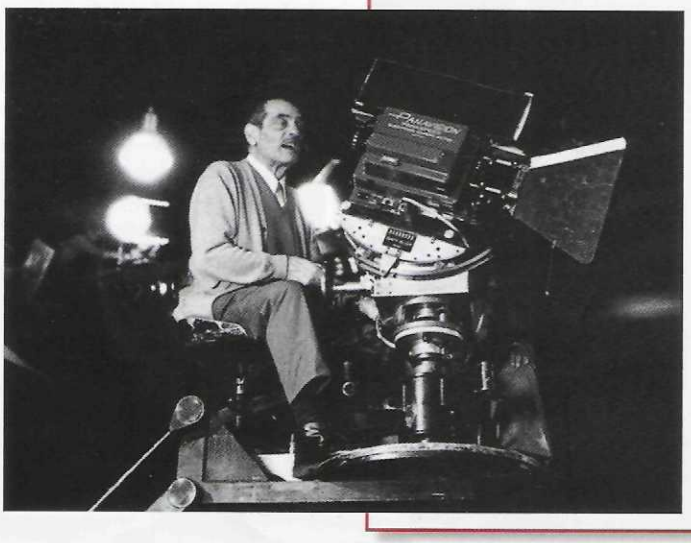
Avrupa dışında, örneğin Japonya'da ise, sesli sinemaya oldukça geç geçilir. Bunun önemli bir nedeni 'benşi' uygulamasıdır. 'Benşi' sessiz film gösterilirken, filmde olanları Kabuki tiyatrosu üslubunda izleyiciye aktaran yorumcudur ve bu uygulama Japonya'da çok tutulur.

Sesli sinema Hindistan'da tam bir film yapımı furyasına neden olur:

Yılda, çoğu mitolojik ve tarihsel konuları ele alan; sözlü, danslı, şarkılı ortalama 230 film gösterime çıkar.

'İstanbul Sokaklarında' (1931) adlı ilk sesli Türk filmini çekmek ise, 1922'den itibaren sinemaya damgasını vuran tiyatro adamı Muhsin Ertuğrul'a nasip olacaktır. ■

İki Dünya Savaşı arasında...

Dada akımı ve gerçeküstücü sinema

Birinci Dünya Savaşı; uygarlığı, insancıllığı ve kültürüyle övünen kibirli Avrupa'nın maskesini düşürür. Savaşın yarattığı umutsuzluk ve sahte değerler karşısında duyulan tiksinti, 1916 Şubat'ında, Romanyalı Tristan Tzara *(sağda),* Alman Hugo Ball, Fransız Jean Arp'ın da aralarında bulunduğu bir grup savaş karşıtı genç sanatçıyı İsviçre'nin Zürich kentinde bir araya getirir.

Bu sanatçılar kurdukları nihilist harekete 'Dada' adını verirler. Bu ismi çok aramamışlardır; sözlükten rasgele açtıkları bir sayfada çıkmıştır karşılarına... Fransızca'da çocukların at için kullandıkları bir sözcüktür, Türkçe'deki "dehdeh" gibi... ABD'de, Zürich'teki hareketten bağımsız olarak aynı anlayışı paylaşan Man Ray ve Francis Picabia gibi sanatçılar da onlara katılır.

Dada akımının savunucuları, 1918 Aralık ayında yayınladıkları manifestoda kendilerini şöyle ifade edeceklerdir: "Artık yok olsun ressamlar, edebiyatçılar, müzisyenler, heykeltıraşlar; yok olsun dinler, yok olsun cumhuriyetçiler, kralcılar, polisler, yok olsun vatanlar; kısacası yetsin bütün bu aptallıklar, artık hiçbir şey olmasın, hiçbir şey, hiçbir şey. Dada hiçbir şey istemiyor; süpürmek, temizlemek gibi olumsuz, büyük bir yıkıcı faaliyetin gerekliliğini halka göstermek için bir şeyler yapıyor."

Bu çığlık boşuna değildir, dünyanın içinde bulunduğu felaketin derinden yaraladığı bu gençlerin sesi Fransa, Almanya, Hollanda ve Orta Avrupa'da yankı bulur ve Dada hareketi Latin Amerika'ya kadar yayılır.

1924'ten sonra bu akım, yerini gerçeküstücülüğe bırakacaktır... Sinema, bu nihilist hareketin üyelerine baştan beri cazip gelen bir alandır. Fransız kadın sinemacı Germaine Dulac'ın çektiği 'La Coquille et le Clergyman' (1928) gerçeküstücü sinemanın ilk filmi kabul edilir. Ama akımın esas temsilcisi, İspanyol yönetmen Luis Buñuel'dir *(solda).* Senaryolarını Dali ile birlikte yazdığı 'Endülüs Köpeği' (1928) ve 'Altın Çağ' (1930) gerçeküstücü sinemanın başyapıtı niteliğindedir. Man Ray ve Jacques Brunius da gerçeküstü sinemacılar arasında sayılır. Ayrıca Cocteau'da *(sol üstte),* René Clair'de, Marx Kardeşler'in komedilerinde, Alfred Hitchcock'un bazı filmlerinde, gerçeküstücülüğün etkileri görülebilir.

18. Yüzyıl porselenlerinden bugünün helvasına

Polonya'daki 'Türk modası'

Osmanlı tarihinde önemli yeri olan Polonya ilişkilerinin bir bölümü, 18. Yüzyıl Avrupa'sındaki 'Turquerie' modasının izlerini taşır.

ORHAN KOLOĞLU

Türklerin Polonyalılarla ilişkileri, farklı dönemde, farklı etkileşimlerle sürmüştür. İlk dönem, Orta Asya'dan çıkıp Hazar Denizi'nin kuzeyinden Ukrayna'ya inen Türk kavimleriyle ilk temasları içerir.

Polonyalı tarihçi T. Mankowski, "Doğu ile Polonya'nın Kültür İlişkileri" adlı kitabında, Türk uygarlığının ilk etkilerinin daha çok silah, koşum ve giyim kuşam alanla-

Eski Varşova'nın önemli alanlarından ünlü Zamkowy Meydanı.

'Turquerie' modasına uygun porselen bir biblo (üstte) Polonyalıların, Türklerden öğrenip bugün de çekici bir sunuşla piyasaya sürdükleri 'helva' (altta).

FOTOĞRAF: ORHAN KOLOĞLU

rıyla sınırlı kaldığını belirtir.

İkinci dönem, 15. Yüzyıl'da Osmanlı'nın Balkanlar'dan Orta Avrupa'ya doğru ilerlemesiyle başlar. 'Lehli' ve 'Lehistan' sözcükleri Türkçe'de bu dönemde kullanılmaya başlanır. Bölgedeki ilk hanedanın 'Lech' ya da 'Leck' adı taşıması nedeniyle ülkeye 'Lehistan' adının verildiği tahmin edilir.

Avrupa toplumlarının iktidar çekişmeleri kadar, din savaşlarıyla da bölük pörçük olduğu bir dönemde, Lehliler doğal olarak iç sorunlarıyla uğraşıyorlardı.

Dünyanın en güçlü devletini kurma yolunda sürekli olarak topraklarına yeni topraklar katan Osmanlı ise, kontrolüne giren halklara kendi kültürünü dayatmama aşamasındaydı. Nitekim hiçbir zorlama olmadan, Balkanlar adım adım Müslümanlaşıyordu...

Fatih'in saltanatının son zamanlarında Karadeniz'e egemen olmak için, Kırım Hanlığı ile işbirliği artırılıp bugünkü Romanya'nın bir parçası olan Eflak ve Boğdan (Moldavya) kontrol altına alınınca, Lehistan kendini tehlike altında hissetmişti...

II. Viyana Kuşatması sırasında Polonyalıların eline geçmiş bir Osmanlı çadırı (solda). Osmanlı'ya karşı Hotin'de başarı kazanan Jan Sobieski (altta).

1474'te, Boğdan Beyi, Macar ve Lehlilerden aldığı yardımlarla Osmanlı ordusunu yenmiş ve esirleri de kazığa çakmıştı.

İki yıl sonra Osmanlı ordusu intikam aldı. 1484'te Kili ve Akkerman'ın ele geçirilmesiyle Tuna ve Dinyester nehirlerinin ticareti Osmanlı'nın kontrolüne girdi.

Batı Avrupa ile girişimleri etkisiz kalınca da, kral Casimir Jagiello 1490'da anlaşmayı tercih etti ve üç yıllık bir barış yapıldı. 1497'de Lehliler yeniden Osmanlı'ya saldırdı. Ancak Osmanlı'nın intikamı ağır oldu ve Osmanlı akıncıları, Varşova'ya kadar bütün ülkeyi taradı. Bunun sonucu olarak 1499'da Lehliler barışı tercih ettiler.

Osmanlı 16. Yüzyıl'da Avrupa'da tek söz sahibi durumuna geldiğinde, Lehliler bazen ona karşı oluşturulan Haçlı ittifaklarına katıldılar (1526 Mohaç Savaşı ve 1529 Viyana Kuşatması'nda olduğu gibi)... Ama Lehistan çoğu zaman da, kendisine karşı asıl tehlikeyi oluşturan, Litvanyalılara, Prusyalılara ve Moskova Prensliği'ne karşı , Osmanlı ile barışı yeğledi: 1532'de Osmanlı ile imzalanan barış, 1553 ve 1568'de yenilendi.

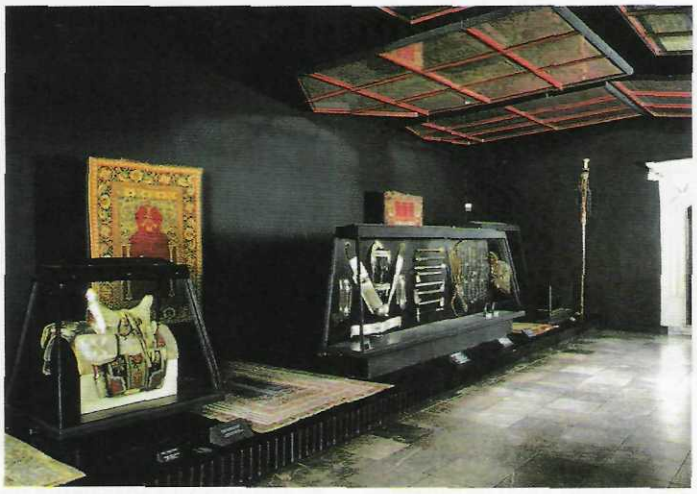
Bu değişim Osmanlı sul-

1702 sonrasında, soylu bir Leh ailesinin, Adam Sianiawski'lerin, ortasında ay-yıldız işareti bulunan armaları (sol üstte). 18. Yüzyıl'da, Vistül Nehri'nin kıyısındaki Varşova'dan bir görüntü (solda).

Krakow'da Wawel Şatosu'nda (üstte) bulunan Czartayski Müzesi'nde, II. Viyana *Kuşatması'ndan* kalma silah ve eşyalar yer alır (sağda): Bunlar arasında Karamustafa Paşa'nın kullandığı bir üzengi de yer alır (altta).

Rus ressam Orlowski'nin 'Kazak Akınları' adlı tablosu (sağda, en üstte).

tanlarını, Lehistan'ı yönetecek *hükümdarın kimliğiyle ilgilenmeye* yöneltti. 1572'de Sigismond varis bırakmadan ölünce, Avrupa'nın güçlü devletleri tahta kendi adaylarını geçirmek için yarıştılar. Avusturya, Rusya, İsveç ve Fransa arasındaki bu yarışa Osmanlı da katıldı. Çünkü bu seçim, Kırım Hanlığı'nın kaderini etkileyebilecekti.

II. Selim, Lehistan Diyet Meclisi'ne gönderdiği 11 Mart 1573 tarihli fermanında, Lehlileri uyardı: "Eğer fermanı celil-ü kadrime aykırı olarak içinizden birinin kabulü hususunda gaflette bulunulup aranızda anlaşmazlık çıkarsa ve *yüksek rızama aykırı* dışarıdan birini getirirseniz, kusurunuz affedilmez."

Böylece Osmanlı'nın müttefiki olan Fransız kralının kardeşi Henry de Valois, II. Selim'in de desteğiyle tahta oturdu. 17. Yüzyıl'da ise, Lehistan'da Osmanlı karşıtı politikaların canlandığı görüldü. Hotin'de 1621'deki savaşta, Osmanlı ordusu başarılı olamadıysa da, yapılan barışta yine de Osmanlı'nın üstünlüğü kabul edildi.

1634'te Lehlilerin Karadeniz sahillerine yönelik saldırılarını önlemek için, IV. Murad *sefer hazırlığına girişince* Lehliler barışa razı oldular. O yıllarda, Girit yüzünden Osmanlı ile Venedik çatışmaya başlayınca, Lehistan kralı IV. Vladislav, Haçlı seferine katılmayı kabul etti; ama Ukraynalı Kazaklar, Osmanlı yanlısı bir tutum içine girip Kırımlılarla işbirliği yapınca, başarısız kaldı.

Moskova Prensliği de giderek güçlenmeye ve Lehis-

II. Selim

tan'ı köşeye sıkıştırmaya başlamıştı. Bu dönemde Hotin'de Osmanlı'ya karşı başarı kazanan Lehistan orduları kumandanı Jan Sobieski üne kavuştu ve krallığa seçilme olanağını elde etti.

Siyasi yaşamında sık sık cephe değiştirmesiyle tanınan Sobieski, önce Osmanlı'yla dostluğa yöneldi; ama 1683'te Viyana kuşatması sırasında süvarilerinin başında yaptığı baskınla, Osmanlı ordusunu bozdu ve Viyana'yı kurtardı...

Ancak bundan Lehistan bir çıkar sağlamadı. Türklere karşı eylem için, ne Ruslardan ne de Avusturya'dan destek

17. Yüzyıl'daki krallardan Jan Radziwill

alabildi Lehistan. Aksine, bunlar Lehistan topraklarını paylaşmaya yöneldiler.

1699 Karlofça Barışı'nda biraz kâr etmiş gibi göründüyse de, artık Osmanlı'nın denge unsuru olmaktan çıkan Polonya tamamen kendi Hıristiyan komşularının insafına kaldı...

18. Yüzyıl'da giderek zayıflığı artan Polonya, tamamen Rus etkisi altına girdi ve 1772, 1793, 1795'te birbirini izleyen üç paylaşma sonucun-

IV. Vladislav

da, bağımsızlığını 1918'e kadar, 123 yıl boyunca kaybetti.

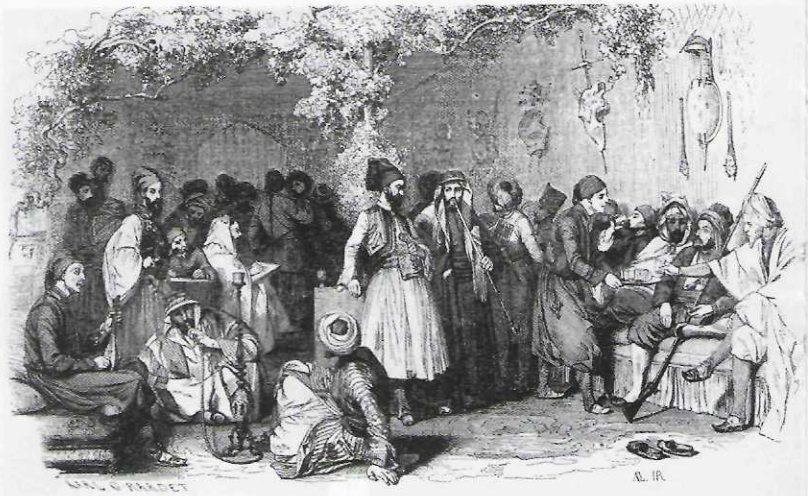
II. Dünya Savaşı'nda önce Alman-Rus işgali altında paylaşıldı. Savaştan sonra da, 1990'a kadar Sovyetler Birliği'nin güdümü altında kaldı.

Aslında Lehistan, 17. Yüzyıl'ın sonunda Avusturya, Venedik ve Rusya ile oluşturduğu 'Kutsal İttifak' içinde, Osmanlı'ya karşı cephe alır. Ama yine de, Osmanlı'nın Avrupa tarafından 'dorukta' sayıldığı 16 ile 18. Yüzyıl arasında yayılan 'Turquerie' modasından da etkilenir.

Polonyalı araştırmacı J. Reychman'ın da belirttiği gibi, bu etki bazen doğrudan doğruya İstanbul'dan, bazen de 'Turquerie' [Türk modası] adı verilen sanat ve kültür davra-

Polonyalı papazların kullandığı işlemeli giysilerin bir bölümü, Bursa ipeğinden yapılıyordu (solda, ortada). Hotin Kalesi'nin kuşatılmasını temsil eden bir gravür (solda).

1843 tarihli Illustration dergisinden "Paris'te Bir Doğu Gecesi" adlı gravür (sağda).

nışlarını yaygın şekilde uygulayan Avrupalılardan yansır:

"Bu yeni Oriyantalizm dalgası, mevcut etkileri güçlendirdi, geliştirdi, kökleştirdi. Lehistan'daki uygarlığı olumlu bir şekilde etkileyen, bereketli bir ilham kaynağı şeklini aldı."

Bu etkinin en ünlü aracıları, şatafatlı giyimleri ve göz kamaştıran hediyeleriyle Osmanlı elçileri olur.

Jan Potocki

Polonya'nın 1772'deki ilk parçalanışı: Rus Çariçesi II. Katerina bir taraftan, Avusturya ve Prusya kralları II. Frederick ile II. Joseph, Polonya haritasını çekiştirirlerken Kral II. Stanislas da dehşet içinde ortalıkta (altta).

O çağlarda Rönesans'ın yönlendirmesi altında Osmanlı hakkında çok sayıda yayın yapan Orta ve Güney Avrupa toplumlarının eserleri ise, ikinci önemli kaynağı oluşturur. Ayrıca Jan Potocki, Jozef Mikosza gibi Leh yazarları da gözlemlerini kitaplaştırırlar.

Böylece, Doğu usulü ziyafet vermek, düzenlenen maskeli balolara davetlilerin 'Türk kılığında' gelmeleri yaygınlaşır. Bu toplantılarda, Doğu esinli bale, opera ve pantomimlerin modası yayılır. Soylular, saraylarındaki uşaklara, özellikle kahve, çubuk ve nargile getirenlere 'Türk elbisesi' giydirirler. 'Doğu türü' eğlenceden kozmetiğe, sofradan giysilere kadar, her alanda 'çok moda' olur.

Son kral Stanislas Poniatowski

Osmanlı ülkesinden ithal edilen porselen ve lake eşyanın salon süslemesinde çok kullanılışının yanı sıra, Türk paraları, Türk minyatürleri, muska ve özellikle de elyazması eserler koleksiyonu yapma tutkusu yaygınlaşır.

Başta Prens Casimir Czartoryski olmak üzere, Prens Sieniewa, Pulawy, Jan Potocki, Stanislas Zamoyski, Waclaw Rzewuski'nin koleksiyonları ün kazanır.

Türk ürünü porselenlerin yanı sıra, dünyaca ünlü Çin porselenlerini de Lehliler, Osmanlı aracılığıyla tanırlar. Bu

18. Yüzyıl Avrupa'sında 'Turquerie'

Resimden küçük eşyaya, müzikten edebiyata, kıyafetten tiyatroya kadar, yalnızca Polonya'da değil 18. Yüzyıl Avrupa'sının bütün ülkelerinde çok geniş bir alanı etkilemiş olan 'Turquerie' modasının gelişmesinde, Avrupa'nın Doğu ile olan ticari ilişkilerinin giderek artması da önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde, 'Doğu' sözcüğü doğrudan Osmanlı'yı ve Türkleri çağrıştırır.

ilgi daha sonra Saksonya'da başlatılan porselen üretiminin Lehistan'da da uygulanması ve 1777'de kralın Sultan I. Abdülhamid'e gönderdiği hediye porselenlerde Doğu desenlerinin kullanılması sonucunu doğurur. 'Belvedere takımı' diye bilinen hediye porselenler de Doğu desenleri kullanılarak üretilir.

Aynı dönemde, Avrupa kral ve soylularının saray ve bahçelerinde, kısmen Osmanlı'dan, genelde de Doğu'dan esinlenen köşkler (kiosque) ve minareler [evet; yanlış okumadınız, minareler...] inşa ettirmelerinin moda olduğunu, bunun Lehistan'ı da etkilediğini biliyoruz.

Üstelik Leh topraklarında, Balkanlar'daki gibi, Müslümanlar da yaşadığından, cami ve minareler yapılması geleneği de sürüyordu. Ukrayna'daki camilerin en meşhurları; Kamaniçe, Savran, Kovalovna, Miedyboz, Bohuniki ve Kruszyniany'de bulunuyordu.

Bu arada, 1763'te Prusya kralına giderken yolda ölen bir Osmanlı elçisinin mezarı üzerine, bu noktada, yani Olesno şehri yakınlarında bir türbe yapılmış olduğu da bilinir. ■

Casimir Czartoryski

Turistik Polonezköy'ün tarihî anlamı

Rusya ve Prusya'nın baskısı altında Polonya'dan kaçan Lehlere Osmanlı, topraklarını açar. Pek çok Polonyalı uzman, Osmanlı idaresinde görev alır, hatta Müslüman olur. Bu dönemde Polonyalı tarihçilerin, Hıristiyanlığın kahramanı Jan Sobieski'nin yaptıklarından pişmanlık duyduklarını ifade ettikleri görülür: "Keşke Osmanlı ile birlik olsaydık da bağımsızlığımızı kaybetmeseydik" düşüncesi iyice yerleşir. İşte bu dönemde Osmanlı'ya sığınan özgürlük savaşçılarından Prens Adam Çartoriski, Lazarist papazlardan 1842'de beş bin dönümlük bir arazi satın alıp İstanbul'un Anadolu yakasında, Polonezköy'ü kurar. Daha sonra yeni topraklar eklenerek köyün arazisi bir misli yükselir. Son zamanlarda, iyiden iyiye bir turistik bölge niteliği kazanan Polonezköy, 1970'lere kadar, toplam 175 nüfustan oluşan 45 ailenin yaşadığı küçük bir yerleşim merkeziydi. Polonezköylüler, 'Çenstohovalı Meryem Ana Kilisesi' adını taşıyan ibadet yerlerinde, dinsel ve kültürel akışkanlıklarını sürdürmekle birlikte, tam bir Türk vatandaşı olarak davranmaktan geri kalmamışlardır. Köyün tarihsel açıdan ilginç bir noktası da mezarlığıdır *(altta)*. Burada, ülkelerinin özgürlüğü için savaşmış; ama oradan ayrılmak zorunda kalmış birçok Polonyalının mezarı bulunmaktadır. Bazı isimler verebiliriz: 1831 sığınmacısı Adam Michalowski; 1831 ayaklanmasında üsteğmen, 1848'deki ayaklanmada ise, yüzbaşı olan ve Kırım Savaşı'nda Osmanlı ordusunda albay olarak görev yapan Antoni Wierucki; Macar ordusu üsteğmenlerinden, 1863 ayaklanmasında yüzbaşı olan ve arkasından Osmanlı ordusunda hekimlik yapan Karol Sobieszzanski...

Türk heyetini taşıyan uçak düştü

Menderes ölümden döndü!

AKŞAM

Menderes'in uçağı düştü

Uçak Londra civarında parçalanarak yandı

16 kişi öldü - Menderes'le beraber 10 kişi kurtuldu

Ölenler arasında Zeytinoğlu, A. Parla, M. Ersü, Ş. Arzık ve foto muhabirimiz Burhan Tan var

Bakanlar Kurulu acele olarak toplantı yaptı

SON DAKİKA

Başbakan Menderes ve beraberindeki heyeti Londra'ya götüren 'Sev' uçağı, aşırı sis ve altimetresinin bozuk oluşu nedeniyle Gatwick Havaalanı yakınlarında düşmüştü...

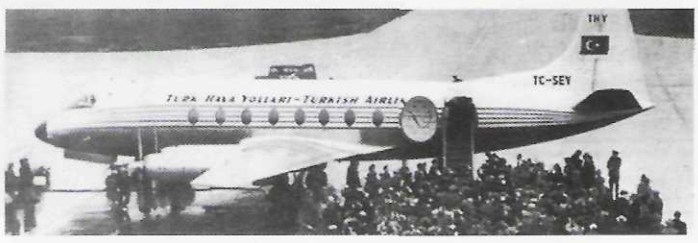

ERTAN ÜNAL

Londra'nın 30 mil güneyindeki Gatwick Havaalanı yakınlarında bir çiftliğin sahibi olan Bailey çifti, 17 Şubat 1959 günü alışveriş yaptıkları köyden çiftlik evlerine dönerken, birazdan tüm yaşamlarını değiştirecek, tüm dünyada tanınmalarını sağlayacak bir olaya karışacaklarını bilmiyorlardı...

Çiftliğe kısa bir mesafe kala karı koca, sisin içinden kapkara bir şeyin, hem de alçalarak üzerlerine doğru geldiğini gördüler. Büyük bir olasılıkla siste yolunu şaşıran bir uçaktı bu! Anthony Bailey, uçağın üzerlerine ya da yakında bir yere düşeceği korkusuyla, kapıyı açıp karısını aşağı indirdi. Karı koca birlikte yol kenarındaki hendeğin içine yuvarlanırken, bir an açılan sisin arasından uçak göründü.

Yol kenarındaki ağaçları adeta yalayarak ve gittikçe alçalarak cehennemi bir sesle uzaklaştı. Birkaç saniye sonra uçağın gürültüsü müthiş bir düşüş sesiyle kesildi ve bunu keskin bir infilak izledi. Bu sırada saatler, 16.58'i göstermekteydi...

26 Şubat 1959'da, Yeşilköy Havaalanı'nda Menderes'i karşılayanlar (sağ üstte). Menderes ve beraberindeki Türk heyetini Londra'ya götürecek olan 'Sev' uçağı hareketinden önce (sağda).

"Sev" uçağı Londra'da düşüp parçalandı

MENDERES HAYATTA

Hürriyet

Başvekil Menderesin kaburgası kırık, 14 ölü var

Basın-Yayın Vekili Somuncuoğlu ölüler içinde

Uçağın düşüşüne şahit olanlar anlatıyor: "Manzara korkunçtu..."

Bailey çifti kısa bir süre sonra kendini toparladı ve uçaktakilere yardım etmek üzere otomobile bindi. Olayı görenler yalnız onlar değildi. Olay sırasında kaza yerine birkaç yüz metre ötede bahçede çalışmakta olan Peter Weller ve arkadaşı da koşarak, dumanların yükseldiği koruluğa girmişlerdi...

Olay yerine aynı anda gelen Bailey çifti ile bahçıvan Weller, koruluktan bir şahsın

çıktığını gördüler. Koyu renk elbiseli, orta boylu, kumral saçları darmadağın olmuş kazazede adeta rüyada gibi yürüyordu. Onları görünce, güzel bir İngilizce'yle, "Ben Türkiye başvekiliyim. Uçağım düştü. Çok yaralı var" dedi. Margaret Bailey ve bahçıvan Weller'in eşi, Menderes ve yanındaki iki kişiyi otomobile bindirerek biraz ilerideki çiftlik evine götürdü, diğerleri kazazedelere yardıma koştu.

Üç parçaya ayrılıp ters dönen uçağın içinden anlayamadıkları bir dille feryatlar geliyordu. Kaza kurbanlarının bir bölümünün cesetleri ve eşyaları, çarpmanın şiddetiyle çevreye yayılmıştı.

Gatwick Havaalanı personelinin uçağın radardan kaybolmasından sonra verdiği alarm üzerine cankurtaranlar, kurtarma ekipleri, çok sayıda gönüllü de olay yerine ulaşmıştı. Uçağın ön tarafındaki yangın söndürülürken, ekipler içeri girip kazazedeleri çıkarmak için çaba harcamaya başladılar.

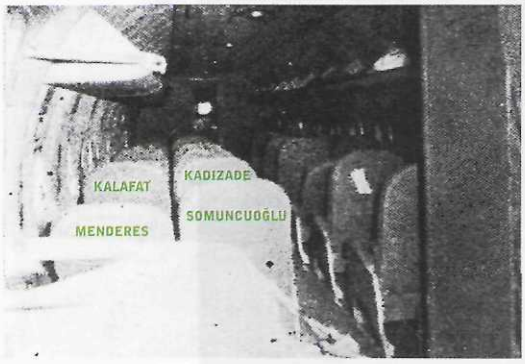
Olay yerine 1 mil uzaklıktaki Bailey çiftinin çiftlik evine götürülen Adnan Menderes'e ilk tedaviyi, eski bir hemşire olan Margaret Bailey yaptı. Menderes kazadan dolayı asabi bir şok içindeydi. Buna karşılık kendisini hemen toplayan

Menderes'i kazadan sonra evlerine götürüp ilk müdahaleyi yapan Bailey çifti (sol altta). Altimetresi bozularak Londra yakınlarında düşen uçağın enkazı (altta).

Menderes, seyahatlerinde 'Sev' uçağının hep kuyruk kısmındaki aynı yere otururdu (sağda). Son yolculuğunda da bu seçimi onun hayatını kurtardı.

Kazada Menderes'in yanında oturan Basın, Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu hayatını kaybederken; arka koltukta oturan Çanakkale Milletvekili Emin Kalafat ve Sakarya Milletvekili Rıfat Kadızade yaralandı (üstte).

Başbakanlık özel Kalem Müdür Muavini Şefik Fenmen, gereken yerleri telefonla arayıp Başbakan'ın sağlığı hakkında bilgi veriyor, kısa bir süre sonra ajanslar tüm dünyaya şu flaş haberi geçiyordu: "Menderes'i Londra'ya getirmekte olan uçak düştü. Başbakan Menderes kurtuldu. Çok sayıda ölü ve yaralı var..."

Başbakan Menderes, çiftlik evinde dinlendikten sonra Londra'nın en ünlü sağlık kuruluşu olan London Clinic'de tedavi altına alınırken, facianın bilançosu da yavaş yavaş ortaya çıkıyordu. Kazada, 14 kişi ölmüştü. Akşam gazetesi foto muhabiri Burhan Tan da ölenler arasındaydı. Çanakkale Milletvekili Emin Kalafat ve hostes Nurdan Yelkovan ağır yaralanmış, diğerleri ise kazayı hafif yaralarla atlatmışlardı. Daha sonra, kurtulanlarının çoğunun –Başbakan da dahil – sağlam kalan kuyruk kısmında oturdukları ortaya çıkacaktı...

SEV UÇAĞI MÜRETTEBATINDAN ÖLENLER

Yanda SEV uçağı Başpilotu Münir Ozbek. Üstte (soldan itibaren) Hostes Günül Uygur, Telsizci Gündüz Tezel, Pilot Sabri Kazmaoğlu, Lütfi Biberoğlu.

Menderes'in tedavi edildiği London Clinic (sağda, en üstte). 'Sev' uçağının kazada hayatını kaybeden mürettebatının fotoğrafları, Hayat Dergisi'nde de yayımlanmıştı (sağ üstte). Hürriyet gazetesi, okurlarına Menderes'in koltuğunun yerini böyle göstermişti (en sağda).

Hürriyet

Menderes'in sağlık durumu düzeliyor

Başvekil 1-2 gün içinde hastahaneden çıkacak. Bulunan cesetlerin hüviyeti güç tesbit ediliyor

Makarios itiraz ettiği için Kıbrıs işi çıkmaza giriyor

SİSLE GELEN ÖLÜM

Başbakan Adnan Menderes, beraberlerindeki heyetle birlikte, THY'nın Viscount tipi 'Sev' isimli uçağı ile 17 Şubat günü 09.30'da Londra Konferansı'na katılmak üzere İstanbul'dan hareket ederken, Kıbrıs sorununun çözümlenecek olmasının rahatlığı içindeydi. Londra'da düzenlenen konferans sonucu imzalanacak anlaşma ile, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyet'i doğacak, Türkler de Türkiye Cumhuriyeti'nin garantisi altında haklarını kullanacaklardı.

Başbakan, uçak yolculuklarında daima Viscount uçağının kapıdan girildikten sonra soldaki karşılıklı 4 kişilik koltuklarında, cam kenarında otururdu...

'Sev' uçağı Roma Havaalanı'nda kısa bir süre kalıp ikmal yaptıktan sonra yeniden havalanmış, ancak yoğun bir sis tabakasının içine girmişti. Uçak Londra üzerine geldiği halde sis yüzünden inemedi ve havada bir süre tur attı. Daha sonra Kaptan Pilot Münir Özbek'e verilen talimatla Gatwick Havaalanı'na inmesi istendi. Usta bir pilot olan Münir Özbek, durumu yolculara bildirdikten sonra rotasını değiştirdi. Ama Londra'ya 30 mil uzaklıktaki Gatwick'de de sis yüzünden göz gözü görmüyordu.

Bundan sonrasını, kaza sırasında Başbakan Menderes'in yanında bulunan ve onunla birlikte aynı klinikte tedavi altına alınan Sakarya Milletvekili Rifat Kadızade'den dinleyelim:

"Sis arasında yeri görmeye çalışıyorduk. Fakat sisten bir şey görünmüyordu. (...) Nihayet daha kesif (yoğun) bir sis tabakası içine girdiğimiz anda bir çatırdı koptu. Çatırdı ile birlikte tayyarenin ışıkları söndü, karanlık içinde kaldık. Kimse kimseyi görmüyor, çatırdı devam ediyor, sağa sola sarsılıyorduk. Nihayet büyük bir gürültü ve çatırdı oldu. Tayyare küt diye yere oturdu.

İlk duyduğum ses, Başvekil'in sesi oldu; 'Bacağımı kurtarın, bacağım kopuyor' diye bağırıyordu. Menderes, tayyare ters döndüğü için ayağı tabandaki çatlağa sıkışmış, baş aşağı duruyordu. Yüksek bir yere çıktım. Bütün kuvvetimle çatlağın arasını açmaya başladım; nihayet ayağını oradan kurtardım. Menderes aşağı düştü, iki büklüm olmuştu. Derhal kucaklayıp kaldırdım, geçecek bir yer bulmak için sağa, sola bakındım. Arka tarafa baktığımda bir boşluktan ormanın ağaçları görülüyordu. Başvekilimi kucaklayıp o tarafa geldim. İndim, onu göğüsleyip aşağı aldım. Bundan sonra bana dayanarak yürüdü.

İlk sözü, 'Rıfat nedir bu felaket? Arkadaşlar nerede? Onlar nasıllar?' oldu. Ben de, 'Allaha şükür, kurtulduk. Onlar da herhalde bir yerden çıkıp kurtulmuşlardır' dedim. İnfilak olur düşüncesiyle uzaklara doğru yürümemiz için yalvardım. O ise geri dönmek, arkadaşlarını kurtarmak istiyordu..."

Daha sonra kurtuluşunu 'mucize' olarak niteleyen

Kazada ölenler ve yaralananlar

Kazada yaşamlarını yitirenlerin isimleri şöyle sıralanıyordu: Server Somuncuoğlu (Basın, Yayın ve Turizm Bakanı), Kemal Zeytinoğlu (Eskişehir milletvekili), Muzaffer Ersü (Başbakanlık Özel Kalem Müdürü), Şerif Arzık (Anadolu Ajansı Genel Müdürü), İlhan Savut (Dışişleri Bakanlığı Birinci Daire Şefi), Abdullah Parla (sol üstte; THY Genel Müdürü), Güner Türkmen (Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği Özel Kalem Müdürü), Mehmet Ali Görmüş (Basın, Yayın ve Turizm Bakanlığı Özel Kalem Müdürü), Burhan Tan (Akşam Gazetesi Foto Muhabiri), Münir Özbek (Kaptan Pilot), Hilmi Biberoğlu (Pilot), Sabri Kazmaoğlu (Pilot), Gündüz Tezel (Telsizci), Gönül Uygur (Hostes).

Başbakan Adnan Menderes ile birlikte kazadan yaralı olarak kurtulanlar: Emin Kalafat (solda; Çanakkale Milletvekili), Nurdan Yelkovan (hostes), Arif Demirer (sağ üstte; Afyon Milletvekili), Rıfat Kadızade (sağda; Sakarya Milletvekili), Melih Esenbel (Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri), Ahmet Kemal Türk (Makinist), Kazım Nefes (Başbakanlık Özel Koruması), Şefik Fenmen (Başbakanlık Özel Kalem Müdür Muavini), Hakkı Erkanlı.

'Hayat Dergisi'nden bir fotoğrafta enkazın görüntüsü (solda).

Uçaktaki 25. yolcuya ne oldu?

Uçakta Reyhan Seymen isimli bir yolcu da yer alıyordu. Yapılan açıklamaya göre Seymen, Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı'nda fotoğrafçı olarak görevliydi. Ancak uçak düştükten sonra yapılan aramada Reyhan Seymen, ne ölüler, ne de yaralılar arasında bulunabildi. Önce Seymen'in Roma'da uçaktan inmiş olması ihtimali üzerinde duruldu. Fakat uçaktan kimsenin inmediği kesinlik kazanınca bu kez kaza bölgesinde aramalar yoğunlaştırıldı. Ancak en ufak bir ipucu bile bulunamadı. Kendisi ortada olmadığı gibi ona ait bir eşya da yoktu. Araştırmalar sonuçsuz kaldı. Ancak sonra, Türkiye'de Seymen'le ilgili ilginç bir açıklama yapıldı; Seymen'in, bu kurumla ve Başbakanlık'la ilgisi olmadığı belirtildi. Dönemin gazetecileri ilk ve son açıklamalar arasındaki çelişki üzerinde durmadığından, olay kısa sürede kapandı.

Menderes Yeşilköy Havaalanı'nda kendisini karşılamaya gelenleri selamlıyor (altta). CHP lideri İsmet İnönü ve Kasım Gülek, Ankara Garı'nda Menderes'i karşılıyor (sağ altta).

Menderes'in olay sırasında bir kaburga kemiğinin kırılmış olduğu belirlenecekti...

Kaza haberi Türkiye'de 'şok' etkisi yaptı. Ana muhalefet partisi CHP ile DP arasındaki gerginlik ve siyasi çekişmeler bir anda unutuldu; partili, partisiz muhalif kavramı kalktı. Gençlik ve öğrenci kuruluşları, Gazeteciler Cemiyeti, sendika başkanları, siyasi parti genel başkanları, yayınladıkları bildirilerle üzüntülerini belirttiler.

Yurdun çeşitli yerlerinde 'Menderes'i Sevenler Cemiyeti' kurulurken, İstanbul'da Eyüp Sultan Camii'nde toplanan yaklaşık 20 bin kişi, Menderes ve diğer yaralıların sağlığına bir an önce kavuşması için duacı oluyordu.

Beklenmedik bir kaza, ülkede iktidarla muhalefet arasındaki neredeyse husumete varacak gerginliği ortadan kaldırmış, ülke 'bahar havasına' girmişti. Ama, acaba gerisi gelecek miydi?..

ANTLAŞMA İMZALANIYOR

Başbakan Menderes'in tedavisi sürerken, Zurih'te Türkiye ile Yunanistan arasında varılan Kıbrıs Antlaşması, Lancraster House'da yapılan son toplantıda İngiltere Başbakanı Mac Millan, Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Kıbrıs Türk Cemaati adına Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs Rumları adına Makarios tarafından kabul ediliyor; Mac Millan ve Karamanlis anlaşmayı Menderes'le birlikte hastanede imzalıyordu.

22 Şubat günü Londra'da düzenlenen büyük bir törenle kaza kurbanlarının cenazeleri uçakla Türkiye'ye gönderildi. Şehitlerden 7'si Ankara'da, 6'sı İstanbul'da, Kemal Zeytinoğlu ise Eskişehir'de törenle toprağa verildi...

Olayda yaralıların tedavisi sürerken, THY'den bir heyet ve uzmanlar kaza nedenini araştırmaya başladı. 'Sev' uçağı, uçuş öncesi baştan aşağı teknik kontrolden geçirilmiş, bir deneme uçuşu yapmış, herhangi bir sabotaj olasılığına karşı, sabaha kadar çevresinde nöbetçi bekletilmişti. Baş Pilot Münir Özbek, yılların deneyimine sahip, usta bir pilottu.

Bu ihtimaller ortadan kalkınca, yüksekliği gösteren altimetrede herhangi bir arıza olup olmadığı üzerinde duruldu. Tanıkların ifadesine göre THY uçağı çok alçaktan, ade-

ta ağaçları yalarcasına inişe geçmiş, bu iniş kazayla sonuçlanmıştı... Viscount tipi uçakların altimetreleri üç ibreliydi. Bu yüzden deneyimsiz bir pilot altimetreyi yanlış okuyabilirdi. Ancak uzmanlar Münir Özbek'in böyle bir hata yapacağına ihtimal vermiyordu. Bu yüzden altimetre bozukluğu kesinlik kazandı ve uçağın normalde olması gereken yükseklikten 305 metre aşağıda uçtuğu saptandı...

MENDERES'İN DÖNÜŞÜ

26 Şubat gecesi İstanbul Yeşilköy Havaalanı'nda tarihî anlar yaşanıyordu. Geçirdiği kaza sonucu ölümün eşiğinden dönen Başbakan Adnan Menderes, İngiliz Havayolları'na ait bir uçakla geldiği Yeşilköy'de partili, partisiz binlerce vatandaş tarafından sevgi çemberine alınıyordu...

Başbakan Adnan Menderes, ertesi gün Eyüp Sultan'a giderek dua etti ve kurban kestirdi. Daha sonra trenle Ankara'ya gitti. Başbakanı Ankara Garı'nda karşılayan binlerce kişi arasında, ana muhalefet partisi başkanı İsmet İnönü de vardı. İki lider arasındaki buzlar çözülmüş, aylardır süregelen gerginlik sona ermiş gibiydi. İnönü, Başbakan Menderes'e, "Geçmiş olsun, çok üzülmüştük, ama şükür Allah'a" dedi. İnönü'nün bu sözleri Menderes'i çok duygulandırmıştı. İki lider gazetecilere gülerek poz verirken, çevredekiler bir kazanın yol açtığı 'bahar havası'nın sürmesini içlerinden diliyorlardı... Ama bu olmadı. Bahar havası kısa süre sonra bozuldu. Menderes kaderine doğru yürüyordu...

1959 yılının önemli olayları

Sirkeci'de patlama: 38 kişi öldü

Hürriyet
İnfilâk 300 kilo dinamitten oldu

6 Ocak günü saatler 10.23'ü gösterirken, Sirkeci tüm İstanbul'dan duyulan korkunç bir patlamayla sarsıldı. Neyir Han'ın ikinci katında faaliyet gösteren bir madencilik şirketinin deposunda bulunan 300 kilo dinamitin patlaması sonucu Neyir Han, 5 katlı bir otel, 5 dükkan, iki matbaa havaya uçtu; Tan matbaasının bulunduğu bina da büyük hasar gördü. Facianın bilançosu 38 ölü, 57 yaralı olarak belirlenirken, nedeni de kısa bir araştırma sonucu ortaya çıktı. Madencilik şirketinin sahibi evli olmasına rağmen, ilişki kurduğu genç kızın sürekli işyerine gelip evlenmeleri için yaptığı baskıdan bunalmış, bu ziyaretlerin sonuncusunda dinamitleri ateşlemişti.

'Çayhane'de ölüm

Marlon Brando'nun başrolünü oynadığı 'Çayhane' filminin Küçükyalı'daki Neş'e sinemasında yapılan ikinci gösteriminde *balkon çöktü; 37 kişi enkaz altında kalarak* can verdi. Facianın duyulmasıyla birlikte olay yerine gelen semt halkı, itfaiye ve kurtarma ekipleri saatler süren çabaları sonucu çok sayıda kişiyi enkaz altından yaralı olarak çıkardı. Olaydan sonra *yapılan soruşturmada, faciaya balkon* inşaatında çok ince demir kullanılmasının yol açtığı belirlendi.

Kadıköy iskelesi battı!

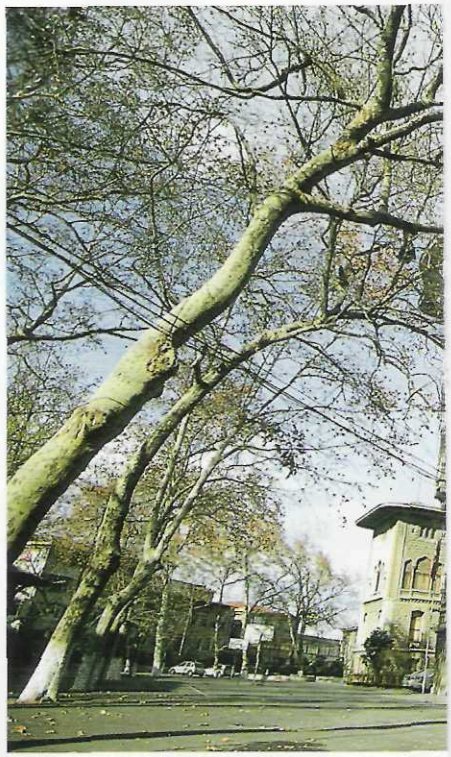
Çukurova bölgesinde sel büyük zarara yol açarken, 16 Ocak gecesi, onarım için Camialtı Tersanesi'ne çekilen köprünün Kadıköy İskelesi, şiddetli lodos fırtınasına dayanamayarak battı. 1939'da 300 bin lira harcanarak yapılan ve 20 yıldır hizmet veren iskele, dubalarından bazılarının su alması nedeniyle onarım için bulunduğu yerden sökülerek Camialtı Tersanesi'ne getirilmiş, ancak henüz onarıma başlanmamıştı...

Maaşlara yüzde 100 zam!

Şubat ayı başlarında gazetelerde memur, emekli, dul ve yetimleri sevindiren bir haber yer alıyordu. Hükümet, maaşlara yüzde 100 zam yapmaya karar vermişti. Bütçeye 670 milyon lira ek yük getirecek olan tasarıya göre, en düşük memur aylığı 300 lira olacak, en yüksek aylık da 1000 liradan 2000 liraya çıkarılacaktı. Zamdan emekli, dul ve yetimler de yararlanacaktı. Ancak bunlar brüt rakamlardı. Maaş arttıkça gelir vergisi de arttığından, net zam yüzde70'lere düşmekteydi.

'Sarı-siyahlı' anıların kurumu

İstanbul Erkek Lisesi

Bugün Cağaloğlu'nda bulunan İstanbul Erkek Lisesi, serüvenine 1884'te, Vefa'da, bir konakta başlar. Daha sonra okulun çekirdeğini oluşturan 'Şemsü'l Maarif' kurulur.

LALE UÇAN

Bugün 828 öğrenciyi bünyesinde barındıran İstanbul Erkek Lisesi (İEL), eğitim hayatımıza başarılarıyla imza atan bir kurum. Kuşkusuz bu başarılar, yüzyılı aşan köklü geçmişinin üzerine kurulan sağlam temellere de dayanıyor...

Bugün Cağaloğlu'nda bulunan İstanbul Erkek Lisesi, serüvenine 1884'te, Vefa'da Bozdoğan Kemeri civarında bir konakta başlar. Okulun çekirdeğini, Selanikli Abdi Kemal Bey ile devrin ünlü matematikçilerinden Mehmet Nadir Bey'in kurdukları 'Şemsü'l Maarif' oluşturur. Ancak, iki eğitimcinin girişimleri uzun soluklu olmaz; Mehmet Nadir Bey ortağından ayrılarak, yola tek başına devam etmeye karar verir.

1885'te Süleymaniye'de, Şeyhülislamlık makamının bitişiğinde, 'Numûne-i Terakki' adıyla yeni bir okul açar. Böylece, İstanbul Erkek Lisesi'nin asıl temelleri atılmış olur. Numûne-i Terakki, uzunca bir dönem bir yere ait olamamanın sıkıntısını yaşar. Mümtaz Bey Konağı, Şirvanizâde Rüştü Paşa, Saraçhanedeki Haşim Paşa ve Kantarcılar'daki Ethem Paşa konakları, okulun ardında anılar bıraktıkları mekanlardandır...

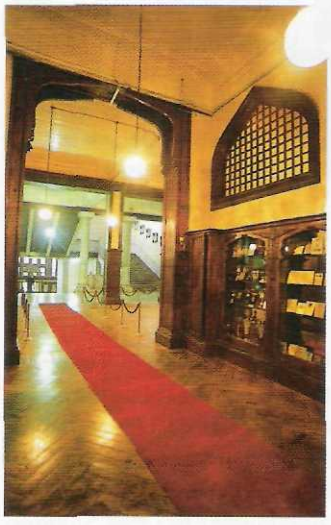

Mehmet Nadir Bey, liseye dönüştürülen okulun ilk kurucu müdürü ve nevi şahsına münhasır renkli bir kişiliktir. Sakızlı fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gözlerini açar. Onun için eğitimin kalitesi yanında, okulun kâr etmesi de önemlidir. Nadir Bey'in öncü olma özelliği her faaliyetine yansır. Müdür Nadir Bey, öğrenciyi elinde tutabilmek için öğretmenleri

Cağaloğlu'ndaki Düyun-ı Umumiyye binası, İstanbul Erkek Lisesi'ne ev sahipliği yapar; okulun adı 1982'de 'İstanbul Lisesi' olarak değiştirilir (sağda, en üstte). İEL mezunlarından Fuat Yalçın'ın arşivinden bir fotoğrafta, 1971'de okul bahçesindeki Atatürk büstünün açılışı (sağda üstte).

FOTOĞRAFLAR: MİRHAN BİLİR

hoş tutmaya çalışır. Özel okullar, tatil zamanları öğretmenlere para vermezken, Nadir Bey onlara düzenli olarak aylıklarını öder. Bu sayede eğitim kadrosunu genişletir ve dönemin en değerli öğretmenleri bu okulda ders vermeye başlar.

Eğitime önem veren İstanbul'un ileri gelen ailelerinin tercihi, Numûne-i Terakki'dir. Bu ailelerden gelen çocuklara ayrı teneffüs ve dinlenme yerleri düzenlenir. Son derece disiplinli bir eğitim sistemi oluşturulmaya çalışılır. Her akşam, öğrenciler evlerine gitmeden önce, okulun alt katındaki geniş taşlıkta 'ayak divanı' düzenlenir. Nadir Bey burada öğrencilerine, yapılması ve yapılmaması gerekenleri içeren 'evâmir' adlı defteri okur. Fakat Nadir Bey'in eğitim yuvasının ihtişamlı günleri uzun sürmez; saraya jurnallenen Nadir Bey'in okulu elinden alınır...

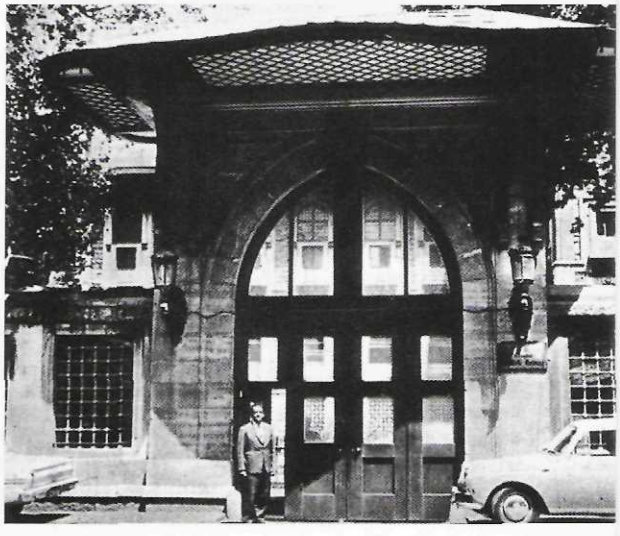
EĞİTİMDE ALMAN ETKİSİ

Birinci Dünya Savaşı devam ederken, Türk- Alman dostluğu, eğitim alanında da kendini gösterir; Almanca eğitim ve lisan ön plana çıkarılır. Tanzimatçılar Galatasaray Sultanisi'ni, İttihatçılar da İstanbul Sultanisi'ni desteklemeyi politikalarına uygun bulurlar. Okul, yirminci yüzyılın başlarında tabelasına 'lise' unvanını yazarak eğitim tarihinde bir ilke imza atar ve bu adını da İttihat ve Terakki'nin himaye dönemi boyunca taşır. Almanya'dan lisan hocaları getirilir. Almanca eğitim, hazırlanan yoğun bir programla öğrencilerin ders müfredatlarında yer alır. Bu eğitime paralel olarak, İstanbul Sultanisi'nden Alman öğretmen ve teknik okullarına sınavla öğrenciler gönderilir...

İmparatorluğun yaşadığı savaşlar ve ekonomik sıkıntılar peşi sıra birbirini izlerken; İstanbul Sultanisi bu olumsuzluklara direnmeye ve ülkedeki

İstanbul Sultanisi'nin arması

İstanbul Sultanisi'nin ilk arması, ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı dönemlerde, okulun son sınıf öğrencilerinden Nejat Sirer tarafından çizilir. Arma, sarı üzerine siyah işlemelidir. Osmanlıca harflerle 'Elif' ve 'Sin' harfleri ay yıldızla birleştirilerek arma tasarlanır. Armayı çizen bu eller, yıllar sonra pek çok Atatürk heykeline de şekil verecek, önemli bir heykeltıraş olacaktır... Harf devrimiyle bu arma, orijinaline bağlı kalınarak, yine okul öğrencilerinden Orhan Omay tarafından yeni harflere çevrilir.

İstanbul Erkek Lisesi'nin bulunduğu Düyun-ı Umumiyye binasından bir görüntü (solda) ve binanın ana kapısı (altta).

Sakarya Oymağı İzcileri

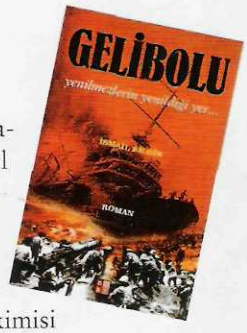

Bağımsızlık savaşının zaferle sonuçlanması, her kesimde olduğu gibi izcilerde de heyecan yaratır; faaliyetlerini yeniden başlatırlar. İstanbul'a gelen Refet Paşa'yı kucaklayan coşkulu kalabalık arasında sarı-siyah fularlarıyla 'Sakarya Oymağı İzcileri' de vardır... 1922'de, Dumlupınar Meçhul Asker Anıtı'nın açılışına davet edilen 200 İstanbul izcisi içinde, 30 kişilik bir kafile olan 'Sakarya Oymağı İzcileri'nin vagonsuzluk yüzünden geri döndürülmesi de onları yıldırmaz. İzciler, Samih Nazif'in başkanlığında kendi çabalarıyla Bursa'ya varırlar. Bu esnada, Gazi Mustafa Kemal'in Bursa'ya gelmesi onlar için büyük bir fırsattır. Bunu çok iyi değerlendirirler; Gazi'yi müsamerelerine davet ederler. Müsamerelerini, zeybek oyunlarını izleyen Gazi teşekkürlerini bildirirken; oymağa 100 lira hediye eder ve izcilerden, Dumlupınar'a gitmekten vazgeçmelerini ister. Gazi'nin sözünü dinleyen izciler mekteplerine döndüklerinde, bu yardımı hatıra parası olarak oymağın kasasına koyarlar.

'Gelibolu Yenilmezlerin Yenildiği Yer' adlı romanda, İstanbul Sultanisi öğrencilerinin Çanakkale'de verdikleri mücadeleye de değinilir (sağda, *en üstte*). **Çanakkale Savaşları sırasında, hastaneye dönüştürülen İstanbul Sultanisi yatakhanelerinden biri** (sağda).

en gözde okulların içinde yer almaya çalışır. Okul, 1914'te, savaş başladıktan birkaç ay sonra eğitim faaliyetlerine son verilen Saint Benoit'in Galata'daki binasına taşınır. İdare, bu sorunlu ve üzücü yılları eğitime yatırım yaparak aşmaya çalışır.

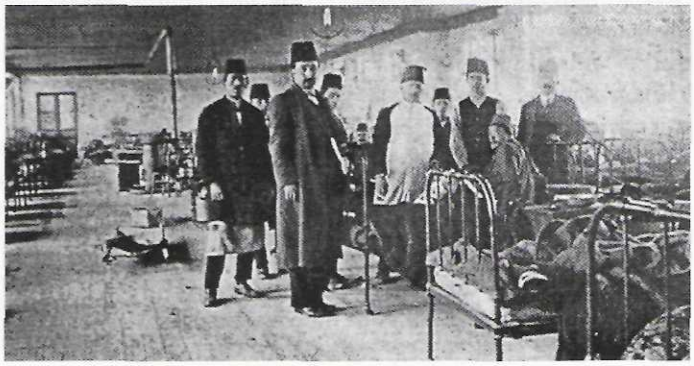
Bu çalışmalara, okulda düzenlenen sosyal aktivitelerin göz ardı edilemeyecek katkıları vardır. Aktivitelerle, bir taraftan öğrencilere moral kazandırılırken, bir taraftan da gençlerin zihinsel gelişimlerine yardımcı olunur. İstanbul Sultanisi Edebiyat Hocası Şahabettin Süleyman Bey, biri trajedi biri de komedi oynayan iki tiyatro ekibi kurar. Gösterimlere, kemençe ustası Tamburi Cemil Bey gibi devrin müzik ustaları da davet edilir. Düzenlenen bu etkinliklerle, izleyicilere sanatsal yönü ve keyfi ağır basan dakikalar yaşatılır...

VE SAVAŞ YILLARI...

Savaş yıllarında, İstanbul Sultanisi öğrencileri cepheden cepheye koştururken, kimisi okul abisini, kimisi de sıra arkadaşını şehit verir. Hastane koğuşlarına çevrilen okullarda, eğitim aksatılmadan cepheden dönenlere yardımcı olunur.

Çanakkale Savaşı denildiğinde, bugün İstanbul Erkek Lisesi öğrencilerinin yürekleri bir başka çarpar. Çünkü, yaşananlardan büyük bir sorumluluk kalmıştır onlara... 18 Mart'ta Çanakkale'yi denizden geçemeyeceklerini anlayan müttefik güçler, kara savaşlarını başlatırlar. Enver Paşa'nın Çanakkale'de yeni kuvvetlere ihtiyaç duyulduğunu anlatan konuşmasının ardından, 11 Mayıs'ta Çanakkale'ye ve oradan da Arı Burnu'na gönderilen 2. Tümen'de İstanbul Erkek Lisesi'nin gönüllü öğrencileri de vardır. İsmail Bilgin'in 'Gelibolu Yenilmezlerin Yenildiği Yer' adlı romanında, İstanbul Sultanisi öğrencilerinin Çanakkale'de

vermiş oldukları mücadeleye de değinilir.

Kollarında sarı kurdeleler bağlı olan 3. ve 5. sınıf İstanbul Sultanisi öğrencileri ve beyaz kurdeleleri ile Tıbbiyeli ağabeyleri, cephede hemen dikkati çekerler. Taarruz öncesi, hedef olmamaları için kurdelelerini çıkartmaları istenir. Hücum, 19 Mayıs'ta başlar. Hücumda, 2. Tümen'in çoğu öğrenci olan askerleri şehit düşerler. Siperde, öğrencilerden geriye sadece sarı kurdelelere yazdıkları 'İstanbul Lisesi Vatan Sağ Olsun' ifadesi kalır. Tek bir İstanbul Liseli okuluna geri dönmez; okul, mezun veremeyecek duruma düşer.

Sınıf arkadaşları, cepheye gidenleri sarıya boyayarak hastane haline getirmiş oldukları okul binalarında beklerken; yaşanan bu acı üzerine kapı ve pencerelerinin tamamını siyaha boyarlar. Daha sonraki yıllarda bu iki renk, İstanbul Liseliler arasındaki saygının ve cesaretin rengi sayılır...

İşgal altındaki İstanbul'un hüznü de, sadece insanını değil, pek çok kurumu olumsuz etkiler. Enver Behnan Şapolyo, lise yıllarına ait benliğinde dip diri kalan işgal saatlerini 'Sakarya Yıllığı'nda derin bir üzüntüyle kaleme alır... Düşman zırhlılarının Dolmabahçe önüne demirlemeleriyle, İstanbul Sultanisi öğrencileri için Saint Benoit'ten de ayrılma vakti gelmiştir artık. Yeni bina, Saraçhane'deki Münir Paşa Konağı'dır. Öğrenciler taşındıkları bu binada, ısınma, barınma, su yetersizliği ve aydınlatma gibi, bir yatılı okul için çok temel ihtiyaçlar-

İstanbulspor Kulübü

'İsmi de bizim olsun, renkleri de...'

İstanbul Sultanisi'nin Münir Paşa Konağı'na taşınması, genç yaşta vefat eden futbolcu Yavru Saim'in anısını yaşatmak amacıyla 1924'te kurulmuş olan kulübünün futbolcu kaynağı olur. Yavru Saim takımının başında bulunan Kemal Halim *(sol altta)*, takımın futbolcularını okulun yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinden oluşturur. Ancak Yavru Saim takımının ömrü kısa olur. Kemal Halim Bey kulüpten ayrılınca takım dağılır fakat; İstanbul Liseli genç futbolcular Kemal Halim Bey'i yalnız bırakmazlar. Kemal Halim Bey, takımı önce Cerrahpaşa Kardeşler Gücü, Gürbüzler Yurdu Kulübü, ardında da İstanbul Gürbüzler Ocağı altında toplar. Cumhuriyet'in üçüncü yılında, sarı-siyah forması ve 'İstanbulspor Kulübü' adıyla, bir eğitim kurumundan doğan ilk spor kulübü oluşturulur *(en üstte; İstanbulspor'un kurulduğu yıllardaki takımı Taksim Stadı'nda)*. İstanbulsporun forması sarı-siyah renklerden oluşur. Formalar ortadan iki parçaya bölünmüş olarak hazırlanır; göğsün sağ tarafında siyah renkli parçanın üst tarafına sarı renkte bir yıldız konulur. Soldaki sarı parçanın üzeri de boş bırakılır... Takım, 1929-1930 sezonunda birinci ligde boy göstermeye başlar. 1931-1932 sezonu ise, İstanbulspor kulübünün zafer yılıdır; takım, İstanbul Ligi, İstanbul Şildi ve Türkiye Birinciliği'ni kazanır. 1935-1936 sezonunda İstanbulspor kulübü, Güneş kulübünün birleşme teklifiyle karşılaşır. Bu teklif bazı kişilere cazip gelse de, bu konuyu görüşmek için yapılan toplantıda Cemil Said Barlas'ın *(üstte)* sözleri heyecan yaratır. 'Ya ismi bizim olsun ya renkleri' sloganıyla yapılan oylamada İstanbulspor, kendilerini bu renklere ve isme adayanların ellerinde kalır...

İstanbul Erkek Lisesi izcileri, 70'li yıllarda, okul bahçesinde (sağda). İEL'ye ev sahipliği yapan Düyun-ı Umumiyye binasının girişi (altta, ortada) ve okulun eski idarecilerinin fotoğraflarının sergilendiği bölüm (altta, en sağda).

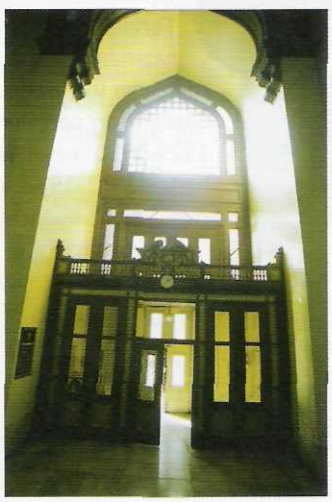
dan çoğu zaman yoksun kalırlar. Bu zor günlerde, Köprülü Fazıl Paşa Mektebi öğrencileri içecek sularını, İstanbul Sultanisi ile paylaşırlar...

DÜYUN-I UMUMİYYE BİNASI

Yaşanan tüm sıkıntıların ardından kader, okulun öğrencilere son duraklarında, muhteşem bir yapı sunar. Atatürk'ün emriyle, 1933 yılında İstanbul Erkek Lisesi, Düyun-ı Umûmiyye binasına taşınır. İstanbul Lisesi'nin, bugün de kullanılan binası, mimari yapısı bakımından özel bir mekândır. Düyûn-ı Umûmiyye binası, tarihsel işlevi içinde, Osmanlı devletinin dış borçlarını ödeme zorluğu çektiği günlerde, borçları ödemek için oluşturulan kuruluşun binasıdır. Bina, 1897'de Alexandre Vallaury ve Raimondo D'aronca'ya yaptırılır.

Yapı, geniş eğilimli bir arsa üzerine kuruludur. Üzerine oturduğu platform, kuzeyde Haliç'e doğru oldukça büyük bir eğimle iner; doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş, dikdörtgen planlı ve üç katlı kagir bir yapıdır. Duyûn-ı Umûmiye binasının kitaplara ve kartpostallara geçen ünlü porteli ve saçağı, Vallaury'nin en iddialı tasarımlarından biridir. Portal içeride görkemli bir girişle hole açılır. Kare plan üzerine yerleşmiş çift kollu anıtsal merdiven ve örtüsü, yalın çizgisiyle yine iddialı bir öneridir. Örtü, özenli detaylar ve işçilikle bir sanat yapıtına dönüşür. Örtüdeki modern uygulamanın bir uzantısı olan cam malzeme kullanımının getirdiği ışık ve renk zenginliği de göz ardı edilemez...

Bu güzel binada öğrencilerini ağırlamaya devam eden okul, 1964'te gündüzlü olarak ilk kız öğrencileri alır ve karma eğitime geçer. 1982'de ise İstanbul Erkek Lisesi, Anadolu Lisesi statüsüne geçirilir ve adı 'İstanbul Lisesi' olarak değiştirilir. Daha sonra, İstanbul Erkek Liseliler Eğitim Vakfı tarafından, anaokulundan üniversiteye uzanan eğitim zincirinin ikinci halkası olarak düşünülen ilkokul açılır. Okulda bulunan Alman uyruklu öğretmenler, ikili anlaşmalar çerçevesinde Alman Hükümeti tarafından görevlendirilir. İki diploma ile mezun olabilen öğrenciler, Almanca eğitim yapan okullara sınavsız giriş hakkını da elde etmekteler... ■

Eski öğrenciler...

Ziyaeddin Efendi *(sağda), 1925-1926 yılı eğitim döneminde, İstanbul Erkek* Lisesi'nin 625 numaralı sekizinci sınıf öğrencilerinden biridir; 'etvâr ve mesâi cüzdanında terfi derecesi alâdır'...

191 numaralı İbrahim Nevzat Efendi'nin *(solda)* Kadıköy Numûne Mektebi ve Dârü'l Muallimin Tadbîkat mekteplerinde, okul içindeki iyi davranışları ve gayreti, yeni okulu olan İstanbul Erkek Lisesi için önemli bir belge olduğu kadar, kendisi için de iyi bir referanstır..

Patronların orkestrası:

Asiller

Türkiye'nin en köklü liselerinin başında gelen İstanbul Erkek Lisesi, birçok alanda olduğu gibi müzik dalında da başarıya imza atmış bir lise... Milliyet Gazetesi tarafından düzenlenen Liseler arası Müzik Yarışması, 1960'lı yılların en heyecan verici olaylarının başında gelirdi. Yarışma sadece lise öğrencilerini ilgilendirmekle kalmaz, kamuoyunda da büyük yankı uyandırırdı....

İstanbul Erkek Lisesi okul orkestrası da 1968'de İstanbul, Ankara ve İzmir'de yapılan ön elemelerde finale kalan 10 lisenin arasında yer almıştı. Dönemin ünlü müzisyenlerini bir araya getiren jüriler önünde yapılan finaller sonucunda alınan puanlarla, Türkiye'nin en başarılı ilk üç lisesi belirleniyordu. 1968'deki İstanbul Erkek Lisesi okul orkestrası da başarılı müzisyenlerden oluşmuş bir gruptu.

Bateride Tekin Arcayürek, solo gitarda Adil Eliyatkın, bas gitarda Sedat Aloğlu, ritm gitar ve solist Erdal Karamercan, organist ve solist Selim Derbent'ten oluşan 5 kişilik bu grup, verdiği her konserde büyük beğeni topluyordu. İstanbul ve İzmir'de yapılan finallerde İstanbul Erkek Lisesi birinciliğe layık görüldü. Ancak, Ankara Fen Lisesi'ne, Ankara'dan gelen yüksek oylar nedeniyle, Türkiye puan toplamında 2. oldu.

Bu sonuç, geniş kitleler tarafından Türkiye birinciliğine layık bulunan İstanbul Erkek Lisesi grubunu çok üzmüştü. Ancak yine de yarışma sonrası grup, başarı çizgisini yukarı doğru taşıdı. Bir süre sonra da 'Asiller' adıyla, seri konserlere çıkmaya başladılar.

1968'de yazında, grubun bir çok üyesi okuldan mezun olarak üniversiteye girdi. Yaz sonunda üniversitelerin açılması ve okul döneminin başlamasıyla, grup dağıldı, ancak güzel arkadaşlıklar devam etti.

O gün bu başarılı grubun temelini oluşturan elemanlar arasında Feniş Holding Yönetim Kurulu Başkanı Sedat Aloğlu ve Eczacıbaşı Topluluğu Genel Koordinötürü ve CEO'su Erdal Karamercan da vardı...

İstanbul Erkek'in 'iğneciler' grubu

Müdür Besim Bey'in döneminde yaşanan iğne meselesi, İstanbul Erkek'liler arasında, dilden dile dolaşan bir anıdır... Onuncu sınıf öğrencileri, Arapça hocası Salih Hoca derse girmeden önce, oturacağı sandalyeyi iğnelerle doldururlar. Sınıfa giren hoca, sandalyeye oturacağı zaman cüppesini düzeltirken eli iğnelere dokunur. Sınıftan çıkar ve tüm sınıfı disiplin kuruluna verir. Bu işi kimin yaptığı teker teker öğrencilere sorulduğu halde, kimse suçluyu söylemez. Uygun görülen ceza sonucu, sınıf olduğu gibi başka okullara sürülür. Bu kovulan öğrenciler arasında, daha sonraki yıllarda Türk bürokrasisinde ve siyasetinde rol oynayacak önemli isimler de vardır. Sabri Çağlayangil (sağda), bu öğrencilerden biridir...

'Lingo lingo güvenlik...'

6A'nın erkekleri kimya laboratuvarında: Rıfat Yenidünya, Kemal Kuşçu, Murat Türkyılmaz, Ergiz Esen, Korhan Alev, Melih Cihan, Burhan Aksoy, İbrahim Türker, Güçlü Çaştaban, Kemal Akay, Alper Karslı, Mert Kösten, Murat Akın, Haşmet Topaloğlu *(önde, en solda)*, Hakan Ginay, Göktürk Yurtyapan, Hakan Erez ve Alican Değer.

İstanbul Erkek Lisesi 1986 mezunlarından Haşmet Topaloğlu anlatıyor:

"Altı yılı devirmişiz ve gelmişiz sonuncusuna... Sınamadan ziyade bilgilendirme niteliği taşıyan Milli Güvenlik dersini her zaman olduğu gibi belirgin bir rahatlıkla 'içselleştirmekteyiz'.

Ne var ki emekli bir albay, 1985 yılının güz aylarını tatbikat ruhunu canlandıracak bir dönem olarak görmekte. Olmadık anlarda öğrenci defterciğini çıkarıp sekiz on kişiyi tahtaya diziyor ve ahiret sualleri soruyor. Ama ne sorular! Yazılılar deseniz ayrı bir eziyet... En çok kızdığı konu ise kantinden sınıflara taşınan meşrubat şişelerinin sıraların altında gönüllerince gezinmeleri; duymaya görsün çıldırıyor. (...)

Birgün, kitaptan bir bölüm okuyan arkadaşımızı durdurup "Çocuklar, boğazda o gemi dururken siz yataklarınızda rahat uyuyabiliyor musunuz?" dedi, "Benim gözüme kaç gecedir uyku girmiyor". Boğaz'da demirlemiş olan Sovyet savaş gemisini kastediyordu. Duvarın yıkılmasına dört kala şöyle bir yutkunduk. İşin vehametini evdekiler ve idaredekiler anlamıştı; ama 'biz bunu beğenmedik' demek kolay değildi. Ortada bir hiyerarşi, tartışılması mümkün görünmeyen bir otorite vardı. Otoriteyi yıkan, sıradan bir ayran şişesi oldu...

Bay Güvenlik komşu şubede teftişteyken arka sıraların muzur simalarından biri, teneffüsten beri sakladığı ayran şişesini, bas bas bağıran hocasının önüne doğru tıngır mıngır yuvarlar. Hoca, şişeyi öfkeyle kaldırıp yere çalar. Gelin görün ki şişe göründüğü kadar masum değildir; dibinde hâlâ hatrı sayılır miktarda ayran vardır. Bay Güvenlik'in içi rahatlar dışı beyazlar.

Öğrencileri kadar, ayranlı saçlarıyla koridora fırladığında karşısına çıkan –sertliğiyle nam salmış- edebiyat öğretmeni de kahkahalarıyla hocanın karizmasını yıkar.

Artık değişimin zamanı gelmiştir ve önü de açıktır. Emekli albay gider, genç ve aktif bir subay gelir...."

70'li yıllar ve Mithat Hoca

1976 yılı mezunlarından Şevki Akaydın'ın, Ocak 2000 tarihli 'İstanbul Erkek Liseliler Derneği Haber Bülteni'nde yayımlanan anılarında, Metin Bilgin Hoca, önemli bir yer tutuyor:

"Sene 1976... 5 Fen B'den bir arkadaşımız yazılıda gereken bir takım kırtasiye malzemelerini evde unutmuştur. Kantin kapalıdır. Kimsede yedek, boş defter yoktur. Aceleyle okul dış kapısından çıkarak, karşı sokakta bulunan kırtasiye dükkânına gitmek ister. Tesadüf bu ya, o gün Mithat Hoca nöbetçidir ve Fahri Abi'nin yanında kapıda beklemektedir. Mithat Hoca arkadaşımıza, "Wohen gehen Sie böyle morgen morgen" diye sorar!.." *(İstanbul Erkek Lisesi mezunlarından Fuat Yalçın'ın arşivinde yer alan fotoğrafta, 1972'de Antalya'ya düzenlenen okul gezisinde, öğrenciler bir arada.)*

popüler
tarih
popüler.tarih@dunya.com Şubat 2005 Sayı 54 4 YTL / 4.000.000 TL

ROMA'NIN DOĞUŞU EFSANESİ

17 Şubat 1959: Menderes nasıl ölümden döndü?

60'lı yıllar: Teyple müzik dinlemek...

İstanbul Erkek Lisesi'nin tarihçesi

Türk futbolunda şiddet sahada başladı

Doğu'da Haçlı terörü

18. Yüzyıl Polonya'sı 'Türk modası' peşindeydi

Sonunda sinema konuştu!

ISSN 1302-6577 212323 05/02

Tarih, 10 Mayıs 1941

Rudolf Hess İngiltere'de!

Nazi hiyerarşisindeki üçüncü adam ve Führer'in yardımcısı olan Rudolf Hess, 10 Mayıs 1941'de, Hamilton Dükü'nün malikanesindeki uçuş pistinin 10 mil uzağına paraşütle atlar...

M. Tanju Akad

Nazi Almanyası'nın göbeğinde, Augsburg havaalanındayız; tarih 10 Mayıs 1941... Çift motorlu bir Me-110 uçağı, saat 17.45'te havalanıyor. Luftwaffe Londra üzerine büyük bir akın düzenlerken, bu tek uçak Kuzey Denizi'ne yöneliyor ve uzun yaz akşamının alacakaranlığında İskoçya semalarına yaklaşıyor. Karaya ulaştığı sırada hava kararıyor.

Pilot, Hamilton Dükü'nün malikanesindeki uçuş pistini arıyor. Şahitlere göre, Dungavel Şatosu'ndaki pistin ışıkları kısa bir süre yanıyor ve sonra söndürülüyor. Malikaneyi bulamayan pilot, sadece 10 mil uzakta paraşütle atlıyor. Bunu hayatında ilk kez yaptığı için yere inerken ayak bileğini fena incitiyor. Çok karmaşık bir rotada 900 mil uçan adamın etrafını, yere inince birkaç köylü alıyor: "Ben Alfred Horn, Dük'e geldiğimi söyleyin" diyor. Köylünün biri sıkıştırıyor, "Bizimkilerden birisi misin, yoksa o Nazi'lerden mi?". Yuvarlak bir yanıt veriyor ve az sonra yetişen muhafızlar onu tanıyorlar.

Gelen, Goering'den sonra Nazi hiyerarşisindeki üçüncü adam ve Führer'in yardımcısı Rudolf Hess'dir. Churchill'e haber uçuruluyor ve bir yıldır Almanya'ya karşı bin bir güçlükle tek başına savaşan İngiltere'nin savaş lideri sadece "Hmm!" deyip bir film izlemeye gidiyor. İnanılır gibi değil...

Ertesi gün Hitler'e haber veriliyor, hem de erken uyandırma pahasına. Öyle ki, Normandiya çıkarmasını haber vermek için bile uykusunu bölmeye cesaret edemeyeceklerdir... Hess'in yardımcısı bir mektup getirmiş. Hitler kızmış görünüyor, ancak muhtemelen İngiltere'den haber bekli-

7 Eylül 1937: Heinrich Himmler, Viktor Lutze, Adolf Hitler, Rudolf Hess ve Julius Streicher bir törende (sağda).

1. 1934: Nazi hiyerarşisinin Goering'den sonra üçüncü adamı olan Rudolf Hess, uçağında. **2.** Hess, 1930'larda, Hitler ve Von Schirach ile Nuremberg stadyumunun podyumunda. **3.** 1941: Hamilton Dükü'nün malikanesindeki uçuş pistinin 10 mil uzağına paraşütle atlayan Hess'in uçağının enkazı.

yor. Hess mektupta, İngilizlerle barış arayacağını ifade ediyor ve "Başarısız olursam delirdiğimi söyleyin" diye yazıyordu. Soruşturma açtırılıyor; Hess bunalım geçirdi ve bunu tek başına yaptı deniliyor. Soruşturma ne çabuk bitmiş! İngilizler de fazla bir açıklama yapmıyorlar ve sadece Hess'in İngiltere'ye tek başına geldiğini söylüyorlar. Olay, o günden beri esrarını koruyor...

İngiltere ve Almanya arasında barış aramak için geldiği konusunda kuşku yok. Ancak onu kimin gönderdiği veya bu olağandışı yola kimin teşvik ettiği konusu karışık. Çok sayıda teori var; ama bunlar ancak sis perdesini yoğunlaştırıyor. Yine de bir yandan olamayacak şeyleri ayıklarken diğer yandan da kesin olan noktaları belirlemek ve bunlardan hareketle olasılıkları azaltmak mümkün...

İlk olarak, hem Hess'in ısrarla savunduğu, hem de İngilizler ve Almanların resmen ilan ettiği şekliyle, yani Hess'in bu işi kendi başına ve sadece kendi inisiyatifi ile yapmış olması mümkün değildir. Zaten Stalin ve Roosevelt de haberi duyunca buna inanmamışlar ve –haklı olarak- olayın arkasında başka bir şeyler olduğunu anlamışlardı...

Önce işin teknik yanlarına bakalım: Hess, Birinci Dünya Savaşı'nda bir piyade subayı idi ve ancak 1918 Mart'ında pilot eğitimine kabul edilmiş, savaşın sonunda çok az uçuş yapmıştı. Üstelik, Me-110 gibi zor bir uçağın hem pilotaj hem de navigasyonunu yapmak, de-

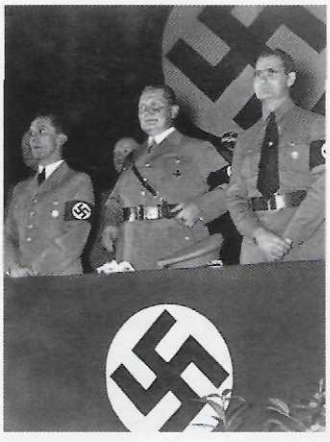

25 Eylül 1937: Rudolf Hess, Hitler'i ziyaret eden Mussolini'ye Münih'te eşlik ediyor (solda).

Hitler ve Hess, 1936'da Weimar bölgesindeki bir geçit töreninde (sağda). Rudolf Hess, 7 Eylül 1937'de Nürnberg'de, Nazi liderlerine sesleniyor (en sağda). 1930'ların üç önemli Nazi lideri bir arada: Goebbels, Goering ve Hess (altta).

niz üzerinde uçmak ve karanlıkta zig zaglı rotalardan sonra istenilen noktayı bulmak, adeta imkânsızdı. Kaldı ki, uçağın Kuzey Almanya'da yakıt ikmali yapmış olduğu ileri sürülmektedir; bu da Luftwaffe'nin onayı olmadan yapılabilecek şey değildi. Çeşitli kaynaklarda var olan Kuzey Denizi'nin ortasına kadar ona dört avcı uçağının refakat ettiği yolundaki söylentileri ise kaale almayalım. Keza İskoçya kıyılarında radarda görünen bilinmeyen uçağın önünü kesmek için havalanan iki RAF pilotuna verilen müdahale etmeme komutunu da es geçelim. Çek asıllı Spitfire pilotlarının herhangi bir ifadesi yok. Uçaklarla ilgili birçok ayrıntı bulunmakla birlikte, bunları bugün ispatlamak olanaksızdır.

Hess'in tek başına uçtuğunu kabul edersek, bunun tek yolu pilot mahalline monte edilmiş bir Knickenbein cihazı vasıtası olabilirdi. Yani Hess, önce Kuzey Almanya'dan gönderilen bir sinyali izleyerek İskoçya'ya yaklaşacak, sonra da işgal altındaki Norveç'ten gönderilecek bir başka sinyali izleyerek malikaneyi bulacaktı. Yani uçaktan olmasa da dışarıdan yardım alması şarttı. İngiltere üzerinde gece bombardımanı ise farklı Knickenbein sinyalleriyle yapılıyordu. Hess'in ayrıca zifiri karanlıkta işaret bekleyeceği muhakkaktır. Nitekim, söz konusu pistin ışıklarının bir süre yakıldığı artık doğruluğu kanıtlanmış bir konu sayılmaktadır. Kısacası, kesin olan ilk husus Hess'in bu uçuşu tek başına yapamayacağı, hiç değilse bazı Almanlardan, yine en azından bazı İngilizlerden ve muhtemelen her iki taraftan da destek aldığıdır.

Kesin sayılması gereken ikinci husus, Hess'in Spandau'da İngilizler tarafından öldürülmüş olmasıdır. Nürnberg mahkemelerinde müebbet hapse mahkum edilen Hess, 1966'da tahliye edilen Baldur von Schiracht ve Albert Speer'den sonra 21 yıl boyunca Spandau'nun tek mahkumu olarak kalmıştı. 1987 yılında, artık soğuk savaşın sonuna gelindiği, Rusların onu tutma ısrarlarından vazgeçtiği ve işgal yönetimlerine son verilerek Almanların onu tahliye edebilecekleri düşünülmekteydi.

Hitler, Goebbels, Himmler ve Hess, 1937'de, bir konferansta yan yana (solda). Rudolf Hess 1938'de Avusturya'daki Nazi anıtında konuşuyor (sol altta).

Spandau'nun gardiyanları dört işgal gücü tarafından üçer aylık dönemler için gönderilmekteydi.

17 Temmuz 1987 günü İngilizler, 93 yaşındaki Hess'in bir uzatma kablosu bularak boğazına geçirdiğini ve kendisini yere atarak intihar ettiğini açıkladılar. Bu olanaksız olduğu gibi, sonradan yapılan otopsi de olayın intihar değil boğma olduğunu gösterdi. Pekiyi, İngilizler Hess'i öldürmek için niçin 46 yıl beklemişlerdi? Bunun için tekrar İkinci Dünya Savaşı'na ve doğruluğu belgelerle kanıtlanmamış olmakla birlikte, genel kabul gören diğer olaylara dönelim...

Alman orduları 1940 Mayıs'ında üç haftada Fransız ordularını ezip geçerken, Belçika-Fransa sınırına çekilen İngiliz birlikleri Dünkerk'den mucizevi bir şekilde kurtulmuşlardı. Bu küçük kenti kuşatan Alman tankları, 10-15 kilometrelik bir alana sıkışmış, ağır silahlarını yollarda terk etmiş yüz binlerce İngilizin üzerine yürümediler. Hitler, tankların Fransa'daki son harekat için bakıma alınmasını bahane ederek tahliyenin durdurulması için Luftwaffe'yi görevlendirdi. Ne var ki uçaklar, 338 bin askerin İngiltere'ye kaçmasını önleyemedi. Bunlar esir alınsaydı İngiltere'nin savaşı sürdürebilmesi olanaksız hale gelir, en azından çok zorlaşırdı.

Daha o dönemde dahi Hitler'in bunu mahsus yaptığı, fazla onurlarını kırmadan İngiltere ile anlaşmak istediği düşünülmüştü. Aradan bir yıl

geçtikten sonra, Almanlar Balkanları da alarak tarafsız kalan İspanya, Portekiz ve İsveç dışında tüm kıta Avrupa'sına hakim olmuşlar, Hitler gözünü doğudaki deve, Rusya'ya dikmişti. Komünist rejimin sıkı bir darbe ile çökeceğinin umulmasına rağmen Rusya ile savaş herkesin gözünü korkutuyordu.

İşte, Rusya'ya yapılacak saldırının başlamasına birkaç hafta kala (saldırı tarihi birkaç kez ertelenmiş, sonuçta 22 Haziran olarak belirlenmişti), Almanlar İngiltere ile barışarak iki cephede savaşmaktan kurtulmak istiyorlardı. Kaldı ki, Keltler sayılmazsa Germen ve Nordik ataları nedeniyle akraba olan bu iki halk arasında barış niçin olmasındı? Almanlar Avrupa ve Avrasya sınırındaki alanlara egemen olurken, İngilizler de Fransa'nın sömürgeleri dahil olmak üzere tüm denizaşırı ülke-

1 Ağustos 1936: Hitler ve en yakın kurmayları, 11. Olimpiyat Oyunları'nın açılışında bir arada; Hess soldan ikinci sırada duruyor (solda).

8 Ocak 1946: Herman Goering, Karl Doenitz ve Rudolf Hess, Nürnberg mahkemelerinde (sağda). Sürgündeki Polonya lideri General Sikorski (en sağda). 5 Aralık 1945: Nürnberg mahkemelerinin görüldüğü Adalet Sarayı'nda, Hess ile yemek yiyen Ribbentrop, fotoğrafçılardan yüzünü saklıyor (altta).

lere hakim olabilir ve birlikte dünyayı yönetebilirlerdi.

1941 ilkbaharında, henüz ABD ve SSCB savaşa girmemişken, iki ülke arasında işbirliğinin mümkün olabilmesi için İngiltere'de barış yanlısı bir partinin olması gerekiyordu. İşte komplo teorilerinin hepsi olaya bu noktadan girmişti. Ama İngiltere'de böyle bir parti gerçekten var mıydı, yoksa İngiliz gizli servislerinin bir planı gereği mi uydurulmuştu? İşin gerçeği, böyle bir parti vardı ve esas itibariyle de İngiliz aristokrasisi içerisinde destek bulmaktaydı. Hess olayı ile Churchill'in hem bu partiyi sindirmesi, hem de Almanya'ya bir darbe vurmak istemesi hiç de akla uzak görünmemektedir.

Hess, Hamilton Dükü ile 1936 Berlin Olimpiyatları sırasında tanıştığını söylemişti. Sadece bu tanışıklığa güvenerek böylesi bir projeye atılmış olması mümkün değildir. Esoterik konulara ve astrolojiye meraklı garip bir aklı olduğu söylense ve bunlar doğru dahi olsa, Hess aptal değildi. Bir diğer teori de, o gece Dungavel şatosunda onu Kent ve Buchanan düklerinin beklediği şeklindedir. Kent Dükü ertesi yıl sözde İzlanda'ya giderken esrarengiz bir uçak kazasında ölecek, diğeri de savaş sonuna kadar tutuklu kalacaktı.

Yine esrarlı bir hava kazasında ölecek olan başka bir önemli şahıs da, sürgündeki Polonya lideri General Sikorski idi. Bu bağlantı şöyle kuruluyordu: İngiltere, Polonya'nın varlığı garanti edilmeden savaştan vazgeçmeyecekti. Bu nedenle Almanlar barışın bedeli olarak, Silezya hariç diğer toprakları Polonyalılara geri verecek; anti-bolşevik Kent Dükü de Polonya tahtına geçirilecekti. Churchill, bu planın bir parçası olan Sikorski'nin uçağının düşeceğini 24 saat öncesinden biliyordu. İspatlanmamış olsa da, bunların konuşulduğu ve kazanın kuşkulu olduğu tarihî bir gerçekliktir...

En yaygın şekilde inanılan teoriye göre olay, İngiliz istihbaratının bir komplosudur.

Rudolf Hess 1945'te John Amen tarafından sorgulanıyor (sağda). Alman jeopolitikçisi Karl Haushofer (sağ sayfada).

Planın anahtar kişisi, Hess'in eskiden asistanı olduğu Alman jeopolitikçisi Karl Haushofer idi. Haushofer'in İngiltere ile barış yanlısı olduğu ve danışmanı olarak sürekli görüştüğü Hess'i bu işe teşvik ettiği, genellikle kabul edilir. Ancak bunun için İngiliz istihbaratı önce onu İngiltere'deki barış partisinin varlığına ve etkili olabileceğine ikna etmek zorundaydı. Bu amaçla ona Portekiz üzerinden ve barış partisinin ağzından mesajlar gönderilmekteydi.

Acaba Hamilton Dükü bu komplonun hangi tarafındaydı? Yani gerçekten Almanya ile barış taraftarıydı da kullanıldı mı, yoksa isteyerek komplonun bir parçası mı oldu? Her halükarda Hess, İngiltere'de ona ulaşmaya çalıştı ve onun aracılığıyla diğer temasları kuracağına inandırıldı. Aslında Haushafer ve Hess, Hamilton ile değil, gizli servisle görüşüyorlardı. Ayrıca bu temasları destekleyen başka olaylar da vardı. Almanların İngiltere'nin tutumunu anlamak için bazı kanalları daha önceden yoklamış olmaları, bunlara bir tepki gelmeyince ciddi olduklarını göstermek için Nazi hiyerarşisinin 3. ada-

"İnancım, ışığım, führerim..."

1894 yılında Mısır'da doğan ve on yaşına kadar İskenderiye'de yaşayan Hess *(sağda; 1900'lerin başında, kız kardeşiyle ve solda; 1930'larda üniformasıyla)* Nazi Partisi'nin önde gelen kişileri arasında en silik olanıydı. Diğerleri gibi gösterişçi, demagog, zalim, örgütçü veya ideolog değildi. Ancak yükselişini "inancım, ışığım, führerim" dediği Hitler'e kayıtsız şartsız sadakat ve itaatine borçluydu. Öyle ki, Hitler'i tanrı mertebesine çıkarmasını bazı Naziler bile yadırgamıştı. Ezilmiş kişiliğini Hitler'in gölgesine yerleştirmekten memnundu. Başarısız 1923 darbesinden sonra Landsberg hapishanesinde yattıkları sırada *(en üstte)*, Hitler Mein Kampf'ın büyük bölümünü ona dikte etmişti. Sürekli ziyaretçileri olan Karl Haushofer'e ait Lebensraum (hayat alanı) fikrinin Mein Kamp'a bu süreçte girdiği düşünülür. İktidara gelinceye kadar Hitler, ona hiçbir örgüt unvanı vermedi. Sadece liderin kişisel yakınları arasındaydı. 1933'ten sonra birçok unvanı oldu; ama o diğerleri gibi güç peşinde değildi. Sadık refakatçi rolü ona yetiyordu. Bu nedenle görünüşte Reich'ın üçüncü adamı olmakla birlikte, fiili güç oyunlarında fazla yeri yoktu. Ancak herkes yeni düzende yer kaparken ona sadece protokol işlerinin kalmasından memnun olduğu düşünülemez. Giderek gölgeye itilirken, yıldız falına ve ilaçlara düşkünlüğü arttı. Bu nedenle de kullanılmaya daha hazır hale gelmiş olabilir. Ama onu Führer'inden başka kim o kadar kolay kullanabilirdi ki?.. *(sağda; Hess, yaşamının son yıllarında, Spandau Hapishanesi'nde.)*

Eylül 1946: Nürnberg'de yargılanan Nazi liderleri bir arada (sağda). Rudolf Hess 1950'lerde Spandau'da (altta). Rudolf Hess'in, 1946'dan 1987'deki intiharına kadar kaldığı Spandau Hapishanesi (en altta).

mı olan Hess'i kullanmaya karar vermelerini daha olası kılmaktadır. Savaş başladıktan sonra Hess giderek fonksiyonsuz ve gölgede kalmıştı. Bu durumda, ya kendisi ülkesine büyük bir hizmet yapmaya karar verdi ya da komplonun ağına düştü.

Ancak Hitler'in bunlardan habersiz olmasını kabul etmek kolay değildir. Kaldı ki, Hess gerek Nürnberg mahkemelerinde, gerekse de 46 yıllık mahpusluğu boyunca, Führer'ine sadakatinden bir an olsun vazgeçmemiştir. Ama belki Hitler de giderek yıldız falının etkisi altında fanteziler yaşamaya başlayan idealist yardımcısını bu işe atmaktan çekinmemiştir. Hess gibi kişiler, realiteden kopmaya başladıktan sonra önem verdikleri şey için her türlü kişisel fedakârlığı göze alabilirler. "Başarısızlık halinde deli olduğumu söyleyin" diye yazmış. Başarı şansının düşük olduğunu biliyordu ama yine de gitti.

Ancak Barbarossa gibi ürkütücü bir operasyona başlarken, İngiltere ile barış gerçekten her türlü riske değebilecek bir ödüldü. Ama iş ters tepti, daha doğrusu tam tersi bir amaçla kullanıldı. Churchill, hem Hess olayı ile Almanya'ya karşı bir propaganda zaferi kazandı, hem de İngiliz aristokrasisi içerisindeki ihanet kanadını açığa çıkartarak bu olayı onlara karşı elinde daimi bir koz, bir şantaj aracı olarak kullandı.

Tüm bunlar, kesin ispatı olmamakla birlikte, inanılan şeylerdir. Ama savaş sonrasında İngiltere Almanya ile ortaklığını geliştirirken ve çok daha büyük suçlar işlemiş olan Nazi'ler affedilirken, Hess'i uzun yıllar tutmaları ve sonuçta öldürmeleri saklanan bir şeyler olduğuna kesinlik kazandırmaktadır. Bir başka açıklama da Hess'in Katyn Ormanı katliamının delillerini İngiltere'ye getirmiş olmasıydı. Bu, Stalin'in 4 bin Polonyalı subayı öldürüp toplu mezara gömdürmesi olayı idi. Ancak Churchill Almanya'nın Rusya ile savaşta yıpranmasını o kadar istiyordu ki, bu bilgiyi savaşın sonuna kadar saklama yolunu seçti. Savaş boyunca büyük yardım yaptıkları bir müttefikin, İngiltere'nin savaşa girmesine neden olan Polonya'da böyle katliamlar yapmasını halka izah etmek mümkün olmazdı. Nihayet, değinmeden geçemeyeceğimiz başka bir nokta, Yahudilerin bu pazarlığın bir parçası olduğu yolundaki tezlerdir ki, İngiltere bu konuya son derece duyarsız kaldığını da izah edemezdi.

James Bond kitaplarının yazarı Ian Fleming'in kardeşi Peter Fleming, 1940 yılında 'The Flying Visit' adlı bir roman yazmıştı. Bunun konusu, Hitler bir gece İngiltere üzerinde paraşütle atlarsa neler olacağı üzerine bir kurmacaydı. Fleming kardeşlerin ikisi de gizli servislerde çalışmışlardı. Peter Fleming'in söz konusu kitabının Hess planı için fikir verdiği sıkça ifade edilmiştir. Bu doğru ise, hayat bir kez daha sanatı izlemişti. Sonuçta, İngilizler, hele o dönemde komplo konusunda rakipsiz sayılırlardı. ■

◆ Hazırlayan: Taner Güdükoğlu

Spandau'nun son mahkumu: Rudolf Hess

Bu ay, yaşam öyküsünü 'II. Dünya Savaşı' başlıklı sayfalarımıza taşıdığımız Rudolf Hess, 1920'den itibaren, Hitler'in en yakınında yer alanlardan biri oldu. Hitler iktidara gelip güce kavuştuğunda, kendine devlet kademesinde önemli bir yer bulamasa da, Spandau Hapishanesi'ndeki ölümüne dek, ona bağlı kaldı... Hess, Auschwitz toplama kampının kumandanıydı. Nürnberg Mahkemeleri'ndeki itiraflarında, Auschwitz'in içinde 'Wolzek' adı verilen özel bir imha kampı olduğunu, kendi komutası altında burada 2.5 milyon Yahudi'nin öldürüldüğünü söyledi... Rudolf Hess'in yaşamına ilişkin ayrıntılı bilgiye, aşağıdaki web sayfalarından ulaşabilirsiniz:

- www.rudolf-hess.org/english/index.php3
- www.historyplace.com/worldwar2/biographies/hess-bio.htm
- www.biography.com/search/article.jsp?aid=9337460&search=Rudolf+Hess
- www.sorbie.net/rudolf_hess.htm

Propaganda yöntemleri...

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin resmi internet sitesinde, Nasyonel Sosyalist Parti yöneticilerinin, fotoğraf ve sinema sanatını kullanarak nasıl estetik ve etkili bir siyasal propaganda yapabildikleri anlatılıyor; "Unutmamak gerek ki, propaganda fotoğrafının en temel özelliği, verilmek istenen mesaj doğrultusunda konuyu idealize etmektir" deniyor... Naziler'in, kitle iletişim araçlarının gücünü keşfetmedeki başarısına değinilen web sayfasında, bu tez fotoğraflarla açıklanmaya çalışılıyor: 'http://ilef.ankara.edu.tr/fotograf/yazi.php?yad=1995'

'Nazilerin cinayet çılgınlığı'

Sosyolog yazar Emre Kongar, resmi internet sitesi olan 'www.kongar.org' adresinde yer alan "Nazilerin cinayet çılgınlığı tüm topluma nasıl benimsetildi?" başlıklı makalesinde, Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda ve savaş öncesinde, bu denli büyük bir soykırıma toplumun tüm katmanlarıyla birlikte nasıl girdiğine dair varsayımlarını aktarıyor: 'www.kongar.org/makaleler/mak_na.php'

Goering: "Bizi yargılayamazsınız..."

1932'de, Almanya'da üç ay arayla yapılan seçimlerin sonunda Nazi Partisi birinci parti olarak iktidara gelir ve Propaganda Bakanı Goebbels *(altta)*, günlüğüne şu notları yazar: "Sayıların ne önemi var? Devlette efendiler artık biziz." Aradan on iki yıl geçtiğinde Almanya yıkılmıştır ve Nazi rejiminin iki numaralı adamı Goring *(sağda)*, Amerikan kuvvetlerine teslim olur. Nürnberg Savaş Suçları Mahkemesi'ne çıkar ve suçlamalara şöyle karşılık verir: "Biz halka, sadece iktidara gelene kadar demokratik yollara başvuracağımızı açıklamıştık. Halk bizi bilerek seçti. Bizi yargılayamazsınız"... Prof. Dr. Ülkü Vural tarafından kaleme alınan ve Almanya'nın 1932 seçimlerinden II. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar yaşadığı süreci anlatan yazısını 'www.denizce.com/1932secimleri.asp' adresinde okuyabilirsiniz. Ayrıca yine aynı sitede, 'www.denizce.com/basarsalardi.asp' adresi altında, tarihe damgasını vuran kişiler asıl amaçlarına ulaşsalardı, dünyada nelerin yaşanmamış olacağı anlatılıyor. Eğer Adolf Hitler ressam olmak için Viyana'da geçirdiği 5 sene sonunda başarılı olabilseydi, belki de İkinci Dünya Savaşı hiç yaşanmayacaktı...

60'lı yılların popüler teypleriyle

Nasıl müzik dinlerdik?

'Teyp' ve 'Grundig' markası, birbirleriyle özdeşleşmişti 60'larda... Taş plaklar, devrini tamamlarken, yerlerini yeni teknolojiler almaktaydı. İşte, teyplere de o yıllarda sahip olduk.

ERDENER KOYUTÜRK

7 Ekim 1967 tarihli Ses dergisinden: 'Altın Ses Kraliçesi' Nilgün Arkun, evinde pikap başında (üstte).

Grundig teyp Bak-Bak'da, Bak-Bak Yüksekkaldırım'da! 1960'larda, radyolardan sık sık duyduğumuz bir reklam spotuydu bu. 'Teyp' ve 'Grundig' markası, birbirleriyle özdeşleşmişti o yıllarda. Taş plaklar, yavaş yavaş devrini tamamlarken, yerlerini yeni teknolojiler almaktaydı. İşte, teyplere de o yıllarda sahip olduk. 'Makaralı' diye de adlandırabileceğimiz küçük teyplerdi bunlar...

45'lik plakların yeni yeni çıkmaya başladığı ve 5-10 lira gibi değerlere satıldığı dönemlerdi. Devlet radyoları İstanbul, Ankara, İzmir'den yayın yapmaktayken, il radyosunu ve polis radyosunu dinlerdik sık sık; Batı müziğinden seçmeler çalardı buralarda.

İşte bu radyoların en iyi dönemlerinde, bu Grundig teypler, çok önemliydi bizim için. Her şeyden önce, kayıt yapma imkanı sağlayan ilk müzik aletleriydi bunlar. Teypten çıkan kordonun bir ucunu radyomuza bağlar, kayıt yapardık...

Teyplerin haricî mikrofonu da vardı; onunla da bantlara şiirler, şarkılar okur; kendi sesimizi merakla dinlerdik.

Bunlar, '3.5 inç band' de-

diğimiz, amatör nitelikli, halk tipi kayıt ve dinleme cihazlarıydı. Stüdyolar için, dikine duran, büyük makaralı teypler de geliştirilmişti o yıllarda; fakat, bunları daha çok ses kayıt stüdyolarıyla, müzikle profesyonelce uğraşan kişilerin evlerinde görürdük. Çok pahalı olan bu teyplerin bir de kulaklıkları vardı. Çok süksüeliydi o kulaklıklar. Çünkü müzik, bunlarla 'kişiye özel'di...

'Grundig teyp' deyip geçmemek gerekiyor. Bir devre damgasını vuran bu Alman mucizesi cihaz, bir çok fonksiyonu da üzerinde toplamaktaydı. Teybin bandını iki kanal olarak dinlemekteydik. Standart makaralar bir saatlikti; fakat aynı yüze iki kayıt yapılabiliyor ve ayrı ayrı kanallardan dinlenebiliyordu. Diğer yüzünü de aynı şekilde dinlediğimizde, bir saatlik bant, dört saatlik kayıt imkânı vermekteydi...

Bu teyplerle pek çok parti düzenlemiştik o yıllarda; piyasada bulamadığımız plakları bu teyplerde dinleyip dans etmiştik!.. Henüz devlet televizyonunun yayına başlamadığı o dönemlerde, müzik adına elde edebildiğimiz cihazların başında bunlar gelirdi...

Bir de pikaplarımız vardı elbette... Henüz Long-Play'ler (uzun çalar) çıkmamıştı; taş plaklar da piyasadan kalkmak üzereydi. 45 devirlik, ufak plastik plakların devriydi bu devirler. Bunların da önemli markaları vardı o yıllarda; Grundig, Telefunken, Markoni ve Philips, bu markaladan bazılarıydı... O günlerin bir başka radyo reklamında, 'Çalışırken Telefunken, dinlenirken Telefunken. Telefunken radyo ve pikapları her yerde' sloganını duymak mümkündü.

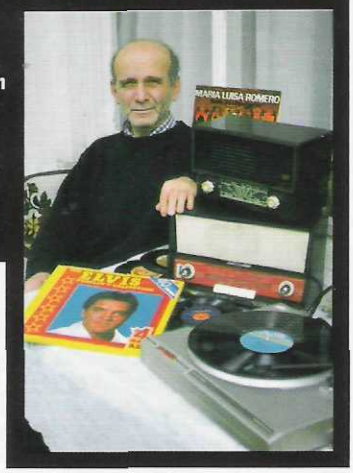
O yıllarda bir de otomatik pikaplar vardı. Plağın üzerine pikabın iğnesini koyduğunuzda, plak bittiğinde iğne kendiliğinden yerine gelir ve pikap dururdu. 'Onlu pikap' dediğimiz türleri de vardı bu

FOTOĞRAFLAR: MİRHAN BİLİR

Meraklıları için...

Teknolojik gelişmelere rağmen, eski teyplere ve pikaplara duyulan ilgi hâlâ sürüyor. Evinde, 60'lı yılların popüler müzik aletlerini biriktiren Hikmet Seymenoğlu da *(sağda)* bu meraklılardan biri. Seymenoğlu, aynı zamanda eski müzik aletleri satan bir esnaf...

60'lı yılların popüler dergilerinden 'Ses'te yer alan Magic marka cep pikabı ilanı (sol üstte). Aynı derginin 25 Ocak 1969 tarihli 5. sayısında yayınlanan 'Elektrogramofon' ilanı (sol altta). Hikmet Seymenoğlu'nun koleksiyonundan, 60'lı yılların radyo ve pikapları (sol sayfada, altta). Makaralı teyp (altta).

Evlerde teypler dinlenirken...

Dışarıda neler oluyordu?

■ Erol Büyükburç'un 1961'de doldurduğu 'Little Lucy' adlı plak büyük ilgi gördü ve sanatçıyı Batı kaynaklı popüler müziğin ilk starı konumuma getirdi. Büyükburç, Türk popüler müziğinin yaygınlaşmasına ortam hazırlayarak kendisinden sona gelen sanatçılara da yol açtı *(solda)*.

■ Ünlü bilimkurgu dizisi 'Uzay Yolu', 1966'da, ABD televizyonlarında gösterilmeye başlandı.

■ SSCB, 12 Nisan 1961'de, uzaya ilk insanı gönderdi; Yuri Gagarin, uzayda 108 dakika kaldı.

■ ABD'li ünlü aktris Marilyn Monroe, 5 Ağustos 1962'de, uyku hapı içerek intihar etti.

■ 'Artist' dergisi açtığı yarışmanın sonuçlarını 1 Mayıs 1962'de açıkladı. Yarışmayı kazanan Filiz Akın ve Tanju Gürsu, Yeşilçam'ın *yeni yıldızları oldular.*

■ John Lennon, 1966'da, "Biz *[Beatles, altta]* İsa'dan daha popüleriz" dedi. Ancak, yükselen protestolar nedeniyle, daha sonra bir basın toplantısı düzenleyerek özür diledi.

■ Elizabeth Taylor *(üstte)*, 'Kim Korkar Hain Kurttan' filmindeki rolüyle, 1966'da, 'En İyi Kadın Oyuncu' dalında Oscar'ın sahibi oldu.

■ *1960'ların ortasında, kısa etekler genç bir* modanın ana hatlarını oluşturmaya başladı. Artık kısa etekli bayanları, podyumların dışında da görmek mümkündü *(sağda)*.

■ Yönetmen Süreyya Duru, 'Malkoçoğlu' serisinin ilk filmini, 1966 yılında çekti. Cüneyt Arkın, ilk 'Malkoçoğlu' filminde, Selma Güneri ile rol aldı.

■ Jean Paul Sartre, yazdıklarının gücünü azaltacağını öne sürerek, 1964'te, Nobel Edebiyat Ödülü'nü reddetti.

otomatik pikapların. On tane 45'lik plağı üst üste koyup pikabın çalıştırma düğmesine bastığımızda, bizim müdahalemize gerek kalmadan, biten her plaktan sonra yenisi kendiliğinden düşer, müzik çalmaya devam ederdi...

1960'ların ortalarına doğru gelişen bu teknolojide, 50-60 dakikalık müzik yayınını sadece 3-5 saniyelik bir ara işlemle kesintisiz dinleyebiliyorduk; bu müthiş bir şeydi o zamanlar için... Bu pikapların en profesyonelleri, kafeteryalarda veya büyük bilardo salonlarında bulunurdu; para ile çalışan bu aletlere de 'Müzik-Box' denirdi. İçine elli tane plak konurdu ve plaklar 'Müzik-Box'ın dışından da görülürdü. Kenarlarında, plaklardaki şarkıların isimleri yazılırdı. 25 kuruşlar, çoğu kez bu aletleri çalıştırmak için kullanılırdı. Herkes, kendi kendisinin 'DJ'i olurdu. Bir yandan bilardo oynanır, diğer yandan çay-kahve ya da bira yudumlanırdı...

Sonraki dönemde, 'Long-Play' dediğimiz, 33 devir büyük plaklar çıktı. Bu aletler de bize, tek yüzü 22 dakikadan, 44 dakikalık bir müzik dinleme imkânı sundu. Tabii o yıllarda, yüzlerce şarkıyı ufacık bir CD'de bulmayı hayal bile edemezdik... Yine de o cızırtılı plaklar ve makara bantlar, o yılları yaşayanlar için anlatılmaz bir mutluluk kaynağıydı...

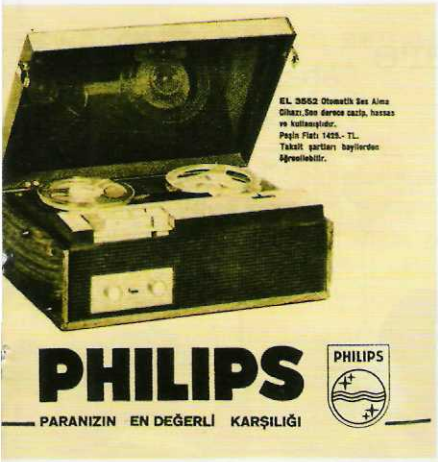
O yıllarda, küçük bir

mutlu azınlığın evinde 'müzik dolapları' vardı bir de. Konsol şeklinde imal edilen, büfeyi andıran ve içinde pikabı, radyosu ve teybi bulunan bu kapaklı dolaplar, salonun en geniş duvarına paralel olarak konulurdu. Misafirlerin gelişiyle, kapaklarının üzerindeki örtüler ve biblolar, küçük resim çerçeveleri itinayla yana konur, kapaklar açılır ve alttaki dolaptan plaklar çıkartılırdı. Ya da teyp cihazı çalıştırılır; arşiv niteliğindeki radyo kayıtları ve arkadaşlardan kaydettiğimiz orijinal plak kayıtları dinlenirdi...

Evlerimizin baş köşesinde duran ve nakışlı örtüsü üze-

rinden eksik olmayan radyolarımızın yerini, 1960'ların sonuna doğru, yine üzerinde nakışlı örtüler ve birkaç küçük biblo bulunan siyah-beyaz televizyonlar aldı. Bunlar da 'Grundig' idi; Shaup-Lorenz'ler, Philips'ler, Telefunken'ler izledi onu.

Teknolojiler değişebiliyordu; ama yüz yıllık markalar değişmiyordu. Hatta, ticarî faaliyetlerine ara veren Grundig geri döndükten sonra, bu markalarla birkaç nesil yaşadığımızı bir kez daha fark ettik. Anne-babadan toruna kadar, değişmeyen kavramların başında, hep bu markaların değişmeyen isimlerinin telaffuzu gelmekteydi...

Max Grundig, II. Dünya Savaşı sırasında Amerikan uçaklarının bombalarıyla yerle bir olan fabrikasını savaş sonunda tekrar toparladı. 'Grundig' ismi tüm dünyaya yayılırken, dönemin genç müteşebbislerinden Albert ve Beri Goldenberg kardeşler, 1948'de Türkiye'ye de taşıdılar bu markayı. 1970'e kadar Goldenberg Kardeşlere ait olan Türkiye Grundig'i, bu tarihten sonra Mehmet Güler ve oğlu Tahir Güler'e ait olan Cihan Elektronik'e geçti. Güler'ler, 1980'li yıllarda, sadece televizyon üretiminde bulundular; müzik seti ve videolar ithal ettiler.

Ajda Pekkan, 25 Ocak 1969 tarihli 'Ses' dergisinde yayımlanan fotoğrafında, evinde, pikap başında (üstte). 60'lı yıllardan bir Philips ilanı (sol üstte). 1955 model Grundig marka mobilyalı pikap ve radyo (solda).

1990'lı yılların başında Maral Öztekin'e geçen şirket, 1996'da iflas etti. Bu tarihten sonra Grundig'i, Mercansoy firmasının dağıtımıyla, sadece ithal edilen müzik aygıtları olarak bulabildik. Aynı yıllarda, Alman Grundig'i de faaliyetlerini azaltmış ve ekonomik krize girmişti.

Sonrasında, Grundig, Philips, Shaup-Lorenz, Telefunken derken, 'Beko' adını telaffuz etmeye başladık. Koç Grubu, Grundig'in hisselerinin yarısını geri aldı. Beko Elektronik, İngiliz Alba Plc ile %50 ortak olarak, Grundig AG'nin 'Home İntermedia System Division'u satın aldı. 60'ların, 70'lerin bu ünlü markasının yeni teknolojilerin de öncüsü olacağını hissetmekteyiz...

Evet... Ne markalar varmış ki, ömrümüz onlarla şenlenmiş, onlarla geçmiş. Her şeye rağmen, ne güzel, sanat dolu oyuncaklarımız varmış seve seve kullandığımız. 60'lardan bu yana geçen, elli yıl bile değil. Ama her şey ne kadar hızlandı... ■

Hikmet Seymenoğlu'nun koleksiyonundan *pikap ve plaklar* (sol sayfada ortada ve solda). 'Ses' dergisinin 1963 Film Yıldızı Müsabakası finalistlerinden Hülya Ünal, pikap başında (en solda). 18 Mayıs 1963 tarihli 'Ses' dergisine kapak olan Necla İz, pikap dolabının önünde, plaklarla (sol sayfada, altta).

'İkiz kardeşlerden' 'düşman kardeşlere'...

Türk futbolunda şiddet

60'lı yıllardaki bir Beşiktaş-Galatasaray lig maçında taraflar birbirine girmiş durumda; hakemler etkisiz (üstte)...

Türk futbolunda profesyonellik ilan edilene kadar, kulüpler arasındaki ilişkiler, daha seviyeli ve anlayışlıydı. Bir takım çekişmeler yaşansa da olaylar, hiçbir zaman bugünkü boyutlara tırmanmamış, en azından stadlarda ölüm yaşanmamıştı...

VÂLÂ SOMALI

Son olarak, Beşiktaş İnönü Stadı'nda, siyah-beyazlı takımın Rizespor ile oynadığı lig karşılaşmasında bir gencin öldürülmesiyle gelinen nokta, ülkemizdeki futbol terörünün 80 yılda ne boyutlara geldiğinin bir göstergesi...

Son yıllarda stadlarımıza musallat olan şiddet olayları, alınan tedbirlere rağmen, azalmak bir yana gittikçe arttı ve yaralama vakalarını da aşarak, ölümlere sebebiyet veren trajik boyutlara ulaştı. Yenilmenin yenmek kadar tabî bir olgu sayıldığı sporda, genellikle maçı kaybeden kulübün sporcuları, yönetici ve taraftarları tarafından ortaya konan şiddet olayları da göstermektedir ki, spordaki tek amaç, ne pahasına olursa olsun kazanmaktır bu şiddet temsilcileri için...

Türk futbolunda profesyonellik ilan edilene kadar, kulüpler arasındaki ilişkiler daha seviyeli ve anlayışlı idi. Şüphesiz, futbolumuza gölge düşüren bir takım hadiseler yaşanmıştı ama, olaylar hiçbir zaman bugünkü boyutlara tırmanmamıştı. Üzücü olaylar genelde değil, sadece 'üç büyükler'in şampiyonluğu etkileyen bazı karşılaşmalarda patlak vermişti zaman zaman.

Ama ne yazık ki 1957'de Birinci Türkiye Ligi'nin başlamasıyla birlikte yeni bir 'idareci' tipi oluştu kulüplerimizde. Tüm özelliği şişkin para cüzdanı olan, spordan, sporculardan ve spor kulüplerinden bir haber tüccar kafalı bu kişiler, ön plana çıkmak, popüler olmak uğruna her türlü sansasyonel hatta gayrimeşru yollara başvurarak futbolumuzu bambaşka hedeflere taşımaya başladılar...

Türk futbolunun bu yeni çehresi, spor gazeteciliğine de yeni boyutlar kazandırmaya başlamıştı 60'lı ve 70'li yıllarda. Transfer ayları geldiğinde, gazetelerin spor müdürleri bayram yapmaya başlamışlardı. 'Üç büyükler' arasındaki oyuncu kapma rekabeti, ünlü futbolcuların transferlerinin, meçhul yerlere kaçırılarak, bazılarının ise kabadayılarca dağa kaldırılarak gerçekleştirilmesi olağan hale gelmişti spor dünyamızda...

Beşiktaşlı Ahmet Berman'ın önce Fenerbahçe'ye arkasından Galatasaray'a transferi, İstanbulsporlu Cemil Turan'ın sarı-kırmızılı kulüp devre dışı bırakılarak sarı-lacivertli formaya kavuşturulması ve Engin

1920'lerde Galatasaray ile Fenerbahçe takımları Taksim Stadı'nda bir arada (üstte). 1934'teki kavgalı maçta, Galatasaray'ın sembolü Aslan Nihat da boykot alan futbolculardan biriydi (solda).

GÜNDEM

'Seni tanıdım' diye bağırdı

Dördü de tutuklandı

Yasaklar, tribünün girişindeki tabelada

Cihat Aktaş'ın, geçen Kasım ayında, İnönü Stadı'nda bıçaklanarak hayatını kaybetmesi basına böyle yansımıştı (solda).

Yarım kalan derbinin ardından...

1934'ün vurdulu kırdılı Galatasaray-Fenerbahçe maçında, iki taraftan 17 futbolcu futboldan men edilmişti. Yarım kalan maç, dönemin 'Olimpiyat Dergisi'ne böyle kapak olmuştu.

Verel ile 'Büyük' Mehmet Oğuz'un Galatasaray'dan Fenerbahce'ye transferleri... Bu transferler, hep bu kaçırılma yöntemi ile, tabii astronomik paralar ödenerek gerçekleştiriliyordu, söz konusu 'paralı başkanlar' ve politikacı yöneticiler tarafından...

Ekonomileri zaman zaman sıfırı tüketen 'üç büyükler', aralarındaki bu transfer rekabeti yüzünden büyük mali kayıplara uğradıklarının bilincine vararak, arada bir dayanışma yolunu da seçiyorlardı. Bir masa etrafında toplanarak, birbirlerinin almak istedikleri oyunculara, piyasayı yükseltmemek için talip olmama kararı alıyorlardı. Aralarında bir 'dostluk paktı' da düzenleyerek, verdikleri sözü resmileştiriyorlardı. İlk defa 1942'de imzalanan bu 'dostluk anlaşması', 50'li, 60'lı ve 70'li yıllarda en azından 10-15 defa ihlal edilmişti. Ne zaman Cemil Turan gibi, Şenol ile Birol gibi bir yıldız futbolcu transferi söz konusu olsa; başta Fenerbahçe olmak üzere, takımlar tarafından yırtılıp çöp sepetine atılmıştır bu anlaşmalar.

İstanbulspor, bonservisini Galatasaray'a verdiği halde, meçhul bir yere kaçırılarak Fenerbahçe'ye transferi sağlanan Cemil Turan (sağda).

Türkiye'deki futbol anarşisinin gittikçe tırmanarak teröre dönüşmesinde, büyük kulüpler arasındaki bu çarpık rekabet anlayışının oynadığı rol küçümsenmemelidir... Şimdi, bir an için geriye dönelim ve Galatasaray-Fenerbahçe rekabetinin ilk yıllarını inceleyelim...

Bu asırlık iki klübümüz arasındaki 'ezeli rekabet'in başlangıç tarihi olan 1909'da, herşey ne kadar da güzel başlamıştı 'Papazın Çayırı'nda (bugünkü Şükrü Saraçoğlu Stadı'nın bulunduğu yerde)... Futbol bir oyun, bir spordu her iki taraf için. Bunun bilincinde olan dönemin futbolcuları, 90 dakikanın bitiminde, sonuç ne olursa olsun, birbirlerinin ellerini sıkıyorlar ve galip gelen tarafı samimiyetle tebrik ederek birlikte terk ediyorlardı futbol sahasını. Aralarında oluşan saygı bağları, kısa zamanda sevgiye dönüşmüş ve onları 'futbolun ikizleri' konumuna getirmişti. O kadar ki, 12 Şubat 1911'de oynanan rekabetin dördüncü karşılaşmasında, poyraz yüzünden Kadıköy'deki sahaya

ancak 7 kişiyle çıkabilen Galatasaray, Fenerbahçe'nin tam kadrosunu 7-0 yenerek hezimete uğratmıştı. Fenerbahçeli futbolcular açık farklı yenilmelerine rağmen, üzüntülerini stadda bırakmışlar ve Galatasaraylı rakiplerinin kollarına girerek, hep birlikte soluğu Beyoğlu'ndaki lüks bir lokantada almışlardı. Ve 'masraflar bizden diyerek' ezeli rakiplerine tam 7 saat süren bir ziyafet çekmişlerdi, 7-0'ın diyeti olarak. Sahada rakip, sosyal yaşantılarında ise gerçek birer dosttular...

İşte ilk yıllarda, birbirinden güzel olaylarla ve karşılıklı jestlerle sürüp giden, ama aynı zamanda kardeşlik mertebesine ulaşan 'ezeli rekabet' anlayışı, 1920'li yılların başına kadar sürüp gitmişti... 1923'ü 1924'e bağlayan günlerde ilk resmi müsabakalar başlatılmak üzereydi. Resmen kurulan Futbol Feredasyonu başkanlığına, Galatasaraylı Yusuf Ziya Öniş getirilmişti.

İstanbul, Ankara ve İzmir gibi, futbol faaliyetlerinin ilk filiz verdiği kentlerimizde 'Mahalli Resmi Ligler' kurulup başlatılmak üzereyken, ilk skandal İstanbul'da patlak vermişti ne yazık ki... 'İmparator' lakaplı Yusuf Ziya Öniş, 'mütareke dönemi' futbol feaaliyetleri sırasında olduğu gibi, resmi ilk İstanbul Ligi'nde de Beşiktaş Futbol Takımı'nın Galatasaray ve Fenerbahçe ile aynı platformda mücadele etmesini kabullenemiyordu bir türlü. Fikstür hazırlanırken, Beşiktaş'ı İkinci Lig'e itmek istemişti, geçerli hiçbir nedeni olmadan. Öniş, Beşiktaş'ın güçlü yöneticileri ve Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın direnci karşısında bu haksız fikrinden vazgeçmek mecburiyetinde kaldı. Sonuçta, şampiyonluk için finalde karşısında Beşiktaş'ı buldu ve 2-0 mağlup olarak çok manidar bir cevap almış oldu Beşiktaş'tan...

Zaman darlığı nedeniyle 1924 İstanbul Ligi 'eleminasyon' usulü ile organize edilmişti. Bu nedenle, Beşiktaş-Galatasaray final maçı öncesinde, Galatasaray ile Fenerbahçe arasında oynanan diğer yarı-final karşılaşması, futbola getirdiği şiddet nedeniyle, bir milat olarak kabul edilmelidir... 1924'te, İstanbul Ligi ilk kez resmi olarak oynanıyordu. Bu özel durum nedeniyle, elde edilecek şampiyonluk, üç takım için de büyük değer taşımaktaydı. Elde edi-

Yıl 1957: Galatasaray-Adalet maçında gergin bir an; Ali Soydan ile Kamil Altan, Adalet'li Ahmet Karlıklı'yı zaptetmeye çalışıyorlar (sol üstte). Yine önemli bir derbi karşılaşmasında, Galatasaraylı Tarık Alman hakemi tartaklarken, Kaptan Metin Oktay ve Beşiktaşlı Sanlı onu sakinleştirmeye çalışıyor (solda).

YÜZLERCE SEYİRCİ SALKIM SALKIM TRİBÜNDEN DÜŞTÜ: 83 YARALI VAR

Ali Sami Yen'de tribün çökünce...

Futbol terörünün bir başka boyutu olarak değerlendirilebilecek diğer bir olay da, 20 Aralık 1964'te, Ali Sami Yen Stadı'nın tribünlerinin çökmesiydi. Türk futbol tarihindeki ilk stad faciası olarak tarihe geçen bu olay, stadın açılışı münasebetiyle oynanan Türkiye-Bulgaristan maçında meydana geldi. 33 bin kişilik stada haddinden fazla seyirci alınınca tribünler çöktü. 2 kişi yaşamını yitirirken, yaralanan 100'e yakın kişiden pek çoğu sakat kaldı.

'Üç büyükler' arasında 'dostluk paktı'

İhlaller yüzünden yaz-boz tahtasına dönen 'dostluk paktı' 1950'lerin ortasında, şahitler önünde bir kez daha yenileniyor: (soldan) Refik Selimoğlu (Galatasaray), Rüştü Dağlaroğlu (Fenerbahçe) ve Sadri Usuoğlu (Beşiktaş), imza töreninde.

lecek bu başarı uğruna, 'futbolun ikizleri' olarak da adlandırılan Galasataray ile Fenerbahçe'de sinirler yay gibi gergindi...

İşte Türk futbol tarihinin gelişimi içinde, sahalarımızın 'ikiz kardeşleri'ni birdenbire 'düşman kardeşler'e dönüştüren ilk şiddet olayı, ilk meydan kavgası, bu yarı final maçında vuku bulmuştu. Çok sert sürüp giden maçta karşılıklı atılan gollerle skor 2-2'ye dönüşmüş ve 90 dakikanın tamamlanması için 1,5 dakika kadar kalmıştı.

Birden bu dakikada bir Galatasaray akını gelişmiş ve topu kapan Muslihittin Peykoğlu, son Fener müdafiini güzel bir çalımla geçtikten sonra, sarı-lacivertli ceza sahası içinde kaleci Şekip ile karşı karşıya kalmıştı. Sahadaki tüm oyuncular, orta hakem ve tribünlerdeki tüm seyirciler pür dikkat kesilmişler, gözlerini Fener kalesine dikmişlerdi... Müslih Hoca son hamlesini yaparak topu tam ağlarla buluşturacaktı ki, kaleciliği kadar boksörlüğü ile de ünlü bir sporcu olan Şekip'in çok sert kroşesiyle kendini yerde buldu ve nakavt oldu...

1970'li yılların ortasına ait bir kupürde, Fenerbahçe Başkanı Emin Cankurtaran, Beşiktaş Başkanı Mehmet Üstünkaya ile atışıyor (sağ sayfada, üstte). **Bir kupa finalinde, Eskişehirspor ve Göztepespor karşı karşıya: Karşılaşma basına bu fotoğraflarla yansımıştı** (sağda).

Seyircilerin de sahaya girmesiyle ortalık birden ana-baba gününe dönmüş, iki tarafa mensup futbolcu, idareci ve taraftarlar birbirlerine vurmaya başlamışlardı. Olay polisin müdahalesiyle karakolda son bulmuş ve ertesi gün alel acele toplanan futbol tertip komitesi kararıyla, maçın tamamlanması için son bir dakikasının oynatılmasına, rakibine yumruk atarak 9 kusurlu hareketten birini yapan kaleci Şekip'ın oyundan ihraç edilmesine ve hareket ceza sahasında yapıldığından, Galatasaray lehine penaltı atışı yapılmasına karar verilmişti. Bu miladî maçın son 1 dakikalık bölümü, sarı-kırmızılı takımın Fenerbahçe boş kalesine penaltıdan yolladığı 3. golle, 3-2 sona ermişti...

23 Şubat 1934 tarihi de, Fenerbahçe-Galatasaray futbol rekabetinde kara bir gündür... Taraflar, o gün Taksim Stadı'nda oynanan lig maçında yine birbirlerine girmişlerdi. Sille tokat, tekme yumruk düellosuyla maçı çığırından çıkaranlar arasında kimler yoktu ki?.. Zeki Rıza, Kaleci Avni'yi sert bir tekmeyle sakatladıktan sonra, ikinci tek-

meyi de Büyük Fikret atmıştı yerde kıvranan Galatasaray kalecisine. Tekmelerle süren maçın 60. dakikasında bu defa, Galatasaraylı Kadri, Fenerli Mehmet Reşat'a savurduğu tekme ile ikinci defa ortalığın harp meydanına dönmesine sebebiyet vermişti. Bu kargaşada diğer bir çirkinlik, kaleci Hüsamettin'den gelmiş, sarı-kırmızılı takımın antrenörünü bir yumrukta yere yıkınca, peşine takılan polislerden kurtulmak için soluğu tribünlerde almıştı...

Maç sonunda, Fenerli kaleci Hüsamettin ebedi boykot; Fenerli Büyük Fikret ile Galatasaraylı Tevfik 6'şar ay boykot; yine Galatasaray'dan Avni, Lütfü, Kadri, Aslan Nihat, İbrahim, Necdet ve Fazıl ile Fenerli Cevat, Yaşar, Esat, Mehmet Reşat, Süleyman, Muzaffer ve Lebip 2'şer ay boykot almak suretiyle, Türkiye'deki 'futbol terörü'ne adlarını yazdırmış oldular...

Türk sporunun dev çınarlarından Galatasaray ile Fenerbahçe'nin futbol serüvenleri içinde, 90 dakikası tamamlanamamış maç sayısı 8'dir. Birçok yaralama ve sakatlanma vakasının gerçekleştiği, müsabakalardan men edilme cezalarının verildiği bu 8 karşılaşma, taraflar arasında bugüne kadar oynanmış 300 küsur maç içinde 'devede kulak' gibi değerlendirilebilir. Ancak, bu realiteye rağmen, gerçekçi olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'deki futbol terörünün bugünkü düzeye gelmesinde bir kilometre taşı olduğu da inkâr edilemez bir gerçektir... Futbol terörünün günümüze kadar sürüp tırmanmasındaki baş nedenler arasında 'ezeli rekabet' ilişkilerinin de yer alması, hatta son yıllardaki karşılaşmalarda başı çekmesi son derece üzücüdür... ■

4 Ocak 1972 tarihli Hürriyet gazetesi, Samsunspor-Beşiktaş maçında 'bıçakların parladığını' ve Beşiktaş'ın Finli futbolcusu Lindholm'ün korkusunu sayfalarına böyle taşımıştı (solda).

Kayseri'de büyük facia

1957'de, 'Birinci Türkiye Ligi'nin değişik bir isimle devreye girmesinden birkaç yıl sonra, Anadolu insanımız henüz hazır olmadığı halde, üstelik altyapısı da oluşturulmadan, 'ikinci' ve 'üçüncü' Türkiye liglerinin de faaliyete geçirilmesi, statlarda olduğu kadar, ilçe meydanlarında da birçok tatsız olayın meydana gelmesine sebep oldu... Örneğin, 1967'de Kayseri'de oynanan Kayserispor-Sivasspor maçında, 20. dakikada atılan bir gol, iki komşu şehrin taraftarlarını birbirine düşürdü. Çıkan olaylarda 41 kişi hayatını kaybetti, 60 kişi de yaralı olarak hastanelere sevk edildi.

Eski çağlardan ilginç bir birliktelik

Metalurji ve mitoloji

Metalurji, eski çağlarda, madenlerin kaynağı ve işlenmesi sırasındaki pek çok 'gizemli' yanıyla, tehlikesiyle ve belki de önemiyle, birçok ilginç mitolojik öğeyle iç içeydi...

FATİH TOPTAN

Velazquez'in 1630 tarihli tablosunda, Apollo, demircilerin tanrısı *Hephaistos'un* demirhanesinde (üstte). Hephaistos ve Thetis (sağda, en üstte). Antik Mısır'dan bronz bir heykel (sağda, ortada).

Bugünün dünyasından bakıldığında, başlıktaki iki sözcüğün, baş harfleri ve son iki harfleri dışında herhangi bir ortak noktasının olmadığı söylenecektir. Ancak, eski çağlarda zaman zaman 'büyücü' ya da 'lanetli insan' olarak da görülen metalurjistlerin işlerinin, kabaca, yeraltı ya da gökyüzü gibi o zaman için gizemli olarak görülen yerlerden gelen madenleri, yine gizemli bir güç olan ateşte arıtarak ve işleyerek alet ya da nesneler yapmak olduğu düşünüldüğünde, bu ilişki yadsınmayacaktır. Bunun yanında, tehlikelerle dolu öylesi bir uğraşta, metalurjistlerin de kendilerini koruyacak gizemli güçlere ihtiyaçları vardı.

Bunun gibi sebeplerle, ortaya, sadece teknoloji tarihi açısından değil, kültür tarihi açısından da ilgi çekici olan geniş bir konu çıkmıştır. Çalışmalarında bu konulara da yer veren *din tarihçisi* Mircea Eliade, 'Demirciler ve Simyacılar' adlı kitabında bununla ilgili olarak, metalurjinin en eski merkezlerinden bütün dünyaya yayılmasını inceleyen ve beraberinde metalurji mitolojisini anlatan bir kültür tarihini içeren bir kitap yazılabilseydi, bunun birkaç bin sayfayı bulacağını vurgular. İşte, bugünün dünyasında birbirleriyle ilgisiz görünen metalurji ve mitoloji, aslında böylesi zengin bir ilişki barındırıyor...

Ateşin bulunuşu, insanoğlunun uygarlık yolunda kat ettiği ilk aşama olarak gösterilir. İnsanoğlu, öncelikle, doğal yollarla oluşmuş olan ateşi kontrol altına almayı öğrenir. Daha sonra, kontrol altına aldığı ateşin sönmemesi için çeşitli sistemler geliştirir ve nihayet ateşi yeniden üretir. Ateşten

beslenme, ısınma, aydınlanma, haberleşme gibi alanlarda hayatını derinden etkileyen değişiklikler yapar ve sonunda ateşten, alet yapmada yararlanılır.

İnsanoğlunun metalleri kullanımının geçmişi, taş çağına kadar uzanır. Bu dönemde, insanların doğada, taşlar arasında bulduğu doğal altın, gümüş, bakır ve meteorik demir parçaları, kullandıkları ilk metaller olmuştu. Ancak bu dönemde, bunlara herhangi bir metalurjik ya da kimyasal işlem uygulanmadan, tıpkı diğer taşlar gibi kullanılıyordu.

M.Ö. 4 bin dolaylarında ise, bakırı ilk işleyen insanların bakır kaynağı olarak kullandığı malahit taşından, muhtemelen bir çömlekçi fırınında ilk kez bakır elde edilmişti. Böylelikle insanoğlu doğal olarak bulduğu ve çeşitli yöntemlerle işlediği ve şekillendirdiği bakırın dışında, madenden bakır elde etmeye başlamıştı. Bakıra yaklaşık yüzde 10 oranında kalay katılmasıyla, ergitilmesi ve dökülmesi daha kolay olan bronz elde ediliyor ve bu malzeme, yaklaşık M.Ö. 2400 ila M.Ö. 2000 yılları arasındaki zaman dilimine ismini veriyordu. Bronz çağının ardından gelen demir çağı da, konumuz itibarıyla bize çok sayıda malzeme vermekte. Çünkü işlenen ilk demir, uzaydan gelen meteoritlerin parçalarından dövülerek elde ediliyordu...

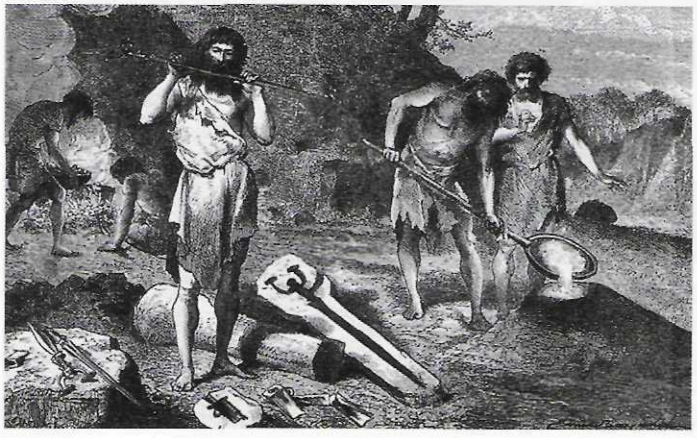
Demircilerin tanrısı Hephaistos (solda), Achilles'in silahlarını dövüyor (sol altta). Eski Mısır'da, metalleri soğutmada kullanılan kaplar (altta).

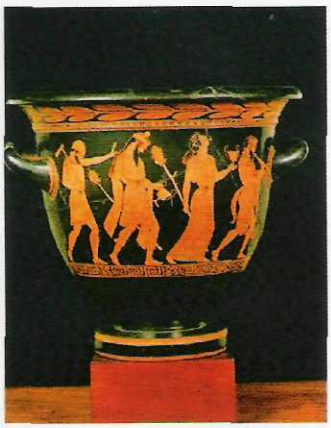
Eski Mezopotamya'da, derinliklerin ve yer altı sularının tanrısı Ea, madencilerin ve zanaatçıların piriydi ve madenler ve değerli taşlar ona aitti. Ayrıca, madenlerin yataklarında doğal biçimde büyümekte olduklarına inanılırdı. Metalurji ile uğraşanlar, büyülü güçlerle temas halindeydiler ve bu sebeple de pek çok eski kültürde, çeşitli metalurji ritüelleri görülür. Eski Mezopotamya mitolojisinde, madenlerin yerin altında büyüdüklerine inanılırdı. Dolayısıyla, yerin altından madeni çıkarmak, vaktinden önce doğum yapmak gibi görülürdü. Maden çıkarıldıktan sonra da, metalurjistlerin fırınlarda yaptıkları işlemler, basit birer fiziksel ya da kimyasal işlem olarak değil, bir büyüme etkinliği olarak görülüyordu. Eliade, 'Babil Simyası ve Kozmolojisi' isimli kitabında, böyle bir metalurji işleminin dünyayı yaşayan bir bütün olarak düşünüp cansız nesnelere doğma, büyüme, ölme hatta belki de dirilme yetisi atfeden kişilere göre basit bir teknik işlem olamayacağını vurgular. İşte böylesi bir etkinliğin gerçekleştirildiği ergitme işleminde, çok çeşitli ritüeller uygulanıyordu.

Eski çağlarda çok önemli bir diğer metalin, demirin kay-

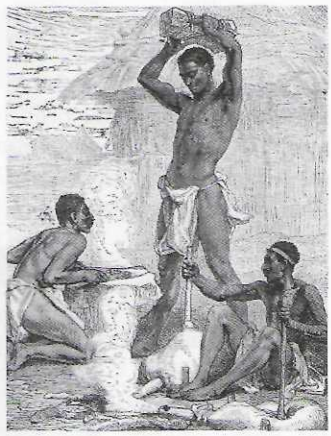

19. Yüzyıl'ın ilk yarısına ait bir Rus vazosunda Thetis ve Hephaistos figürü (sol sayfada, altta). 19. Yüzyıl'ın başlarına ait bir illüstrasyonda kılıç dökümü yapan 'prehistorik' insanlar (solda).

16. Yüzyıl'a ait bir çizimde dört metal işçisi metalurjik proseslerin çeşitli saflarında gösteriliyor (üstte). M.Ö. 400-450 yıllarına tarihlenen ve Hepaistos'un Olympos Dağı'na gelişini simgeleyen vazo (üstte, ortada). Giulio Romano'nun tablosunda, Thetis silahları Achilles'e teslim ediyor (sağda, en üstte). Açık bir fırında metal döven demirciler (sağ üstte).

nağı yer altı değildi; ancak yine en az yer altı kadar gizemli ve mitolojik bir yer olan gökyüzüydü. İnsanın tanıdığı ilk demir, meteorit demiriydi. Demirin en eski Sümerce adı 'göksel maden' anlamını taşıyan 'gök' ile 'ateş' resimyazılarından oluşan 'an-bar' ideogramıydı. Bu zamanlarda, meteorit demiri ergitilmeden, dövülerek onlardan çeşitli aletler yapılması yoluyla kullanılıyordu.

Mezopotamya'dan verdiğimiz metalurji ve mitoloji ilişkilerine benzer örneklere, Çin, Hint, Mısır gibi uygarlıklarda rastlanıyordu. Zaman ilerledikçe, metalurji teknikleri ve tabii ki beraberinde mitleri, Eski Yunan'a ulaşıyor, metalurji ile mitoloji arasındaki ilişki kaybolmuyor, üstelik 'koskoca' bir tanrıda simgeleşerek devam ediyordu...

DEMİRCİLERİN TANRISI

Sözünü ettiğimiz bu 'ilginç' tanrı, Zeus ve Hera'nın oğlu Hephaistos'tur. İlginçtir, çünkü en başta, Yunan mitolojisindeki diğer tüm büyük tanrıların aksine, Hephaistos çirkindir ve üstelik topaldır. Öylesine çirkindir ki, doğduğunda çirkinliğinden utanan Hera, onu Olympos'tan şağı atar. Lemnos Adası'nın yakınlarında denize düşen Hephaistos'u, deniz tanrıçası Thetis bulur; onu saklar ve büyütür.

Metalleri işlemedeki yeteneğini küçük yaşta gösteren *Hephaistos*, *Lemnos Adası*'ndaki bir yanardağda bulunan atölyede, olağanüstü eserler yapar. Öte yandan, Olympos'tan atılmış olmasını unutmaz ve Hera'dan intikamını almak ister. Onun için çok üstün bir işçilikle, muhteşem bir altın taht yapar. Bu taht, Olympos'taki tanrılar ve tabii ki Hera'yı büyüler. Ne var ki, Hephaistos intikamını almak için bir tuzak kurmuştur ve Hera tahta oturur oturmaz, dahice hazırlanmış olan mekanizma harekete geçer ve görünmez kıskaçlar Hera'yı kavrar. Kapılmış olduğu kapandan Hera'yı kimse kurtara-

Prometheus

Yunan mitolojisinde, Prometheus, insanlara eti pişirecek, onları vahşi hayvanlardan koruyacak ve metal aletler yapmak için kullanılacak ateşi çalarak insanlara hediye eder. Bu yüzden, Zeus tarafından Kafkas dağında zincirlenir ve tanrılarca görevlendirilen bir kartal, her gece onun yeniden oluşan karaciğerini yemeye gelir *(sağda; 18. Yüzyıl'a ait bir gravürde)*. Prometheus'u bu işkenceden Herakles kurtarır. 1945 yılında, uranyumun nükleer bölünmesi sırasında keşfedilen metale, Prometheus'un onuruna 'promethium' adı verilir.

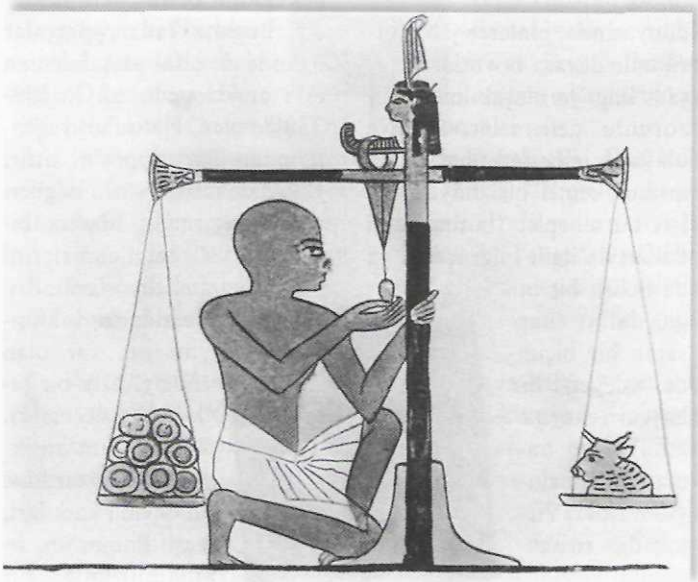
maz. Onu bu tuzaktan sadece Hephaistos'un kurtaracağı anlaşılır.

Zeus, Hephaistos'u getirmek için sırasıyla Hermes ve Ares'i görevlendirse de, Hephaistos, Olympos'a kabul edilmeyi ve Afrodit ile evlenmeyi şart koşar. Bu kabul edilmeyince Hephaistos, elçileri geri püskürtür. Şarap tanrısı Dionysos, onu Olympos'a getirmeyi, sarhoş ederek başarır. Düştüğü tuzaktan Hera'yı kurtaran Hephaistos, Olympos'a kabul edilir. Zamanla, verdiği muhteşem hediyelerle Zeus'un aklını çelen Hephaistos, onu Afrodit'le evlenmesine izin vermeye ikna eder. Ne var ki, Afrodit'in gönlü Ares'ten yanadır. Evlendikten sonra da gizli gizli buluşmaktadırlar. Hephaistos, kurmuş olduğu dahice bir tuzakla onları kıskıvrak yakalar...

Hephaistos, Troya Savaşı'nda da karşımıza çıkar. Thetis'in oğlu Akhilleus'un silahları düşman tarafından yağmalanınca, Thetis Hephaistos'a başvurur. Thetis'e büyük bir minnet duyan Hephaistos, Akhilleus için çok kısa sürede, muhteşem bir işçiliğin ürünü olan kalkan, zırh, miğfer, dizlik gibi savaş gereçleri yapar...

Eski Yunan'dan sonra, Eski Roma mitolojisinde, Hephaistos'a karşı Vulcanus'u görürüz. Ateş tanrısı Vulcanus'un, Etna Yanardağı'nın altında bir demirci ocağı bulunuyordu. Daha sonra, uzun yıllar boyunca nalbantlar, mesleklerinin kurucusu olarak gördükleri Vulcanus adına, her yıl Ağustos ayının 25'inde Vulcanus Şenliği düzenlerler. Bu mesleğin yok olmasıyla birlikte, bu şenlik de tarihe karışır. Metalurji ve mitoloji beraberliği ise, eski 'ihtişamlı' günleriyle kıyaslanmasa da, Ortaçağ boyunca, zaman zaman madenci şenliklerinde, zaman zaman da simyacıların uğraşlarında, kıyısından da olsa varlığını sürdürür. Modern bilim ve teknoloji çağında ise bu mitler, Albert Camus'nun dediği gibi "hayal gücü onları canlı tutsun diye" varlar... ■

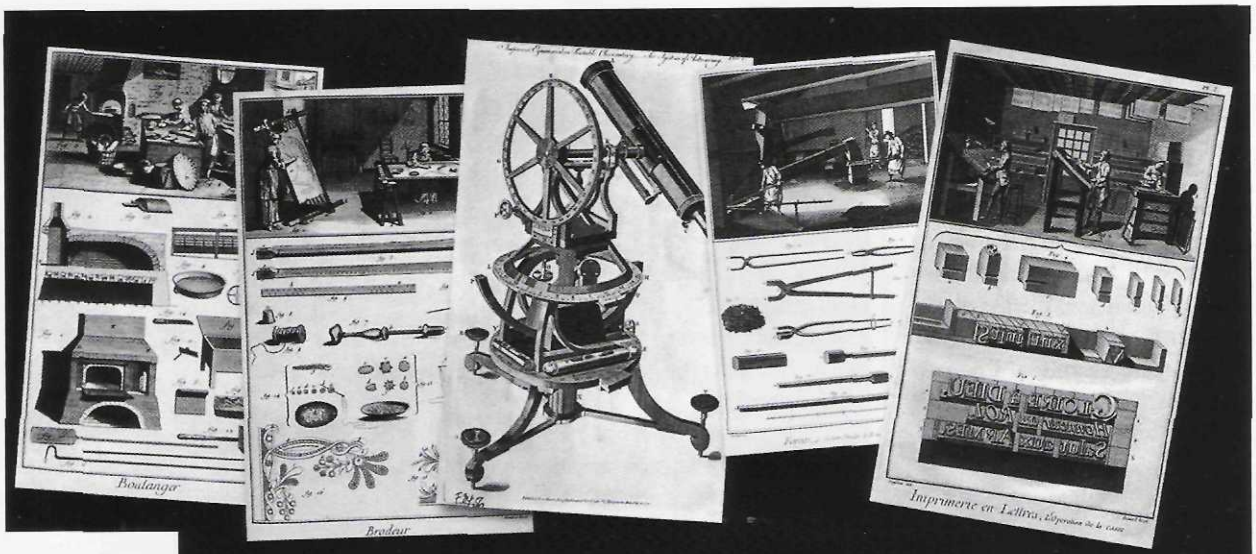

M.Ö. 1380'e tarihlenen bir Mısır duvar resminde, altın tartımı (solda).

Tanrıların adlarını taşıyan metaller

Eski Yunan ve Roma mitolojilerinde, hatta daha sonra Alman ve İskandinav mitolojilerinde, çeşitli metaller, mitolojik karakterlerle ilişkilendiriliyordu. Örneğin, Yunan mitolojisindeki aşk ve güzellik tanrıçası Afrodit ve onun Roma mitolojisindeki karşılığı Venüs ile bakır; Eski Yunan'da savaş tanrısı Ares ve Eski Yunan'daki karşılığı Mars ile demir arasında bir ilişki vardı. Örnekleri çoğaltmak mümkün. Bu 'geleneğin' yüzyıllar sonra da devam ettiğine rastlanır. İsviçreli kimyacı George Brant, 1735'te keşfettiği kobalt metaline, Alman madencilerin, madenlerde oturduğuna inandığı kötü ruh Kobold'un adını verir. Jons J. Berzelius de *(solda)*, 1828'te keşfettiği toryum olarak adlandırdığı metale, İskandinav şimşek tanrısı Thor'un *(üstte)* adını verir. Ayrıca bugün 'perşembe'nin İngilizce'deki karşılığı olan 'Thursday' (Thor's Day) de Thor'dan gelir. Kurşundan nikele, titanyumdan vanadyuma, mitolojik kahramanların adlarını taşıyan çok sayıda metal bulunuyor...

Eski Yunan'dan Aydınlanma Çağı'na

Ansiklopediler nasıl gelişti?

Yaklaşık 2 bin yıldır insanı bilgiye ulaştıran ansiklopediler, Aydınlanma ile 'hurafe'lerden sıyrılır ve büyük sıçramasında insana yardımcı olur...

FATİH TOPTAN

Bugün herhangi bir bilgiye ulaşmak istendiğinde, internette bir arama motoruna girilip ilgili kelimelerin tuşlanmasıyla, konuyla ilgili –ya da ilgisiz- pek çok bilgi, birkaç saniye içinde önümüze geliyor. Hatta, önemli kütüphanelerdeki eski kitapların elektronik ortama aktarılması ve bunlara internet yoluyla, dünyanın her yerinden her an ulaşılabilmesi için çalışmalar devam ediyor. Bunlar, bugünün dünyasında, binlerce yıllık birikimle devasa boyutlara ulaşan 'bilgi'ye ulaşabilmek için zorunlu gelişmeler. Bilgiye ulaşmak, elbette ki her çağda insanın temel bir ihtiyacıydı. İşte bu sebeple, "bütün bilim dallarıyla ilgili bilgi içeren ya da belirli bir bilgi dalını kapsamlı bir biçimde işleyen bir başvuru kaynağına" her zaman ihtiyaç duyulmuştu. Yukarıda tırnak içinde verilen cümle, Britannica'daki ansiklopedi tanımıdır...

Tarihte ilk ansiklopedilere Eski Yunan'da rastlanır. Ansiklopedi sözcüğünün kökeni de Yunanca 'enkylopaideia' sözcüğüne dayanır. Sözcüğün anlamı ise, bazı kaynaklarda 'öğrenme çemberi' olarak geçerken, bazı kaynaklarda 'genel eğitim' olarak verilmektedir. Bugüne kadar –parçalar halinde de olsa- ulaşabilen en eski ansiklopedi, M.Ö. 339-338'de ölen, Platon'un yeğenlerinden Speusippos'a aittir. Eski Yunanlılar, sözlü bilgileri yazıya geçirmeyi, böylece bireylerin bilgilenmelerini amaçlıyorlardı. Romalıların yaklaşımı ise, var olan bilgiyi özet bir şekilde vermekti. Romalıların ansiklopedilerin tarihine en önemli katkıları, Yaşlı Pilinus'un, sınıflandırılmış bir

Diderot ve d'Alembert'in 'Ansiklopedi'sinden çeşitli maddelere ait çizimler (üstte).

bilgi derlemesi olan 'Historia naturalis' adlı eseriydi. Öyle ki, bu eser, yüzlerce yıl ansiklopedilerin başlıca kaynağı oldu. Romalı devlet adamı Cassiodorus'un 551'de tamamladığı 'Institutiones divinarum et saecularium litterarum' (Tanrısal ve Dindışı Edebiyat Kurumları) adlı yapıtı, Hıristiyanlaşan Roma'nın ilk önemli ansiklopedisi oluyordu.

Bundan sonra, Ortaçağ'da çeşitli ansiklopediler görülse de, en önemlisi Beauvais'li Vincent'in 'Büyük Ayna' anlamına gelen 'Speculum majus'u olur. 'Speculum majus', üç bölüm ve 80 kitaptan oluşuyordu. İlk bölüm 'Naturale', Tanrı'ya, yaradılışa, insana ve doğa tarihine ilişkin konuları, ikinci bölüm 'Doctrinale' günlük yaşama dair konuları, üçüncü bölüm 'Historiale' dünya tarihini kapsıyordu. Yapıt birçok dile çevrildi ve uzun yıllar boyunca yeni basımları yapıldı.

'Speculum majus'tan sonraki tarihlerde ansiklopediler, küçük dinsel cemaatleri aşarak, daha geniş kitleler için yazılmaya başlandı. Matbaanın bulunuşuyla beraber, daha kısa zamanda, daha fazla baskı yapılabildi. Bilim ilerlerken, eski ansiklopedilerdeki hurafelerin yerini, bilimsel buluşlar aldı. 'Aydınlanma Çağı' yaklaşmaktaydı...

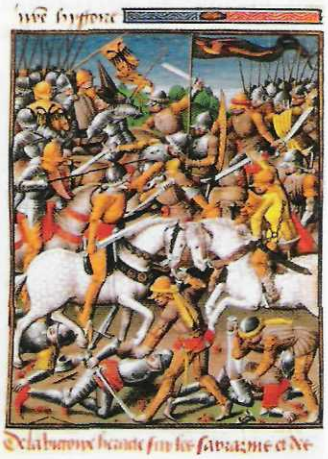
'Historia naturalis'

Romalıların ansiklopedilerin tarihine en önemli katkıları, Yaşlı Pilinus'un sınıflandırılmış bir bilgi derlemesi olan 'Historia naturalis' adlı eseriydi *(sağda; eserin kapağı)*. 'Historia naturalis'ten, cilt bakımı yapan bir kadın *(üstte)*.

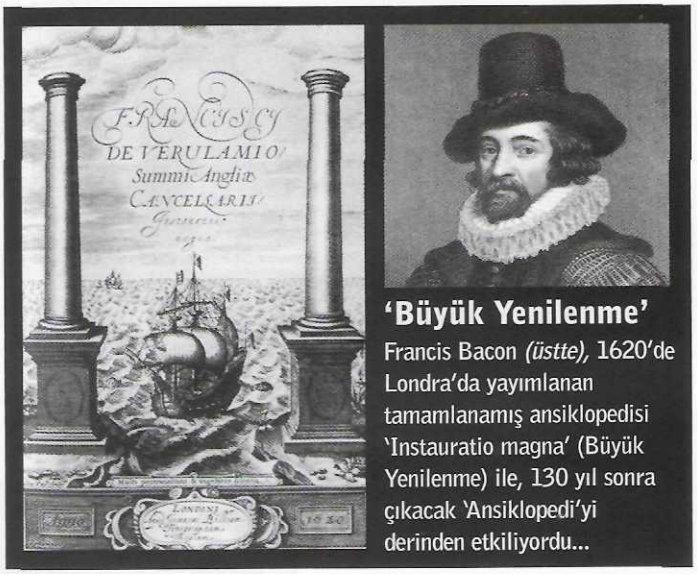
DOĞU'NUN ESKİ ANSİKLOPEDİLERİ

Şimdi, ansiklopedilerin Avrupa'daki gelişimine, 'en heyecanlı yerinde' bir virgül koyup Doğu'daki gelişimine bir bakalım... Doğu'da, eski tarihlerden itibaren çeşitli ansiklopediler görülür. Çinliler, bilinen ilk ansiklopedileri olan ve 3. Yüzyıl'da hazırlanan Huanglan'dan (İmparatorun Aynası), 15. Yüzyıl'da derlenen ve dünyanın en hacimli ansiklopedisi olan 'Yonglo dadian'a kadar çeşitli ansiklopediler hazırlarlar. Ancak, bu ansiklopediler, Batı'dakilerden farklı olarak, bilgili ve doğru düşünme yeteneğine sahip insanlar yetiştirmeyi değil, devlet görevlerine hazırlananlara yardımcı olmayı amaçlıyordu. Bu amaçla hazırlanan ansiklopediler, Akdeniz'e yayıldıktan sonra Araplarda da görülüyordu. Ancak, Araplarda daha önce, bilgi edinmek ve kültür mirasını incelemek amacıyla çeşitli ansiklopediler de bulunuyordu. Arapça yazılan ilk gerçek

Beauvais Vincent'ın 'Speculum majus'undan sayfalar (sol sayfada ve solda).

'Büyük Yenilenme'
Francis Bacon *(üstte)*, 1620'de Londra'da yayımlanan tamamlanamış ansiklopedisi 'Instauratio magna' (Büyük Yenilenme) ile, 130 yıl sonra çıkacak 'Ansiklopedi'yi derinden etkiliyordu...

ansiklopedi, İbn Kuteybe'nin 'Kitabı Uyûnü'l-Ahbar' adlı eseriydi.

AYDINLANMA DÖNEMİ ANSİKLOPEDİLERİ

Diderot ve d'Alambert'in 'Ansiklopedi'si, Aydınlanma döneminin en büyük ansiklopedisi, hatta dönemin simgelerinden biridir kuşkusuz... Ancak, buna gelmeden önce, bu yapıta ilham veren önemli bazı ansiklopedilere bir bakalım...

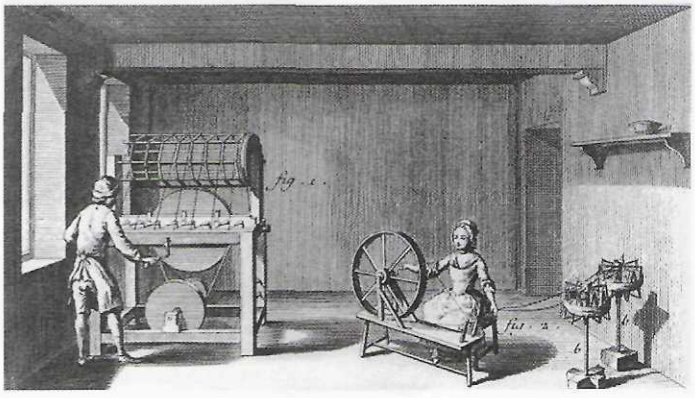

Francis Bacon'un 1620'de Londra'da yayımlanan tamamlanamamış ansiklopedisi 'Instauratio magna' (Büyük Yenilenme) ile, bu alana önemli yenilikler getiriliyordu. Bacon, ansiklopedisini 'Dış Doğa', 'İnsan' ve 'İnsanın Doğa Üzerindeki Eylemi' gibi bölümlere ayırıyor ve bilimsel bir düzenleme getiriyordu. Bacon, bu eseriyle, ondan 130 yıl sonra çıkacak olan 'Ansiklopedi'yi de derinden etkiliyordu ve Diderot, bunu 'Ansiklopedi'nin önsözünde açıkça belirtiyordu.

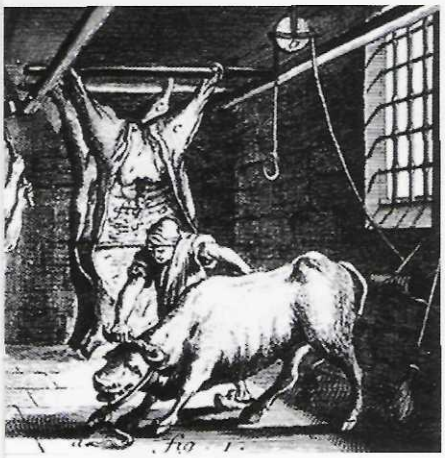
'Ansiklopedi'nin önsözünde övgüyle bahsedilen bir diğer ansiklopedi de, Ephraim Chambers'in 'Cyclopaedia'sıydı. Louis Moréri'nin alfabetik olarak düzenlenmiş 'Grand Dictionnaire historique' (1674), Antonie Furetiére'nin ansiklopedilerin halka yayılmasına önemli katkıda bulunmuş eseri 'Dictionnaire universel des arts sciences' (1690) ve John Harris'in 'Lexicon Technicum'unun (1704) ardından gelen bu eser, çağdaş ansiklopedilerin babası olarak nitelendirilir. D'Alambert de, 'Ansiklopedi'nin ilk cildinin başında bulunan 'öndeyiş'inde, "üstün niteliklerini değerlendirmek için özel nedenleri" olduğunu belirttiği Chambers'i, ilk ansiklopedicilerden ayrı tutuyor ve eserinden övgüyle söz ediyordu...

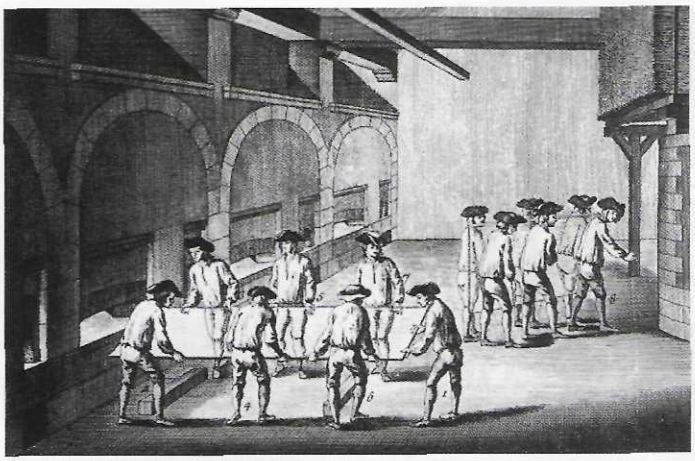
'Ansiklopedi'nin ilk adımları 1745'te atılır. Paris'te yaşayan Dantzig'li bir Alman, Sellius, editör André Le Breton'a 'Cyclopaedia'yı çevirmeyi önerir. Başlangıçta, çalışmayı Gua de Malves yönetecek; Diderot çevirmen olarak görev alacak, d'Alambert ise bilimsel maddeleri denetleyecektir. 1747'de, Gua de Malves görevi bırakın-

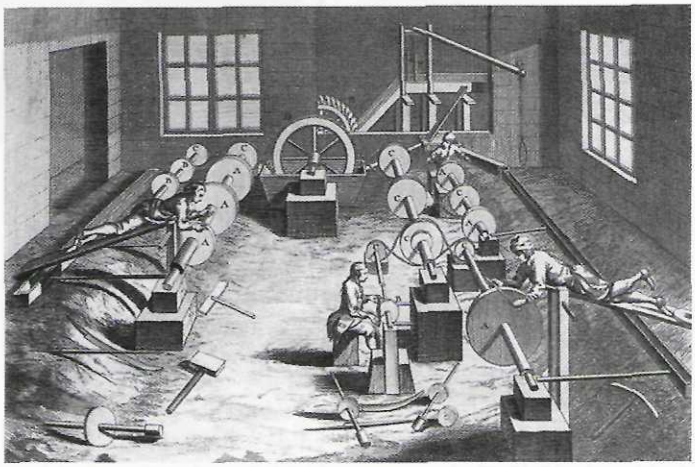

Louis Moréri (sağda, ortada). **Diderot ve d'Alembert'in 'Ansiklopedi'sinden dokuma işlemi** (sağda) **ve 18. Yüzyıl'da, yeni tekniklerle demir döken demirciler** (sağ üstte). **'Ansiklopedi'den, mezbahada kesilmeye hazırlanan bir boğa** (sağda, en üstte).

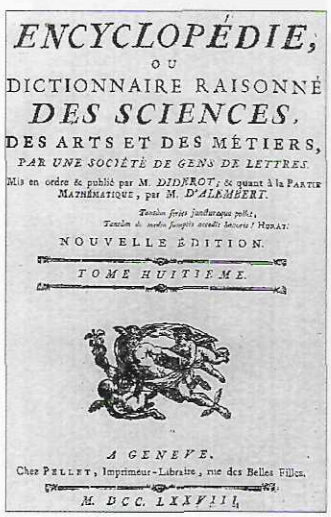
'Ansiklopedi'den, 18. Yüzyıl'da cam üretimi (solda) ve aynı eserden, fabrikada bir makineyi kullanan işçi (sol altta).

ca, Diderot ve d'Alembert yayından sorumlu olurlar. Zamanla tasarı genişler. Çok sayıda bilgin, uzman ve teknisyen bu çalışmaya katkıda bulunur. 1751 yılının Haziran ayında 'Ansiklopedi ya da Bilimler, Sanatlar ve Zanaatlar Açıklamalı Sözlüğü'nün ilk cildi yayımlanır. 1765'in Eylül ayında, Diderot'nun tabiriyle bu "büyük ve lanetlenmiş yapıt" biter ve son ciltleri basılır.

'Ansiklopedi'nin ansiklopedi maddesinde Diderot, 'Ansiklopedi'nin amacını şu sözlerle anlatıyordu: "Ansiklopedi'nin amacı şu yeryüzündeki bölük pörçük ve dağınık bilgileri bir araya getirmek, birlikte yaşadığımız insanlara, bu bilgilerin genel sistemini açıklamak ve bizden sonra gelecek insanlara aktarmaktır. Böylece daha önceki yüzyıllarda yapılmış olan çalışmalar, daha sonraki yüzyılların işine yarayacak ve daha bilgili hale gelmiş olan torunlarımız, hem daha erdemli ve hem de daha mutlu olacaklar ve biz de insan ırkına yakışır kişiler olarak ölüp gideceğiz".

'Ansiklopedi'de, 'bu dünya' için gerekli olan bilgilere, yaşamda önemli bir yer tutan zanaatlara ve tekniklere, daha öncekilerin aksine büyük bir önem veriliyordu. Kabullenilmiş olan tüm inançlara, geleneklere, kurumlara eleştiriyle yaklaşılıyor ve Fransız Devrimi'nin temellerinin oluşmasına katkıda bulunuluyordu.

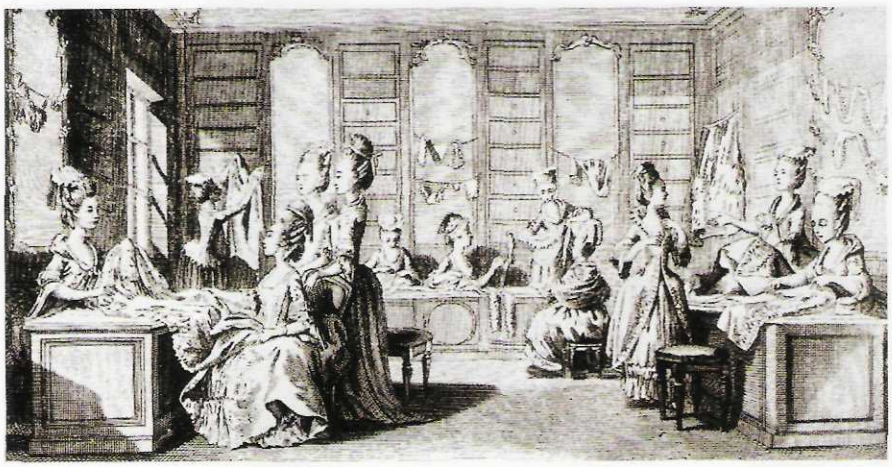
'Ansiklopedi ya da Bilim-

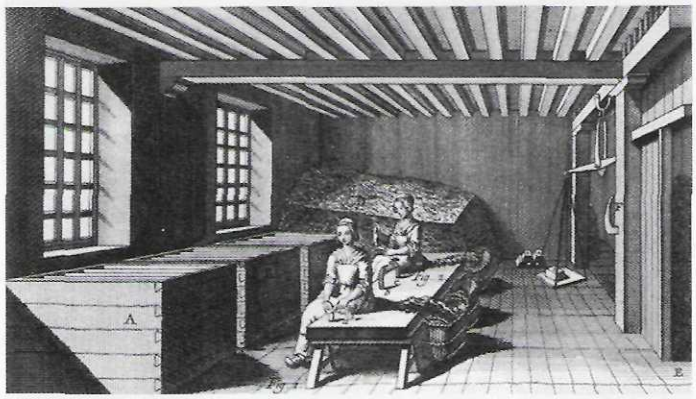

ENCYCLOPÉDIE,
OU
DICTIONNAIRE RAISONNÉ
DES SCIENCES,
DES ARTS ET DES MÉTIERS,
PAR UNE SOCIÉTÉ DE GENS DE LETTRES.
Mis en ordre & publié par M. DIDEROT, & quant à la PARTIE MATHÉMATIQUE, par M. D'ALEMBERT.
NOUVELLE ÉDITION.
TOME HUITIEME.
A GENEVE.
Chez PELLET, Imprimeur-Libraire, rue des Belles Filles.
M. DCC. LXXVIII.

Jean le Ronde d'Alembert (solda). Denis Diderot (solda, ortada). 'Ansiklopedi'nin kapağı (en solda).

'Ansiklopedi'de, 18. Yüzyıl'ın ikinci yarısında, bayanlar alışverişte (üstte) ve aynı eserden kağıt fabrikasında çalışan kadın (sağda).

ler, Sanatlar ve Zanaatlar Açıklamalı Sözlüğü'nden sonra, bilimlerde, sanatlarda ve zanaatlarda baş döndürücü gelişmeler yaşandı. Ulaşılacak bilgiler arttıkça, ansiklopedilerdeki madde sayıları da arttı. Britannica'lar, Larousse'lar, artan maddeleriyle ve sıklaşan yenilenme süreleriyle her kütüphaneye girdiler.

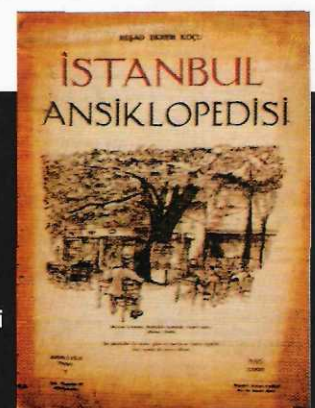
TÜRKİYE'DEKİ ANSİKLOPEDİLER

Ansiklopedilere ya da *ansiklopedik eserlere*, Osmanlı'nın erken dönemlerinden itibaren rastlanır. Önceleri, tercüme eserler görülür. Sonraları, 16. Yüzyıl'da, Taşköprülüzade'nin hazırladığı 'Mevzuatu'l-ulum', 17. Yüzyıl'da Katip Çelebi'nin hazırladığı 'Keşfü'z-zünun' ve 18. Yüzyıl'da Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın hazırladığı 'Marifetname' gibi önemli eserler kaleme alınır. Bu eserler arasında, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın (1703-1780) eseri 'Marifetname' (1756), yazıldığı dönem itibarıyla, Diderot ve d'Alambert'in 'Ansiklopedi'si ne yakın düştüğünden ve bir karşılaştırma imkânı sunduğundan, incelemeye değerdir.

'Marifetname', bir 'Mukaddime', üç 'Fen' ve bir 'Hâtime' olmak üzere beş bölümden oluşur; bu bölümler kendi içlerinde 'Bâb, Fasıl ve Nevi' olarak alt bölümlere ayrılır. 'Mukaddime' bölümünde âlemin yaratılması, cennet, melekler ve kıyamet gibi konularda bilgi verilir. 'Fen' bölümleri, anatomiden aritmetiğe, *mevsim kuşaklarının* oluşumundan nebat ve hayvanın oluşumuna, pek çok konuda bilgi verirken, 'Hâtime'de ise, ahlak ve adab konularına değinilir.

Çok geniş bir alana yayılan, pek çok konuda bilgi veren İbrahim Hakkı, dönemin ilerlemelerinin farkındadır ancak, yeni bilgileri verirken, onları eskilerle uzlaştırma çabasındadır. Yeni astronomi bilgilerinden, dünyayı çevreleyen hava tabakasının çeşitli *katlarında oluşan klimatolojik* değişmelerden, insan anatomisi ve fizyolojisiyle ilgili yeni bilgilerden söz eder; ancak hiçbir ilmi gelişmenin Allah'ın evreni yaratıp yönettiği gerçeğine aykırı olamayacağı-

'İstanbul Ansiklopedisi'

Popüler tarihin unutulmaz isimlerinden Reşad Ekrem Koçu'nun *(altta)* 1944'te hazırlamaya başladığı, ancak malî imkânsızlıklar nedeniyle fasiküllerini 1958'e kadar yayımlayabildiği 'İstanbul Ansiklopedisi'; İstanbul'u her şeyiyle büyük bir yapıtta toplayacaktı. Fakat 11. ciltten birkaç fasikül çıktıktan sonra yayın durdu; Koçu öldüğünde, ansiklopedi henüz 'G' harfinin ortalarına gelmişti.

nı da belirtir.

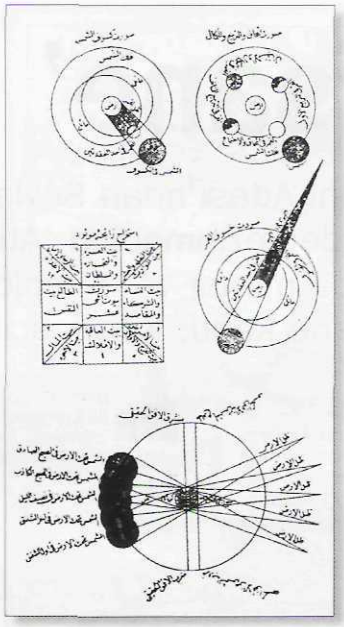
Örneğin 'Marifetname'nin Birinci Fen, Üçüncü Bâb, Dokuzuncu Fasıl'ında "Yeni astronominin şöhret bulduğunu, kaidelerin kolay ve muhtasar olduğunu, Arz'ın Güneş etrafında dolandığını, gök eksenine paralel ekseni ve kutupları etrafında döndüğünü, yeni astronomi âlimlerinin bunu ispat ettiğini, hareketlerinde hızlanma, yavaşlama, duraklama ve gerileme görülen beş gezegenin bu hareketlerinin açıklamasını, yeni astronomiye karşı yapılan itirazlara verilen cevapları, feleklerin tabiatındaki ihtilafları dokuz nev' ile beyan ve ayan eder" iken; kitabın son bölümünde 'Cima vakitlerini, birleşmeyi, çocukların hal ve şekillerini' bildirirken şunları söyler:

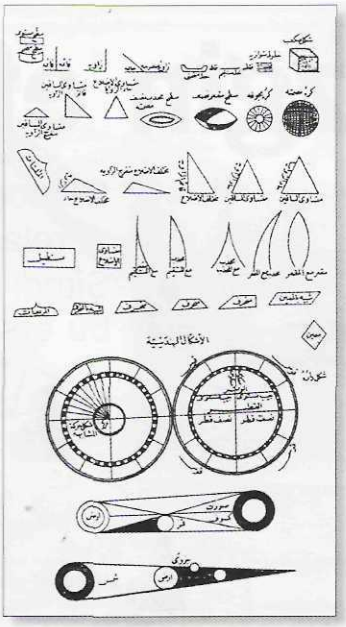
"Ey Aziz! Edeb ehli demişlerdir ki, müstehab ve lâyık olan şudur ki, erkek hanımının rızası ile cima yapmalıdır. Zamanını gözetmelidir. (...) İşte ehlinin rıza ve muhabbeti ile cima edenden meydana gelen çocuk akıllı olur. Ayın birinci günü cima ederse ondan olan çok güzel olur. Gündüz öğlenden önce ederse, çocuk hakim ve kerim olur. Pazartesi gecesi ederse, hafız-ı Kur'an olur. Salı gecesi yaparsa, çocuğu cömert ve merhametli olur. Perşembe gecesi ederse, çocuğu âlim ve âmil olur. (...) Ehlinin rızası olmadan, zorla cima edenin çocuğu ahmak olur. Süt emziren hanımını ederse, çocuğuna zarar gelir. Ayın ilk veya on beşinci veya son gecesi cima ederse çocuğu akılsız olur; Pazar gecesi ederse, çocuk eşkıya olur, yol keser. (...) Gündüz öğleden sonra ederse çocuğun gözü şaşı olur. Ramazan Bayramı gecesi ederse, çocuk anasına babasına isyankar olur. Kurban Bayramı gecesi ederse, çocuğu altı veya dört parmaklı olur. Ayakta yaparsa, çocuğu yatağına işer. Baldızı muhabbetiyle ederse, çocuğu hünsa olur. (...)". Hurafelerle dolu olan ve bugün okuduğumuzda bizi gülümseten bu satırlar böylece devam ediyor. Batı, Aydınlanma ile ileri doğru hızlı adımlar atarken, Osmanlı, yönünü belirlemeye çalışıyor...

Batı ölçülerinde bir ansiklopedi girişimi, 1870'te Ali Suavi'den gelir, ancak tamamlanamaz. Tamamlanmış ilk ansiklopedi ise, Yağlıkçızade Ahmet Rıfat'ın 'Lugat-ı Tarihiye ve Coğrafiye' (1882-1883) adlı eseri olur.

'Ansiklopedi' adını taşıyan ilk yayın ise, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra (1927-1928) Sabiha Zekeriya (Sertel), Faik Sabri (Duran) ve Mehmet Zekeriya (Sertel) tarafından hazırlanan 'Çocuk Ansiklopedisi' olur. 1961-1963 yılları arasında yayımlanan Hayat Ansiklopedisi de, bir genel kültür ansiklopedisine duyulan ihtiyacı bir ölçüde giderir. 1960'ların sonlarına doğru ise, ansiklopedik yayınlar artmaya başlar. Pek çok genel kültür ansiklopedisi ve bunların yanında özel konulu çeşitli ansiklopediler yayımlanır. ■

Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın (1703-1780) 'Marifetname' (1756) adlı eserinden orijinal çizimler (solda) ve aynı eserden renkli bir sayfa (altta).

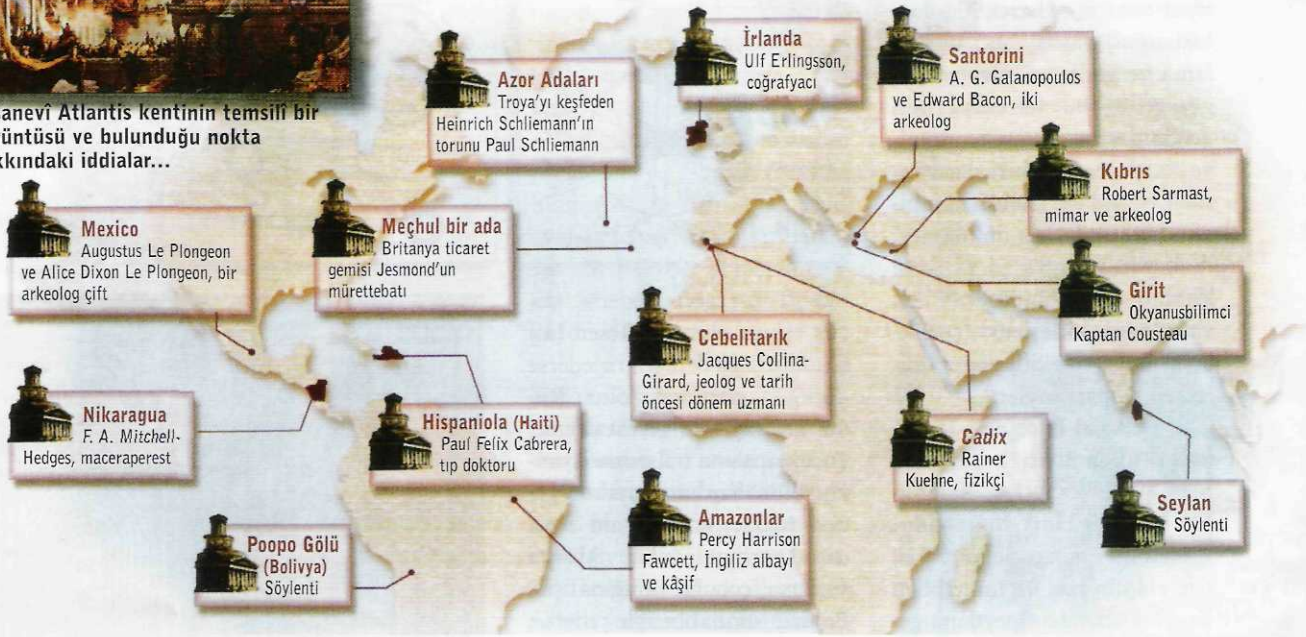
1961-63 yılları arasında yayımlanan 'Hayat Ansiklopedisi', bir genel kültür ansiklopedisiydi (solda).

'Gezgin efsane' Atlantis

Santorini Adası'ndan Seylan Adası'na, nerelerde gezinmedi ki 'Atlantis Efsanesi'... Şimdi de mimar ve arkeolog Robert Sarmast, bu efsane kenti, Kıbrıs açıklarına yerleştiriyor!

Efsanevî Atlantis kentinin temsilî bir görüntüsü ve bulunduğu nokta hakkındaki iddialar...

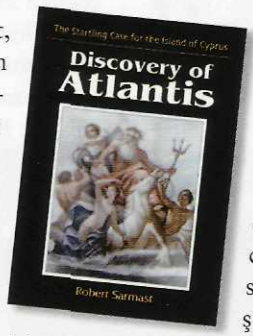
ALİ DİZDAR

İşte Atlantis, bir kez daha, yeniden keşfedildi!.. 'Yeniden keşfedildi' diyoruz, çünkü Atinalı ünlü filozof Platon [Eflatun; M.Ö. 428-348] ile yürüyüşe geçen 'Kayıp Uygarlık' Atlantis, adeta yüzyılların 'gezgin' efsanesi olmuş durumda!..

Bu gezgin efsane şimdi de Kıbrıs Adası'na yakın sularda yüzeye çıkarılıyor!.. Bu konuda, Amerikalı mimar ve arkeolog Robert Sarmast, kesin konuşuyor: Sarmast'ın iddiasına göre, batık kent, Kıbrıs karasularının 80 kilometre güneydoğusunda, tam bin beş yüz metre derinlikte yatıyor. Elde edilen sonar 3D görüntülerine göre, bu 'Son Atlantis', insan elinden çıkma bir yapılar kompleksi içeriyor. Bunların en belirgini de, 3 kilometre uzunluğundaki duvar...

14. iddia!..
Amerikalı mimar ve arkeolog Robert Sarmast (sağda), "Atlantis'in Keşfi" adlı yapıtında (sağ üstte) efsanevî uygarlığı Kıbrıs'ın güneydoğusunda 14. kez keşfediyordu!

Robert Sarmast bu duvarı, Atlantis efsanesinden ilk kez söz eden Platon'un tariflerine uygun buluyor.

'Efsane' diyoruz; çünkü arkeolojik bulgular ve tarihî araştırmalarla bir gün tersi ispatlansa bile, Atlantis, en azından siyasî anlamda, bir efsane olarak kalacaktır: Platon bu efsaneyi, klasik Atina şehir-devletini eleştirmek için kullanmıştır!

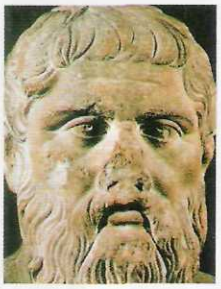
Başta öğrencisi Aristo olmak üzere, pek çok kimse buna inanır ve ünlü filozofun, yozlaşmanın gelişmiş bir uygarlığı nasıl bir anda yok ettiğine örnek göstermek için 'Atlantis efsanesini yarattığını' düşünür.

Farklı bir yorumla, Platon'un bu 'efsane'yi, Atina

yeniden su yüzünde...

devletine dokuz bin yıllık bir mazi yaratma hevesiyle kaleme almış olduğunu dile getirenler de vardır! Ama Atlantis ile ilgilenen herkes, referans olarak, Platon'u gösterir! Kayıp uygarlığın peşine düşenler, genellikle Platon'un anlatımlarından çıkardıkları ipuçlarıyla Atlantis'i bulmaya çalışırlar.

Örneğin Platon, "Herakles sütunlarının ötesinde yaşayan halklarla berisinde yaşayan bütün halklar arasında çıkan savaşın" sözünü ettiği için, 'Herakles Sütunları'nın bugünkü Cebelitarık Boğazı olduğu düşünülmüş ve bu nedenle de, Atlantis daha çok Cebelitarık'ın ötesinde aranmıştır...

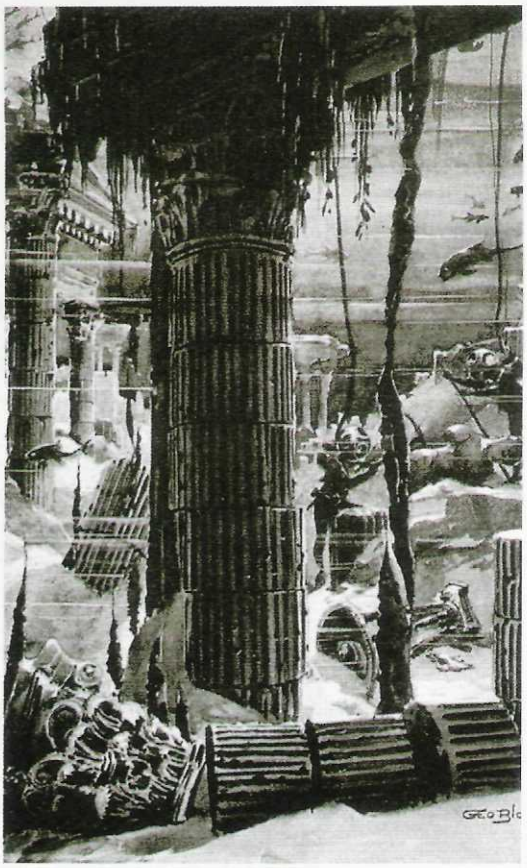

1882'de Britanya ticaret gemisi Jesmond, Madeira'nın batısında Azor Adaları'nın güneyinde, haritalarda adı geçmeyen bir adaya rastlar. Burada, içinde mumyasıyla birlikte, bir de lahit bulunur. Böylece Atlantis arayışı Atlantik (Atlas Okyanusu) bölgesinde de hız kazanır; ama söz konusu gizemli adayı yeniden görmek, başka hiçbir gemiye nasip olmaz!

Atlantis, Güney Amerika'da da aranır. Bolivya'daki Poopo Gölü siti varsayımına, Peru'nun yüksek platolarında sadece uçaktan görülen devasa Nazca resimleri kanıt olarak gösterilir. Bazılarına göre de, Maya uygarlığının temelinde, Atlantis vardır...

Karayipler, Bermuda Adaları, Kanarya Adaları, Güney İspanya'daki Tartessos kenti, İzlanda, İskandinavya, Kuzey Denizi, Grönland'ın kuzeydoğusundaki Spitzberg Takımadaları, Seylan, Sibirya, Sahra... Değişik zamanlarda değişik kişiler, Atlantis'in buralarda olduğunu iddia ederler.

Bunların arasında, Kaptan Cousteau gibi şahsiyetler de vardır: O ve ekibi de, Atlantis'in, Ege Denizi'nde Girit'in kuzeyindeki eski adıyla Thera, şimdiki adıyla Santorini Adası'nın bir parçası olduğuna kanaat getirirler.

2002 yılında ise, Fransız jeolog ve prehistoryacı Jacques Collina-Girard, Atlantis'in tam da Platon'un sözünü ettiği yerde, Cebelitarık Boğazı'nın Atlas Okyanusu'na açıldığı noktada bulunduğunu öne sürer...

Şimdi de, Robert Sarmast'ın 'Kıbrıs' iddiasıyla, Cebelitarık Boğazı'nın doğusunda ve batısında yer alan "Atlantis'in yeri" varsayımları, neredeyse dengelenmiş durumda! ■

1900 yılında yapılan 'Uluslararası Paris Sergisi'nde, sular altına gömülmüş olduğu varsayılan Atlantis kentinin, bir akvaryum içinde 'canlandırılması' uygulandı (üstte). 'Kayıp uygarlık' Atlantis'ten ilk kez söz eden filozof Platon'un bir büstü (sol üstte). Ege Denizi'ndeki Santorini Adası (solda).

Yeni Cami'nin öyküsü

İnşası 66 yıl sürmüştü...

Temeli atıldıktan sonra bir türlü ilerlemeyen ve aradan 66 yıl geçtikten sonra inşası bitirilen bir camiden söz edeceğiz bu yazıda; Yeni Cami'den...

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

'Yeni Cami' ismini almadan önce 'Valide Cami', 'Yeni Valide Cami' ismiyle de anılan İstanbul'un en bilinen camilerinden biri olan bu yapının öyküsü hayli ilginç; inşaası tam 66 yıl sürmüş... Temelleri 1597'de temeli atılan ve sonra birçok aksilik nedeniyle yarım kalan caminin inşası 1663'te bitirilmiş...

Osmanlı sarayının güçlü sultanları arasında adı anılan III. Mehmed'in annesi, Venedikli Baffo ailesinden Safiye Sultan, hayır işlerine, hayrata düşkünlüğü ile de tanınırdı. Safiye Sultan adını yaşatacak bir cami yaptırmak ister. Caminin inşası için Eminönü'nde Bahçekapı civarı seçilir. Burada, 'Emin İskelesi' denilen ve deniz yoluyla gelen ticarî eşyaların şehre dağıtıldığı bir iskele vardır. İskeleye yakınlığı nedeniyle o zamanda ticaret bölgesi olan Bahçekapısı, Karai diye anılan Yahudilerin yaşadığı bir semttir...

Safiye Sultan, adını tarihe bırakacak olan bu camiyi inşa için hazırlıklara başlar. Önce bölgede bulunan Yahudi mahallesi istimlak edilir. Caminin inşa edileceği alan içinde bulunan bir kilise ve bir sinagog, bu istimlak sırasında yıkılır. Yerine iki harap kilisenin tamiri kararlaştırılır. Caminin mimarlığına, Mimar Sinan'dan el alan, öğrencisi ve Sinan'ın ölümünden sonra baş mimar olan Davut Ağa getirilir.

Yeni Cami, İstanbul'da deniz kenarına yapılacak olan ilk cami olacaktır. Temel inşaatı oldukça zahmetli olur. Çünkü dolum bir arazi olduğundan temel kazısı sırasında açılan her çukurdan su çıkmaktadır. Değirmenlerle sular boşaltılır, zemin kurutulur; Rodos'tan inşaat için taş getirilir. Mimar Davut Ağa, Mimar Sinan'ın Büyük Çekmece Köprüsü'nde yaptığı gibi caminin temelini, büyük kazık-

Bir 19. Yüzyıl kartpostalında Eminönü ve Yeni Cami (sağda).

lar üzerine kurşun kuşaklarla birleştirdiği bir taban üzerine oturtur. Bu nedenledir ki, üç yüz yıl boyunca birçok depreme dayanabilmiştir bu yapı...

Temel atma töreninin ardından aksilikler birbirini kovalar. Önce cami emini Kara Mehmed Ağa'nın yolsuzluğu ortaya çıkar. İstimlâk paraları ödenmemiştir. Mehmed Ağa, Safiye Sultan tarafından azledilerek yerine Nasuh Ağa tayin edilir. Ardından o dönemde İstanbul'u kasıp kavuran veba salgınında mimar Davut Ağa ölür.

1598'de Davut Ağa'nın yerine mimar Dalgıç Ahmed Çavuş tayin edilir. Tam işler yoluna giriyor, inşaat hızlanıyor derken, 1603'te III. Mehmed'in, ardından da 1605'te Safiye Sultan'ın ölümü nedeniyle inşaat yarım kalır. Caminin temelleri atılmış, birinci katın pencerelerine kadar yükselmiştir yapı...

Caminin yarım kalmasıyla, etrafında tekrar yapılaşma başlar ve bir süre sonra eski mahalle adeta yeniden kurulur. İstanbul'u tarih içinde dönem dönem harap eden yangınların en büyüklerinden biri çıkana dek, mahalle varlığını sürdürür. 24 Temmuz 1660 tarihinde şehrin neredeyse üçte ikisini yıkıp kül eden büyük bir yangın çıkar. Sur dışından başlayan yangın; Beyazıt, Sultanahmet, Süleymaniye, Fatih, Mahmutpaşa, Tahtakale, Samatya gibi semtleri neredeyse yok eder. Yangının ardından İstanbul halkına yardım için yangın yerlerini gezen IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultan, Eminönü'nde caminin yarım kalan duvarlarına rastlar. Ve Yeni Cami'nin şansı döner...

Hatice Turhan Sultan, camiyi yeniden yaptırmaya karar verir. Caminin inşasıyla baş mimar Mustafa Ağa görevlendirilir. Duvarların en üstünden bir sıra taş sökülerek tekrar inşa edilmeye başlanır cami. Caminin içi ve Hünkâr Kasrı, Sultanahmet Camii gibi çinilerle bezenir. İznik çinileriyle ünlenen Yeni Cami'nin pencereleri de ünlü hattat Mustafa Çelebi tarafından sure ve ayetlerle süslenir. 8 Şubat 1663 günü cuma namazı ile ibadete açılır Yeni Cami.

Yeni Cami, aynı zamanda şehrin büyük külliyelerinden biri olarak inşa edilir. Selatin camileri (sultanların yaptırdıkları camiler) arasında öne çıkan camilerdendir. Yeni Cami Külliyesi; Cami, Hünkâr Kasrı, Darülkurra (yüksek hafız okulu), Sıbyan Mektebi (ilkokul), Mısır Çarsısı, Sebil ve Türbeler'den oluşur. Bu yapılardan Darülkurra ve Sıbyan Mektebi, zaman içinde yıkılmıştır.

Güney tarafında bulunan türbe kısmında ise Hatice Turhan Sultan, IV. Mehmed, II. Mustafa, III. Ahmed, Sultan Mahmut, validesi Saliha Sultan, III. Osman ve birçok şehzade ve sultan yatmaktadır. Bütün bu yapılar Hatice Turhan Sultan tarafından Yeni Cami Vakfiyesi adı altında vakıflaştırılmıştır. ■

1900'lerin başında Eminönü Meydanı ve Yeni Cami: Şu sıralar, İstanbul Ticaret Odası, caminin Hünkâr Kasrı bölümünün restorasyonunu yaptırıyor (solda). Safiye Sultan (sol altta).

◆ Hazırlayan: Lale Uçan
laleucan@yahoo.com

Vapurların Anadolu yolcusu

Garson kadınlar

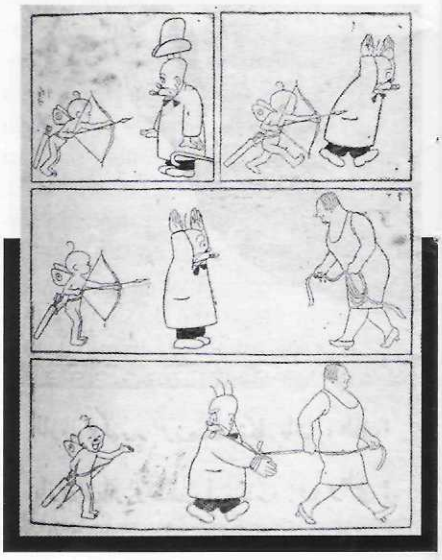
'Resimli Ay' dergisi, garsonluk yapmak üzere, İstanbul'dan Anadolu'nun muhtelif yerlerine çalışmaya giden 'hafif meşrep' kadınların öyküsünü, 1927 Mayıs'ında sayfalarına taşır...

"İktisâd-i hayatın icabı kadınların, istiklâl ve şahsiyetlerini kurtarmak için açtıkları cidâl, kadını her sahada çalışmaya sevk ediyor. Kadını ilk hastabakıcılıkla hayata sokan bu hareket, bugün ticaret âleminde, doktorlukta, hukukta vesâi'r bir çok sahalarda teşvîk ve inkişâf etmiştir. Fakat son zamanlarda kadın için yeni bir sâi'r saha açılmışdır!

Seyr-ü Sefâin'in Karadeniz'de işletilen vapurlarından birindeydim. Vapurda gayet iyi giyinmiş, güzel iki hanım ve yanlarında bir de bey vardı. Eskiden tanışmakta olduğum vapurun kaptanı bana hanımları gösterdi, 'Bu hanımlar, Trabzon'a garsonluğa gidiyorlar' dedi. Vapurda mevcut aile kadınlarından, kibar kadınlardan daha şık olan bu iki hanımın garsonluğa gidişi hiç de kâbil-i' te'lif değildi. 'Kılık kıyafetleri garsonluğa müsait değil' dedim. Kaptan bana şöyle cevap verdi:

'Bilakis, bu kıyâfetler onlara garsonluk sıfatını vermeye elverişlidir. Biz her seferinde İstanbul'dan Karadeniz'in muhtelif vilayetlerine yığınla bu kadınları götürmekteyiz. Bu iyi giyinenler daha büyük kahvehanelere, muvâssıt giyinenler de ikinci derecede kahvehanelere gidiyorlar. Bu iki hanımın Türkçe'si, Fransızca'sı, hatta çalgıları bile varmış. Geçen seferimde İnebolu'ya bir hanım götürdük; bu da mektepten mezun, oldukça okumuş bir kadındı. Bu hanımı İnebolu'ya bıraktık ve Trabzon'a gittik. Avdetimde Trabzon Limanı'na uğramıştık. Bu hanım imzasıyla bana hitap eden bir telgraf aldım.

Benden Allah aşkına, peygamber rahmetine İnebolu'ya uğramamı, onu düştüğü bir sürü hayvanın elinden kurtarmamı rica ediyordu. Halbuki vapur, İnebolu'ya uğramadan İstanbul'a dönecekti...'

İstanbul'a avdet ettikten sonra diğer bir tesâdüf beni aynı vaka ile karşılaştırdı. Bu hususta görüştüğüm bu müesseselerde çalışan bir zât, bana şu malûmatları verdi:

'Son zamanlarda İstanbul'dan Anadolu'nun muhtelif yerlerine çalışmaya giden kadınların miktarı gittikçe artmakta. Bunları ekserisi garsonluğa gitmektedir. Anadolu'da salgın bir hastalık gibi artan bar ve birahaneler, İstanbul'da da bir çok müessese teşkîline neden olmuşdur. Bu müesseseler tarafından öteden beriden toplatılan kadınlar, Anadolu'nun ücrâ köşelerine kadar sevk edilmektedir. İstanbul'da hali hazırda 22 müstahdemeyn idarehanesi ve altı simsar bulunmaktadır. Bunlar kendilerine müracaat eden kadınları Anadolu'dan istenen her hangi bir yere göndermekte. Bazen de düşkün ve kimsesiz kadınları himâye ederek onlara iş bulmaktalar... Bu gibi idarehaneler, son seneler zarfında teşkil etmiştir. En eski müessese, Aziz Bey'in idarehanesindedir ki; sekiz senelik bir hayatı vardır. Kadınlar, Anadolu'ya İstanbul'dan iki saatte celb edilmektedir. Anadolu'dan sûret-i husûsiye de memur gelip istedikleri kadınları bulur; yahut müstahdemeyn idarehanesine mektupla müracaat etmek suretiyle istedikleri kadınları celb ederler. Anadolu'ya sevk edilen kadınların ekserîsi hafif meşrep olanlardır. Düşkün aile kadınları, İstanbul'da iş bulamayınca Anadolu'ya gitmeye razı olurlar. Bu mürâcaatlar, hayatını kazanmak için ellerinde hiçbir sanatı ve tahsilleri olmayan kadınları teşkil etmektedir...'

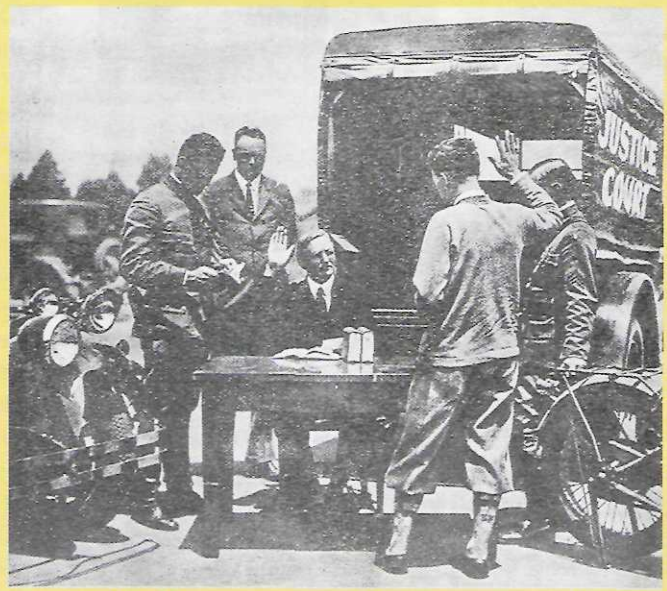
(Resimli Ay, No. 3 / Mayıs 1927, S.2)

Yeni bir Türk musikî aleti

Zeynel Abidin Bey, Üsküplüdür. Üsküp'te, Rüşdiye-i Askeriye'ye devam etmiş, buna ikmâl etmek üzere iken pederinin vefatı üzerine terk-i tahsil eylemiştir. Bir sene kadar biraderi Tüfekçi Yakup Usta'nın yanında bulunmuş ve İstanbul'da yarım kalan eğitimini tamamlamıştır. Okuldan Tüfekçi Yüzbaşısı olarak neşet etmiş ve Manastır'da 3. Avcı Taburu'na tayin edilmiştir. Üçüncü Ordu'nun ilk makineli tüfek muallimidir kendisi... Yıllar sonra, gerek çalgı çalmak, gerek bu gibi aletleri yeniden imal etmek konusunda öteden beri kendisinde fevkalade bir istida mevcut olduğunu görünce, her türlü âlet-i mûsiki yapmak ve satmak maksadıyla ticarete atılır. 'Piyanolin' adı ile yeni sistemde bir kursaklı ve ahenkli udun icâdına ve bunun da bir beratını almaya muvaffak olmuştur. Bu aletin beratını almak üzere bizzat Ankara'ya kadar giderek, Gazi Hazretleri'nin de mahzar-ı iltifatlarını almıştır.

(Sevimli Ay, Haziran 1926, S.8)

Amerika'da otomobilli seyyar adliye

Münferit hakim, kâtibiyle beraber köyden köye dolaşır. Geldiği yerde kanunların hilâfına hareket edenleri muhakeme eder. Hükümlerini verir ve zâbıta derhâl infaz eyler.

(Servet-i Fünûn, No.96 / Eylül 1926)

Cabi Efendi'nin başından geçenler

Cabi Efendi:

- Aşk, kadın milletinin erkeklerin elini kolunu bağlaması için bir tuzaktan başka bir şey değildir.

(Büyük Gazete, No.14/1927, S.2)

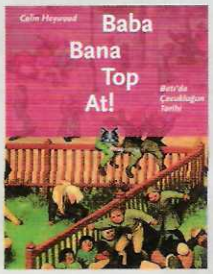
Tarihin Yörüngeleri
İgor M. Diakonoff
Çeviren: Mete Tunçay
İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Aralık 2004, İstanbul

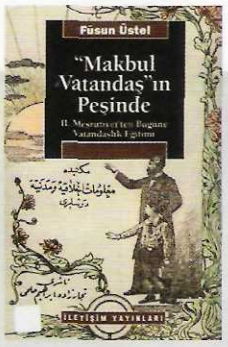

Biz Devrimi Çok Seviyoruz
Toktamış Ateş
İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Haziran 2004, İstanbul

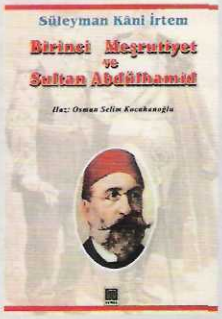
Baba Bana Top At!
(Batı'da Çocukluğun Tarihi)
Colin Heywood
Kitap Yayınevi, Ocak 2003, İstanbul

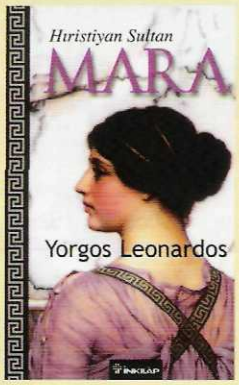

"Makbul Vatandaş" Peşinde
(II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi)
Füsun Üstel
İletişim Yayınları, 2004, İstanbul

I. Meşrutiyet ve Sultan Abdülhamid
Süleyman Kâni İrtem
Temel Yayınları, Kazım 2004, İstanbul

II. Murad döneminin romanı

Yorgos Leonardos'un 1999'da Yunanistan'da yayımlanan 'Hıristiyan Sultan Mara'sı, şu sıralar İnkılâp Yayınları arasında, Türkçe'ye de kazandırıldı. Eski kuşak bir gazeteci ve edebiyatçı olan Leonardos, günümüz Balkanlar'ının farklı noktalarında gazetecilik yaparken, tarihe de merak sarmış ve böylece, Mara'nın öyküsü ortaya çıkmış: Mara, Sırp despotu Borankoviç'in kızı; II. Murad'ın, Fatih Sultan Mehmed'in doğumundan üç yıl sonra, 1435'te evlendiği eşi yani Fatih'in üvey anası... İşte Yorgos Leonardos, Ortaçağ'ın Güneydoğu Avrupa'sını yani Osmanlı'nın belkemiği olmuş toprakların öyküsünü, bu ilginç soylu kadının çevresinde gelişen olaylar örgüsü içinde aktarıyor.

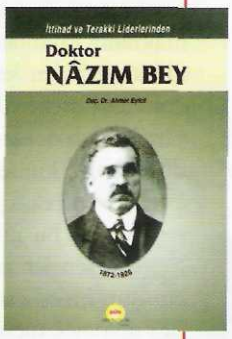
'Trablusgarp takımından' İbrahim Süreyya

"Raylar üzerinde yürüyen trenin lokomotifi elbette Atatürk'tür... Lokomotifin hemen arkasından gelen kömür vagonundakiler arasında ise İbrahim Süreyya Yiğit'i bulacaksınız." Bu satırlar, deneyimli eski kuşak gazeteci Nuyan Yiğit'e ait... Remzi Kitabevi'nin yayınları arasında ikinci baskısını yapan "Atatürk'le 30 Yıl"da, yani babası İbrahim Süreyya Yiğit'in öyküsünü anı-roman tarzında kaleme aldığı kitabın önsözünde, bu satırlara yer veriyor Nuyan Yiğit... Selanik'ten beri hep Mustafa Kemal'in yanında yer alan İbrahim Süreyya'nın öyküsünde, bugüne kadar gölgede kalmış ve kitapla birlikte günışığına çıkan dikkat çekici olaylar da yer alıyor. Çünkü Nuyan Yiğit'in kitap için kullandığı malzemeler arasında babasının notları da var.

Gölgedeki ittihatçı: Dr. Nâzım

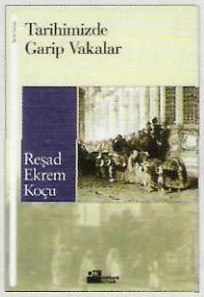
Doktor Nâzım Bey ile, benim kuşağımdan tarih meraklısı birçok okur, herhalde ilk kez, Kemal Tahir'in 'Yorgun Savaşçı' ya da 'Kurt Kanunu' romanlarında karşılaşmıştır. "İttihad ve Terakki Liderlerinden Doktor Nâzım Bey" adlı monografinin yazarı Doç. Dr. Ahmet Eyicil [Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi], önsözünde kesin bir biçimde belirtmiş; Dr. Nâzım, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen örgütçü ve ideologlarındandır. Bir gizli cemiyet olmaktan partileşme sürecine, İttihat ve Terakki'nin, bir siyasi akım olarak düşüncelerinin gelişmesinde Dr. Nâzım'ın önemli payı vardır. Ancak "adının çok duyulmamış olmasının" nedeni, hakkında bugüne kadar, etraflı bir araştırma yapılmamış olmasıdır. Bu açıdan, hem Ahmet Eyicil'i hem de Gün Yayıncılık [Ankara] yetkililerini kutlamak gerekir!

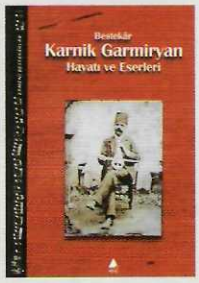
LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Tarihimizde Kahramanlar
Reşad Ekrem Koçu
Doğan Kitap, Ocak 2005, İstanbul

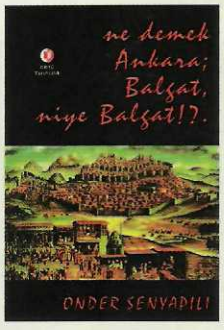

Tarihimizde Garip Vakalar
Reşad Ekrem Koçu
Doğan Kitap, Ocak 2003, İstanbul

Bestekâr Karnik Garmiryan
Hayatı ve Eserleri
[Ara Garmiryan'ın sunuş yazısıyla]
Aras Yayıncılık, 2004, İstanbul

Ankara adlarının öyküsü

Ankara, Melih Gökçek'in yeni Ulus Meydanı projesiyle gündemde... Biz de, yazarı Önder Şenyapılı'nın "Ankara adları nereden kaynaklanmış, ne anlama geliyor, görelim bakalım" diye takdim ettiği, "Ne Demek Ankara; Balgat, niye Balgat!?" adını verdiği ve ODTÜ Yayıncılık tarafından okuruna ulaştırılan kitabı size anlatalım istedik: Gazeteci, yazar ve akademisyen Önder Şenyapılı, farklı alanlardaki birçok yapıtının yanı sıra, "Ne Demek İstanbul; Bebek Niye Bebek!?" adlı çalışmasındaki espriyi bu yeni kitabında da uygulamış. Şenyapılı, alfabetik bir sıralamayla, Ankara'nın kayda değer bir öyküsü olan semt, cadde, sokak ve binalarının sözlüğünü yapmış... Çok da iyi etmiş! Kuru ansiklopedik bilgiler değil, sıcak anekdotlar var.

Püsküllüoğlu'nun sözlüğü

Ali Püsküllüoğlu kendi deyimiyle, 'Kırk yıldır sözlükle uğraşır'. Püsküllüoğlu'nun 2005 için bizlere armağanı da, Doğan Kitap tarafından 'Türkiye Türkçesinin en büyük sözlüğü' diye sunulan Türkçe Sözlük'ünün genişletilmiş 5. baskısı oldu... Oldukça yetkin bir sözlükle karşı karşıya olduğumuzun altını çizmekte fayda var!

Yeni bir dizi: 'Cultura'

Tarihin belli başlı uygarlıklarının dayandıkları kültürel altyapıların incelenmesi, artık farklı yaklaşımlar gerektiriyor: Örneğin, bir araştırmacısı, II. Meşrutiyet döneminin kültürel altyapısını incelemek, bu alanın bir uzmanı olmak istediğinde, döneme sadece kültür tarihi açısından bakamaz; o dönemin Ortadoğu'sundaki siyasî coğrafyayı da, demografik yapıyı da bilmek zorundadır.

Yani artık bugün, özellikle de 21. Yüzyıl dünyasının yarattığı yeni koşullarda, farklı uygarlıkların dayandıkları kültürel altyapıları, multi-disipliner bir bakışla irdelemek gerekiyor... İşte, Dost Kitabevi Yayınları da okuruna bu yolda hizmet edecek yeni bir diziye başladı: Mehmet Emin Özcan'ın yönetimindeki bu yeni dizi, 'Cultura' adını taşıyor. Çünkü, sosyal bilimlerde uygarlıkların dayandıkları kültürel altyapıları çokdisiplinli bir bakışla ele alan yapıtları Türkçeye kazandırmayı, kültür araştırmaları çerçevesinde bizde yapılan çeşitli telif çalışmaları da okura sunmayı hedefliyor.

Dizinin kitapları, bugünün dünyasındaki kimi soruları 'kültür' çerçevesinde ele alan ve özgün açıklamalar getirebilen düşünürlerin kitapları. Örneğin ilk kitap, Emmanuel Todd'un "İmparatorluktan Sonra / Après l'Empire" başlıklı incelemesi: Fransa'da [Gallimard] 2002'de yayımlanan bu yapıt, 11 Eylül sonrasının şartlarında 'Amerikan Sisteminin Çöküşü'nü ele alıyor. Zaten kitabın alt başlığı da böyle... Todd, kitabında, ileride bir Amerikan imparatorluğunun olamayacağını, çünkü Amerika'nın üzerine kurulu olduğu 'kapitalist kültürün' bütün kaynaklarını tükettiğini belirtiyor; bir zamanların koruyucu ve iyiliksever gücü artık yerini, iç dünyası sorunlu, öfkeli ve saldırgan bir 'şer gücüne' bırakmıştır. Todd, bu durum karşısında, Avrupa'nın ileride oynayabileceği rolleri de vurguluyor.

Toplumsal tarih alanındaki yapıtlarıyla tanınan Todd, 1976'da yayımlanan ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünü haber veren 'Nihaî Düşüş' adlı kitabında da, Sovyet sisteminin çözülüşünü, sadece kültürel açıdan değil, nüfusbilim ve antropoloji açısından da ele alır...

'Cultura' dizisinde yer alacak ikinci kitap, ünlü sümerolog Jean Bottéro'nun eski Mezopotamya uzmanlarının yazılarından derlediği bir 'ilkler' kitabı olacak: İlk mutfak, ilk şarap, ilk aşk, ilk şölen, ilk Tufan efsanesi, günahın doğuşu vb... Yapıtın adı "Sümer'den İncil'e, Eski Yakındoğu". Bottéro'nun daha önce 'Mezopotamya' adlı kitabı da Dost Kitabevi Yayınları arasında çıkmıştı.

◆ Hazırlayan: Devrim Çakır
devrim.cakir@dunya.com

'Faruk Nafiz Çamlıbel Müzesi' açıldı

Ünlü şair okuluna döndü

'Beş Hececiler'den biri olan Faruk Nafiz Çamlıbel'in de artık bir müzesi var. Şairin bir dönem edebiyat öğretmenliği yaptığı Kabataş Erkek Lisesi'nde açılan müzede, Çamlıbel'in tüm özel eşyaları sergileniyor.

Toplu şiirleri 'Han Duvarları' adıyla Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanan ve 'Beş Hececiler'den biri olan Faruk Nafiz Çamlıbel'in de artık bir müzesi var. Şairin bir dönem edebiyat öğretmenliği yaptığı Kabataş Erkek Lisesi'nde açılan müzede, Çamlıbel'in yayımlanan kitapları, fotoğrafları, gözlük ve yazı masası gibi özel eşyaları sergileniyor.

Ünlü şairin tüm özel eşyalarının sergilendiği 'Faruk Nafiz Çamlıbel Müzesi', Çamlıbel'in kızı Yelis Belgin ve damadı Fahrettin Belgin'in girişimleri, Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Bölümü Başkanı Tomur Atagök'ün rehberliği ve okul müdürü Korel Haksun'un katkılarıyla, 11 Ocak'ta, lisenin Adnan Dinçer Salonu'nda düzenlenen bir törenle açıldı. Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Prof. Dr. Necat Birinci, Timur Selçuk ve Prof. Dr. Metin Sözen'in katıldığı açılış töreninde, Çamlıbel'in öğrencileri de hazır bulundu.

Faruk Nafiz Çamlıbel'e (üstte) Milliyet gazetesi tarafından verilen ödül de (sağda) pek çok başka özel eşyasıyla birlikte müzede sergileniyor. Çamlıbel'in kızı Yelis Belgin, babasının adına oluşturulan müzede (sağ üstte).

Törende konuşan ve kurum müzelerinin kuruluşlara yeni müzeler kurmak için yollar açacağını belirten Prof. Dr. Necat Birinci, Çamlıbel'in yazınsal kişiliğine değinirken, 50 yıl boyunca kuşakların aşk duygusunu onun şiirleriyle elde ettiğini söyledi. Kabataş Erkek Lisesi Müdürü Korel Haksun da, gerçekleştirdikleri

Çamlıbel Müzesi'nin açılış töreninde Timur Selçuk (altta) ve şairin eski öğrencileri de (solda) hazır bulundular.

bu projenin klasik anlayışın çok dışında bir müze olduğunu ve 'yaşayan bir müze'yi amaçladıklarını ifade etti.

Etkinlikte Timur Selçuk, Çamlıbel'in öğrencisi Cahit Murathanoğlu ve Prof. Dr. Metin Sözen de birer konuşma yaptılar.

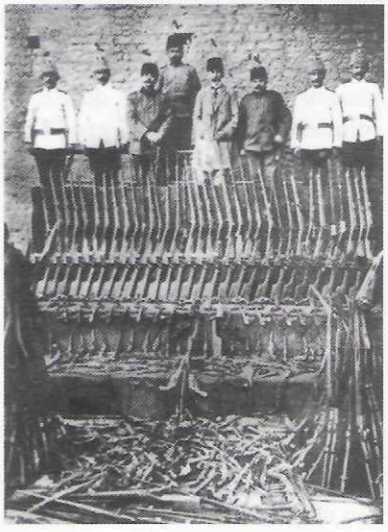
Şiirlerinin yanı sıra, 10. Yıl Marşı'nı Behçet Kemal'le birlikte yazarak hafızalarımızda yer eden Çamlıbel'in yazı masası, pasaportu, Meclis kartı, kalemleri, kitaplarının tüm baskıları, Atatürk'ün kendi el yazısıyla imzasının yer aldığı fotoğrafı, gazete kupürleri, aile albümü, basın kartı ve büstü, bir zamanlar edebiyat öğretmenliği yaptığı Kabataş Erkek Lisesi'ne oğlu İsmet Okyay, kızı Yelis Belgin ve damadı Fahrettin Belgin tarafından bağışlandı...

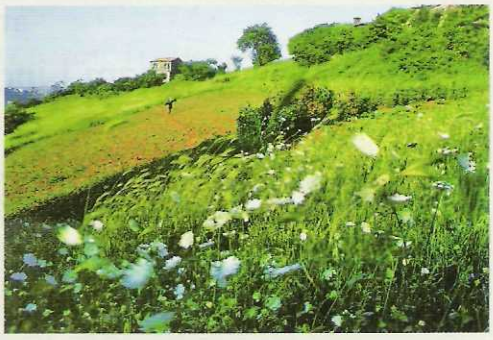

Faruk Nafiz Çamlıbel (18 Mayıs 1898 – 9 Kasım 1973), gazetecilik ve öğretmenlik yaptı. 1946'da siyasete atıldı. Şiir yazmaya genç yaşlarda başlayan Çamlıbel, Yeni Mecmua, Fağfur, Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası, Büyük Mecmua, Nedim, Yarın, Süs ve Hayat gibi dergilerde şiirlerini yayımladı. İlk döneminde Servet-i Fünuncuların etkisinde şiirler yazan Çamlıbel, Cumhuriyet'ten sonra 'Beş Hececiler' adıyla anılan grup içinde yer aldı. Behçet Kemal'le birlikte yazdıkları '10.Yıl Marşı', Cemal Reşit Rey tarafından bestelendi.

'Türkiye'de Ermeni Sorunu'

Türkiye'nin Avrupa Birliği süreciyle birlikte, kamuoyunun yoğun ilgi göstermeye başladığı azınlıklar konusu, Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin düzenlediği bir dizi toplantıyla masaya yatırılıyor. Yapı Kredi Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilen ilk toplantıda, özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan dinamikler ve azınlık kavramının gelişimi ele alınmıştı. Bu bağlamda, 5 Şubat Cumartesi günü gerçekleştirilecek ikinci toplantıda ise, 'Türkiye'de Ermeniler' konusu, özellikle son beş yıla dönük olarak tarih profesörü Mete Tunçay ve azınlıklarla ilgili hukuksal çalışmalar yapan Avukat Fethiye Çetin tarafından anlatılacak. Tunçay, Türkiye'de bu konuyla ilgili yapılmış toplantılara ve yayınlara odaklanırken; Çetin, konunun hukuksal boyutunun yanı sıra, aslında Ermeni olan anneannesinin hikayesini anlattığı son kitabından da kesitler sunacak.

'Arada Sırada 9'

Galatasaray'daki Ara Kafe, 1 Şubat-31 Mart tarihleri arasında, yeni bir Ara Güler sergisine ev sahipliği yapacak. 'Arada Sırada 9: Manzaralar...' adlı sergide, Ara Güler'in 1961-1988 yılları arasında, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde çektiği fotoğraflar yer alıyor. Ara Kafe'deki sergi yalnızca manzara fotoğraflarından oluşuyor. Ne var ki sergideki fotoğrafların değişik yerlerden derlenmiş birer belge tadıyla sınırlı kalacağını umanlar fena halde şaşırabilirler; söz konusu manzaralar, birer tablo tadında...

'Genç Bakış Siyah-Beyaz Türkiye'

Türkiye'de siyah-beyaz fotoğrafçılığın gelişmesine önderlik eden İstanbul Fotoğraf Merkezi ile sanat projelerini destekleyen Grundfos Pompa'nın, fotoğraf sevgisinin geniş kitlelere aşılanmasını sağlamak ve geleneksel siyah-beyaz fotoğraf kültürünü yaygınlaştırmak amacıyla hayata geçirdiği 1. Grundfos Türkiye Fotoğraf Yarışması'nın sonuçları belli oldu. 'Genç Bakış Siyah-Beyaz Türkiye' temasının işlendiği fotoğraf yarışmasına katılan Ercan Aydeniz, Oğuz Karatürk, Mustafa Bilge Satkın, Hakan Temuçin ve Mert Tükel dereceye girerek, teşvik ödülü ile birlikte atölye çalışmalarından yararlanma hakkını elde etti.

Mehmet Kısmet, Bülent Özgören, Ergun Çağatay, Nevzat Çakır, Kerim Bora, Tahsin Aydoğmuş, Emine Ceylan ve Karsten Pillukeit'ın jüri üyeliğini yaptığı yarışmada dereceye giren ilk 5 katılımcı, 2005 Şubat-Mart aylarında 'platinum&palladium' baskı tekniği konusunda 4 günlük atölye çalışması ile birlikte 1000 Dolar tutarında kimyasal ve 1000 YTL teşvik ödülünün sahibi oldu.

Kazananlar ayrıca, daha sonra belirlenecek bir tarihte, yarışmada ödül kazanan fotoğraflarını ve atölye süresince 'platinum&palladium' tekniği uygulamalarını, Temmuz 2005 süresince, İstanbul Fotoğraf Merkezi'nde sergileme fırsatına sahip oldular.

Araştırma bursları

Suna&İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nün, başta Antalya ve çevresi olmak üzere, tüm Anadolu Akdeniz'inin tarihî, arkeolojik, etnografik değerlerinin araştırılması, ortaya çıkarılması, belgelenmesi, onarımı, korunması ve bunların Akdeniz kültürüyle ilişkilerinin yorumlanmasına yönelik amaç ve ilkeleri doğrultusunda; özellikle genç araştırmacıların bu alanlar ve bu coğrafyaya ilişkin araştırma projeleri, 'AKMED Proje Destekleme ve Burs Yönergesi' hükümleri çerçevesinde, bu yıl da desteklenecek.

En geç 30 Mart 2005 tarihine kadar, enstitüye gönderilmesi gereken başvuru dosyalarıyla ilgili ayrıntılı bilgiye, *'www.akmed.org.tr'* adresinden ulaşılabilir.

Spielberg'ten Abraham Lincoln filmi...

Sinemanın 'harika çocuğu' Steven Spielberg *(altta)*, bir suikasta kurban giderek hayatını kaybeden ABD Başkanı Abraham Lincoln'un *(sağda)* hayatını filme aktarıyor. Filmde Lincoln'u ünlü aktör Liam Neeson canlandıracak. Pulitzer ödüllü Doris Kearns'ün 'The Uniter: The Genius of Abraham Lincoln' adlı kitabından beyazperdeye aktarılacak yapım, Dreamworks film şirketinin imzasını taşıyacak. Şirketin, Spielberg'in projeye ilgi duyması nedeniyle 2001 yılında kitabın yayın haklarını satın aldığı ve o günden bu yana ünlü yönetmenden sinyal beklediği ifade edildi. Senaryosunu Paul Webb'in kaleme aldığı filmin çekimlerine önümüzdeki yıl başlanmasının planlandığı belirtildi. ABD'nin 6. Başkanı olan Abraham Lincoln, yaşamı boyunca köleliğe karşı mücadele etti. Siyahlar, Başkan Lincoln'ün kararnamesiyle 1862'de özgürlüklerine kavuştu. ABD'de en sevilen başkanlardan olan Lincoln, 15 Nisan 1865 tarihinde Washington'daki Ford's Theatre'da, aktör John Wilkes Booth'un kurşunlarına hedef olarak hayata veda etti.

'Yüzyılın Definesi'nden replikalar

Eczacıbaşı-VitrA firması, her yılbaşında yeni bir üretimiyle zenginleştirdiği 'Anadolu Koleksiyonu' serisini, bu yıl da 'Elmalı Sikkeleri'nden iki replika ile sürdürüyor.

Arkeoloji çevrelerinde 'Yüzyılın Definesi' olarak adlandırılan Elmalı sikkelerinden ikisi, diğer 'Anadolu Koleksiyonu' parçaları gibi, VitrA Seramik Sanat Atölyesi'nde, sınırlı sayıda üretilmiş.

Yaklaşık bin dokuz yüz adet gümüş sikkeden oluşan 'Elmalı Hazinesi'ndeki bu paralar, Akdeniz yöresindeki şehir devletleri tarafından darp edilmişti. Bu sikkelerin büyük bir bölümü, ticarî amaçla değil, birer 'anma parası' olarak hazırlanmıştır. Bu da, nümismatik açısından çok önemli sonuçlara sahiptir: Yunanlıların Persleri yendikleri bir savaşın anısına darp edilmiş olan bu 'dekadrahmi'lerden, 'Elmalı Hazinesi'nin ortaya çıkışı öncesinde, tüm dünyada ancak 13 örnek vardı. 'Elmalı Hazinesi'nde ise, bunlardan tam 14 tane bulundu!

Ayrıca bu öyküde, şu noktanın da altını çizmek gerekir: 'Elmalı Hazinesi'nin ortaya çıkışının bir de adlî yönü vardır... Nisan 1984'te Antalya'nın Elmalı ilçesinde, Bayındır köyünde yapılan kaçak kazılar sonucunda ortaya çıkarılan gümüş sikkeler, yurtdışına kaçırılmışlar, kazıyı yapanlar ve kaçakçılar da malî polis tarafından tutuklanarak yargıya teslim edilmişlerdir.

Yurtdışına kaçırılan sikkelerin geri getirilmesi için, resmî makamların yurtdışında verdikleri mücadele de, 1988 Mart'ında başlar. Los Angeles (ABD) ve Zürih'te (İsviçre) müzayede ile satışa çıkarılan sikkeler, geri getirilir. Sonraki yıllarda da, Elmalı sikkelerinin önemli bir bölümünün Amerikalı bir işadamı koleksiyoncunun elinde olduğu ortaya çıkar. Türkiye, 1989 yılında ABD'nin Massachusetts Eyalet Mahkemesi'nde dava açar. Sonuçta, her iki tarafın avukatları anlaşırlar ve 4 Ocak 1999 tarihinde, dönemin Kültür Bakanı'nın imzaladığı bir antlaşma ile, toplam bin altı yüz altmış adet sikke, 29 Nisan 1999'da Türkiye'ye getirilir. Böylece, 'Yüzyılın Definesi' olarak adlandırılan Elmalı sikkelerinin bin altı yüz yetmiş dokuz adedi, ait olduğu topraklara dönmüş olur. Sikkeler bugün Ankara'da, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndedir. Bu gruptan 150-200 kadar sikkenin nerede olduğu ise, hâlâ ortaya çıkmış değildir...

Eczacıbaşı-VitrA 'Anadolu Koleksiyonu'ndan 'Elmalı Sikkeleri' replikaları (solda).

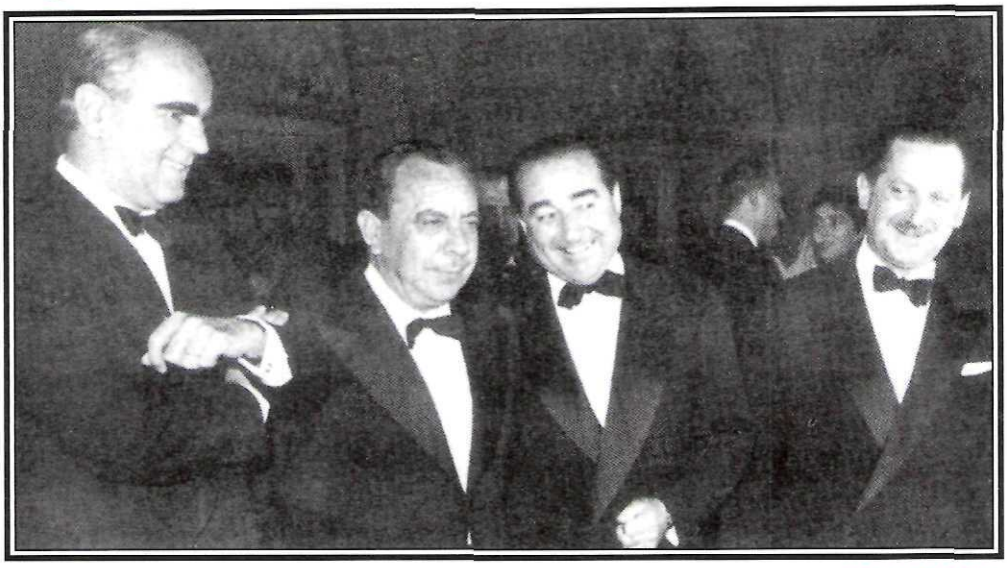
Uluburun II, Boat Show'da

Şu ana dek bilinen en eski deniz batığı olan Uluburun, 360° Araştırma Grubu tarafından hayata geçirildi. Uluburun II, Urla'dan yola çıkıp 12-20 Şubat tarihlerinde, Uluslararası İstanbul Boat Show'a konuk olacak. Uluslararası sulardan İstanbul'a gelecek olan yelkenli gemi, rüzgarın yetersiz olduğu zamanlarda balıkçı teknesi yardımıyla yoluna devam edecek. Ekip, uygun hava koşulları olduğu taktirde Bozcaada'da mola verecek. Uluburun II, İstanbul ziyaretini tamamladıktan sonra, batık parçalarının sergilenmekte olduğu Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nin rıhtımına bağlanacak.

3 bin 300 yıl önce, Akdeniz limanlarında döneminin en zengin ve en ileri medeniyetleri arasında ticaret köprüsü olan ve Tunç Çağı'nın sırlarına açılan bir kapı olarak görülen batığın George Bass ve ekibi tarafından 1982'deki keşfi, 20. Yüzyıl'ın en önemli bilimsel keşifleri arasında sayılıyor...

Kıbrıs'ın bağımsızlığı için ilk adım...

19 Şubat 1959'da *imzalanan Londra* Antlaşması'nın ardından, Yunanistan Başbakanı Karamanlis (en solda), Başbakan Adnan Menderes (soldan üçüncü), Kıbrıs Türklerin lideri Dr. Fazıl Küçük (soldan ikinci) ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Evanghelos Averoff (en sağda) ile birlikte.

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını öngören Londra Antlaşması, 19 Şubat 1959'da imzalandı; adanın bağımsızlığına yönelik ilk adım atıldı... Paris'te, 18 Aralık 1958'de yapılan NATO toplantısından sonra, Türk ve Yunan heyetleri Kıbrıs için 6 Şubat 1959'da, Zürih'te bir araya geldiler. Toplantılar 11 Şubat'ta, Kıbrıs'ta bağımsız bir devlet kurulması yönünde bir ilke kararı alınmasıyla sona erdi. Ancak, anlaşmanın içeriği açıklanmadı. 12 Şubat'ta, bu kez Londra'da toplanan konferansa Türkiye, İngiltere ve Yunanistan başbakanlarının yanı sıra, Kıbrıs'taki cemaat liderleri de katıldı. Görüşmeler anlaşmayla sonuçlandı ve Londra Anlaşması, 19 Şubat'ta imzalandı.

Bu antlaşmaya göre, Kıbrıs cumhurbaşkanı Rum, cumhurbaşkanı yardımcısı Türk olacak; Türkler, Temsilciler Meclisi'nde yüzde 30 oranında temsil edilecekti. Antlaşmaya göre, devletin bağımsızlığı Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından garanti edilecekti. Kıbrıs Cumhuriyeti, bu antlaşmanın ön koşullarının yerine getirilmesinden sonra, 16 Ağustos 1960'ta ilan edildi.